

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

**Η προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: τα
οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης και τα οικονομικά κριτήρια
σύγκλισης**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σουλτάνα Ε. Μπανιτσιώτη

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Βασίλειος Κέφης, Καθηγητής, Κοσμήτορας Σχολής Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Θεόδωρος Μαριόλης, Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Διευθυντής Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Οικονομικής Επιστήμης Παντείου Πανεπιστημίου

Χαράλαμπος Οικονομίδης, Ομότιμος Καθηγητής

Copyright © Σουλτάνα Ε. Μπανιτσιώτη (ΑΜ: 7117Μ068), 2019.

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στο σύζυγό μου και στο νέο μέλος
της οικογένειας που έρχεται...*

Συντομογραφίες

ΑΕΠ:	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΔΝΤ:	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΥΕ:	Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΑΧ:	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΜΣ:	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας
ΕνΔΚΤ:	Εναρμονισμένοι Δείκτες Τιμών Καταναλωτή
ΕΝΣ:	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα
ΕΟΚ:	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΥΡΑΤΟΜ:	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΗΠΑ:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΑΣΕ:	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΟΣΑ:	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΝΕ:	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΠΟΕ:	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΣΑ:	Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης
CBRT:	Central Bank of the Republic of Turkey
EAP:	East Anatolian Project
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi (Southeastern Anatolia Project)
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
OECD:	Organization of Economic Co-operation and Development
OIC:	Organization of Islamic Cooperation
OPDA:	Ottoman Public Debt Administration
PSBR:	Public Sector Borrowing Requirement

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα Καθηγητή κ. Βασίλειο Κέφη για την αμέριστη βοήθειά του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και για την υποστήριξή του. Οι οδηγίες και οι συμβουλές του ήταν ιδιαίτερα χρήσιμες για την περάτωσή της.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής καθώς και το σύνολο του διδακτικού προσωπικού της κατεύθυνσης «Οικονομική Επιστήμη».

Τέλος, ευχαριστώ το οικογενειακό και φιλικό μου περιβάλλον που με στήριξε με οποιονδήποτε τρόπο κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου στο ως άνω μεταπτυχιακό πρόγραμμα.

Περιεχόμενα

Πίνακες	9
Διαγράμματα	10
Γραφήματα	10
Περίληψη	11
Abstract	12
Πρόλογος	14
Κεφάλαιο 1ο: Επισκόπηση της οικονομίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 17^{ου} αιώνα έως του σύγχρονου κράτους της Δημοκρατίας της Τουρκίας.....	15
1.1 Εισαγωγή.....	15
1.2 Η εξέλιξη της οικονομίας από την περίοδο της ακμής έως τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.....	15
1.3 Η σύσταση του νέου κράτους από τον Κεμάλ Ατατούρκ και η οικονομική του εξέλιξη μέχρι τις αρχές του 21 ^{ου} αιώνα.....	20
1.4 Η σύνθεση της οικονομίας της σύγχρονης Τουρκίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα.....	25
1.4.1 Το γεωγραφικό διαμέρισμα του Μαρμαρά (Marmara Bölgesi).....	27
1.4.2 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μαύρης Θάλασσας (Karadeniz Bölgesi).....	28
1.4.3 Το γεωγραφικό διαμέρισμα του Αιγαίου (Ege Bölgesi).....	29
1.4.4 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μεσογείου (Akdeniz Bölgesi).....	29
1.4.5 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Κεντρικής Ανατολίας (İç Anadolu Bölgesi).....	30
1.4.6 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Ανατολικής Ανατολίας (Doğu Anadolu Bölgesi).....	30
1.4.7 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)	31
1.5 Το εξωτερικό εμπόριο και οι επενδύσεις του σύγχρονου κράτους της Τουρκίας.....	32
1.6 Το δημοσιονομικό περιβάλλον.....	34
Κεφάλαιο 2^ο : Το χρονικό των διαπραγματεύσεων για την προσχώρηση.....	37
2.1 Εισαγωγή.....	37
2.2 Οι οικονομικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα στάδια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.....	38

2.2.1 Η εξελικτική πορεία από την ίδρυση της ΕΚΑΧ μέχρι την Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών –μελών.....	38
2.2.3 Τα στάδια της Ολοκλήρωσης.....	39
2.2.2 Οι οικονομικοί στόχοι της ΕΕ.....	40
2.3 Οι πρώτες προσπάθειες για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ.....	43
2.4 Οι εξελίξεις στις διαπραγματεύσεις Τουρκίας και ΕΕ μετά την απόπειρα του πραξικοπήματος του 2016.....	46
Κεφάλαιο 3^ο: Οι προϋποθέσεις εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι επιδόσεις της Τουρκίας.....	47
3.1 Εισαγωγή.....	47
3.2 Τα οικονομικά κριτήρια προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	48
3.3 Οι επιδόσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης.....	50
3.3.1 Οικονομική Διακυβέρνηση.....	51
3.3.2 Μακροοικονομική Σταθερότητα.....	53
3.3.3 Λειτουργία της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών.....	58
3.3.4 Λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς.....	61
3.3.5 Λειτουργία της αγοράς εργασίας.....	62
3.3.6 Επάρκεια σε ανθρώπινο κεφάλαιο, εκπαίδευση, έρευνα και καινοτομία.....	63
3.3.7 Επάρκεια φυσικού κεφαλαίου και υποδομής.....	65
Κεφάλαιο 4^ο: Η πρόοδος της Τουρκίας σύμφωνα με τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ.....	67
4.1 Εισαγωγή.....	67
4.2 Τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης.....	68
4.3 Τα προενταξιακά προγράμματα.....	69
4.4 Οι επιδόσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα κριτήρια σύγκλισης της ΕΕ.....	70
4.4.1 Το επίπεδο πληθωρισμού.....	70
4.4.2 Τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια.....	72
4.4.3 Η τουρκική λίρα.....	73
4.4.4 Το δημόσιο έλλειμμα.....	74
4.4.5 Το δημόσιο χρέος.....	76
Κεφάλαιο 5^ο: Παράγοντες που δυχεραίνουν την πορεία της Τουρκίας προς την Ευρώπη.....	77
5.1 Εισαγωγή.....	77

5.2 Το ζήτημα του ηθικού κινδύνου για την Ευρωζώνη.....	78
5.3 Οικονομία και αξιοπιστία.....	80
5.4 Το μεταναστευτικό πρόβλημα υπό το πρίσμα του οικονομικού περιβάλλοντος της ΕΕ.....	81
5.5 Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο ζήτημα της εισχώρησης της Τουρκίας στην ΕΕ.....	83
Κεφάλαιο 6^ο : Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	85
6.1 Εισαγωγή.....	85
6.2 Συγκεντρωτικά αποτελέσματα κριτηρίων Κοπεγχάγης.....	85
6.3 Συγκεντρωτικά αποτελέσματα κριτηρίων σύγκλισης.....	86
6.4 Συμπεράσματα.....	87
6.5 Προτάσεις	87
Βιβλιογραφία.....	89

Πίνακες

Πίνακας 1: Δάνεια που έλαβε η Οθωμανική Αυτοκρατορία από ευρωπαϊκές χώρες.....	19
Πίνακας 2: Στάδια Οικονομικής Ολοκλήρωσης.....	42
Πίνακας 3: Χρονικό Διαπραγματεύσεων μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας.....	46
Πίνακας 4: Δείκτης Διαφθοράς στις χώρες της ΕΕ.....	52
Πίνακας 5: Συγκεντρωτικός Πίνακας ΑΕΠ, πληθυσμού και κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ και στις υποψήφιες για ένταξη χώρες.....	55
Πίνακας 6: Δείκτης πληθωρισμού στην ΕΕ και στην Τουρκία.....	56
Πίνακας 7: Χαρακτηριστικά των τουρκικών μεταποιητικών βιομηχανιών.....	60
Πίνακας 8: Συνολική Δημόσια Δαπάνη για εκπαίδευση.....	64
Πίνακας 9: Οικονομικοί Δείκτες Τουρκίας.....	66
Πίνακας 10: Δείκτες τιμών καταναλωτή για κράτη-μέλη και υποψήφιες χώρες της ΕΕ.....	74
Πίνακας 11: Συγκεντρωτικός Πίνακας (κριτήρια Κοπεγχάγης).....	86
Πίνακας 12: Συγκεντρωτικός Πίνακας (κριτήρια του Μάαστριχτ).....	86

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1: ΑΕΠ Τουρκίας και ΑΕΠ Διαμερίσματος του Μαρμαρά σε τρέχουσες τιμές.....	28
Διάγραμμα 2: Δείκτης Διαφθοράς στις υποψήφιες χώρες για ένταξη στην ΕΕ.....	53
Διάγραμμα 3: ΑΕΠ Τουρκίας σε εκατομ. Ευρώ.....	54
Διάγραμμα 4: Ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της Τουρκίας και της ΕΕ.....	54
Διάγραμμα 5: Πληθωρισμός στην ΕΕ και στην Τουρκία.....	57
Διάγραμμα 6: Ανεργία, σύνολο (% του συνολικού εργατικού δυναμικού).....	58
Διάγραμμα 7: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Τουρκίας.....	73
Διάγραμμα 8: Ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια Τουρκίας	74
Διάγραμμα 9: Δημόσιο Έλλειμμα Τουρκίας ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	75
Διάγραμμα 10: Δημόσιο Έλλειμμα Τουρκίας ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	76

Γραφήματα

Γράφημα 1: Κατανομή του ΑΕΠ της Τουρκίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα για το έτος 2017.....	32
--	----

Εικόνες

Εικόνα 1: Χάρτης Τουρκικής Δημοκρατίας.....	27
---	----

Περίληψη

Αντικειμενικός Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί η οικονομική πορεία της Τουρκίας από την περίοδο της σύστασής της μέχρι και σήμερα και να εξεταστεί κατά πόσον η χώρα πληροί τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης και τα οικονομικά κριτήρια του Μάαστριχτ. Επιπλέον εξετάζονται περαιτέρω παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν τη συνεργασία της Τουρκίας με τις χώρες της ΕΕ.

Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία στηρίχθηκε σε βιβλιογραφικές πηγές οι οποίες προέρχονται από ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Στις πηγές συμπεριλαμβάνονται στατιστικά στοιχεία από βάσεις δεδομένων της Eurostat και του OECD. Ξεκινώντας από μία ανασκόπηση της οικονομίας της Τουρκικής Δημοκρατίας από την περίοδο μετά τη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εξετάζονται τα οικονομικά στοιχεία που αποτελούν σημαντικούς δείκτες για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ. Με βάση τα εξετασθέντα στοιχεία διεξήχθησαν τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της εργασίας.

Συμπεράσματα- Προτάσεις

Η Τουρκία είναι μία χώρα που παρουσιάζει ανομοιογένειες στο εσωτερικό της και αρκετές πολιτικές και πολιτισμικές διαφορές σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης. Για αυτό το λόγο, οι σχέσεις Τουρκίας και ΕΕ έχουν υποστεί διακυμάνσεις από τον πρώτο καιρό των διαπραγματεύσεων μέχρι και σήμερα. Παρόλο που η οικονομία της Τουρκίας διαγράφει ικανοποιητική πορεία σε σύγκριση με κράτη που είναι ήδη μέλη της Ένωσης, υπάρχουν προβλήματα που δεν έχουν ξεπεραστεί προς το παρόν.

Η Τουρκία θα πρέπει να επιλύσει ορισμένα σοβαρά ζητήματα και να αποκαταστήσει την αξιοπιστία της, ώστε να διεκδικήσει μία θέση στην Ευρώπη.

Μία πιθανή λύση στο πρόβλημα της Ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ είναι η σύναψη μίας ιδιαίτερης Τελωνειακής Συμφωνίας και όχι η πλήρης ένταξη, η οποία αντιπροσωπεύει και τη μεγαλύτερη μερίδα της κοινής γνώμης.

Λέξεις-κλειδιά:

Τουρκική οικονομία, Κριτήρια Κοπεγχάγης, Κριτήρια Μάαστριχτ, Αξιοπιστία

Abstract

Objective purpose

The purpose of this paper is to study the economic situation in Turkey from the time of its establishment until nowadays and to examine whether the country fulfills the Copenhagen economic criteria and the Maastricht economic criteria. In addition, further considerations are likely to affect the economic development of the country.

Methodology

The present work was based on bibliographical sources that come from Greek and foreign bibliography. Sources include statistics from Eurostat and OECD databases. Starting with a review of the Turkish Republic's economy from the period after the breakup of the Ottoman Empire we examine the economic data that are important indicators for Turkey's entry into the EU.

Conclusions - Suggestions

Turkey is a heterogeneous country with many political and cultural differences from the rest of Europe. For this reason, relations between Turkey and the EU have fluctuated since the first years of negotiations. Although Turkey's economy is moving well compared to countries that are already members of the Union, there are problems that have not yet been overcome.

Turkey needs to resolve some serious issues and restore its credibility in order to become a member of European Union. One possible solution to the problem of

Turkey's EU accession is the conclusion of a separate Customs Agreement, rather than a full economic and monetary agreement, which also represents the majority of public opinion.

Keywords:

Turkish Economy, Copenhagen Criteria, Maastricht Criteria, Reliability

Πρόλογος

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία ανασκόπηση της οικονομίας της Τουρκικής Δημοκρατίας, ξεκινώντας από την περίοδο της διάλυσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, μέχρι σήμερα. Επίσης, εξετάζεται η οικονομική κατάσταση στα επιμέρους γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας, όπου παρουσιάζονται ιδιαίτερες ανισότητες και ποικιλομορφίες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται το χρονικό των διαπραγματεύσεων μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ. Ακόμα παρουσιάζονται τα στάδια της οικονομικής ολοκλήρωσης και οι στόχοι της ΕΕ, η οποία είναι θετικά προσκείμενη στην εισχώρηση νέων κρατών-μελών, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Έπειτα, αναλύονται οι σημαντικότερες συζητήσεις μεταξύ της χώρας και της Ένωσης, φθάνοντας στη σημερινή κατάσταση. Στη συνέχεια, μελετώνται οι οικονομικές προϋποθέσεις προσχώρησης μίας υποψήφιας χώρας στην ΕΕ (οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης) και εξετάζονται οι επιδόσεις της Τουρκίας σε σχέση με αυτά. Αντίστοιχα, στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται παράθεση των οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης (οικονομικά κριτήρια του Μάαστριχτ) και καταγράφονται τα πρόσφατα στατιστικά δεδομένα της Τουρκίας σχετικά με τα κριτήρια αυτά.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την πορεία της Τουρκίας στην ΕΕ σε επίπεδο οικονομίας. Ένα εξ' αυτών είναι το ζήτημα του ηθικού κινδύνου. Η Τουρκία κατ' επανάληψη δε συμβιβάστηκε σε οδηγίες και υποδείξεις της ΕΕ και αυτό θέτει υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία της. Επιπλέον, εξετάζονται οι οικονομικές επιπτώσεις του μεταναστευτικού προβλήματος, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί από την Τουρκία ως απειλή προς την Ευρώπη.

Στο τελευταίο κεφάλαιο καταγράφονται τα αποτελέσματα σχετικά με τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης και τα οικονομικά κριτήρια Σύγκλισης που πληροί η Τουρκία και αυτά στα οποία υστερεί. Επίσης παρατίθενται τα συμπεράσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας και υποβάλλονται οι τελικές προτάσεις.

Κεφάλαιο 1ο: Επισκόπηση της οικονομίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 17^{ου} αιώνα έως του σύγχρονου κράτους της Δημοκρατίας της Τουρκίας

1.1 Εισαγωγή

Οι τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ορίζουν και το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία έως τότε περιλάμβανε τα Βαλκάνια, ένα κομμάτι του αραβικού κόσμου και την Ανατολία (δηλαδή το σημερινό κράτος της Τουρκίας). *Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σήμανε και το τέλος της χρυσής εποχής για τους πιο φανατικούς ισλαμιστές. Για τους κεμαλικούς εθνικιστές συντηρητικούς, όμως, η ένδοξη εποχή είναι πιο πρόσφατη και ταυτίζεται με τα χρόνια του Κεμάλ Ατατούρκ (Γιλμάζ, 2005).*

Κατά τη δεκαετία του 1870, ενώ βρίσκονταν σε εξέλιξη οι ανασκαφές στην περιοχή της Τροίας, για την ανεύρεση παλαιότερων στρωμάτων ευρωπαϊκού πολιτισμού σε οθωμανικό έδαφος, η Οθωμανική Αυτοκρατορία πολεμούσε για την επιβίωσή της και οι ευρωπαίοι πολιτικοί διαπραγματεύονταν το πολιτικό πεπρωμένο της αυτοκρατορίας. Όταν ιδρύθηκε η Τουρκική Δημοκρατία (Türkiye Cumhuriyeti) τη δεκαετία του 1920, ο πρώτος πρόεδρος της, Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, στο πλαίσιο της οικοδόμησης εθνικής συνείδησης, προώθησε τη συσχέτιση του νέου έθνους με το αρχαίο ανατολικό παρελθόν.

1.2 Η εξέλιξη της οικονομίας από την περίοδο της ακμής έως τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Πριν τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το διοικητικό σύστημα που επικρατούσε βασιζόταν στις αρχές ότι ο οθωμανικός λαός κυβερνήθηκε από τον σουλτάνο ως εμπιστοσύνη από τον Θεό, ότι όλη η γη ανήκε στο κράτος και ότι το κράτος λειτουργούσε προς όφελος του σουλτάνου, ο οποίος έλεγχε τη λειτουργία της οικονομίας. Το κλασικό οθωμανικό οικονομικό σύστημα αποσκοπούσε στη μεγιστοποίηση της αυτοκρατορικής ευημερίας και του πλούτου με στρατιωτικές κατακτήσεις και αποτελεσματικές μεθόδους είσπραξης εσόδων. Το ίδιο το κράτος και οι υπάλληλοί του απαλλάχθηκαν από τη φορολογία, όμως οι οθωμανικές και χριστιανικές οικογένειες πλήρωναν αγροτικά τέλη στους φεουδάρχες, τα οποία ήταν

μία σημαντική πηγή εισροών. Ο αυτοκρατορικός πλούτος αποκτήθηκε από τις εισπράξεις φόρων, την ύπαρξη αγροτικής οικονομίας, τη μικρής κλίμακας αστική βιομηχανία και το εμπόριο. Οι αστικές βιομηχανίες οργανώθηκαν μέσω συντεχνιών, οι οποίες ήταν αρκετά οργανωμένες και ισχυρές σε βαθμό που να μπορούν να καθορίζουν το επίπεδο της παραγωγής και τις τιμές των προϊόντων.

Εκείνη την περίοδο η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν πανίσχυρη απέναντι στις διεθνείς αγορές, με την Κωνσταντινούπολη να είναι η μεγαλύτερη αγορά και το επίκεντρο του εμπορίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη Μπούρσα να παραμένει το εμπορικό κέντρο της Ανατολίας. Μεταξύ των μεγάλων αστικών εμπορικών κέντρων δημιουργήθηκαν περιφερειακές τελωνειακές ζώνες ώστε το κράτος να εισπράττει δασμούς για όλα τα εμπορεύματα σε κάθε τελωνειακή ζώνη. Οι δασμοί ήταν κατ' ουσίαν φόροι προστιθέμενης αξίας επί της αξίας του εμπορεύματος. *Στις τελωνειακές ζώνες στα σύνορα της αυτοκρατορίας, οι δασμοί αντιπροσώπευαν φόρο επί των εισαγωγών και των εξαγωγών. Με τον τρόπο αυτό, η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα μπορούσε να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της από το διεθνές εμπόριο χωρίς να αποθαρρύνει την κίνηση των αγαθών μέσα στα περιφερειακά συστήματα της αγοράς* (Douglas, 2016). Στους οθωμανικούς εμπορικούς δρόμους διακινούνταν υψηλής αξίας εμπορεύματα, μετάξι, μοχέρ, χαλιά, βαμβακερό ύφασμα, δέρματα και ινδικά μπαχαρικά προς την Ευρώπη.

Ωστόσο, κατά το 17^ο αιώνα ασκήθηκαν εντονότερες πιέσεις για την απόκτηση εσόδων από τη φορολογία της γεωργίας, καθώς οι δαπανηροί πόλεμοι και τα μεγάλα αυτοκρατορικά έργα έπληξαν το κεντρικό ταμείο. Παρόλο που το οικονομικό σύστημα παρέμενε ισχυρό, δεν προσέφερε περιθώρια για ελιγμούς σε περιόδους ύφεσης και κρίσης.

Τα επόμενα χρόνια θεσπίστηκε νέα οικονομική πολιτική με τα διατάγματα του Gülhane (1839) και το Μεταρρυθμιστικό Διάταγμα του 1856 με σκοπό τη συνέχιση της οικονομικής και πολιτικής υποστήριξης από τη Δυτική Ευρώπη, τη διεξαγωγή διοικητικής μεταρρύθμισης της οθωμανικής κυβέρνησης και με όραμα την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Με τα παραπάνω διατάγματα οι Οθωμανοί παραχώρησαν περισσότερες ελευθερίες στις μειονότητες, έχοντας ως απώτερο σκοπό να περιοριστεί η παρέμβαση των Ευρωπαίων στα εσωτερικά ζητήματα της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Γιλμάζ αναφέρει ότι *το οθωμανικό κέντρο ήλπιζε να ικανοποιήσει κάποιες από τις απαιτήσεις των χριστιανών, που υποκινούνταν κυρίως από τους Βρετανούς και του Ρώσους, και να θέσει τέρμα στις αποσχιστικές διαθέσεις των Οθωμανών χριστιανών.*

Η περίοδος από την έκδοση του διατάγματος του Gülhane έως την αναστολή του συντάγματος από τον σουλτάνο Abdülhamid II το 1878 αναφέρεται ως η εποχή του Tanzimat, της "αναδιοργάνωσης". Σε επίπεδο οικονομίας το Tanzimat εξασφάλιζε έναν οικονομικό και εμπορικό φιλελευθερισμό που καθιερώθηκε μέσω ενός νέου ποινικού και νομικού κώδικα. Το Συμβούλιο Δικαιοσύνης ξεκίνησε την αναδιοργάνωση της επαρχιακής κυβέρνησης και τη συλλογή εσόδων το 1840. Παράλληλα, ξεκίνησε μια γενική στρατολόγηση και το κράτος χρηματοδότησε την παραγωγή στρατιωτικών προμηθειών. Αν και η άμεση φορολογία και η στρατολόγηση απέτυχαν πολύ από τις προσδοκίες λόγω έλλειψης εκπαιδευμένων υπαλλήλων, οι προσπάθειες βελτίωσης του τρέχοντος συστήματος συνεχίστηκαν με νέα μέτρα. Η προσπάθεια για προώθηση της ισότητας των πολιτών της αυτοκρατορίας συνεχίστηκε και ο κεφαλικός φόρος (χαράτσι) καταργήθηκε για όσους δεν ήταν μουσουλμάνοι. Για την επιδίωξη του στόχου της ισότητας, σύμφωνα με το νόμο, όλοι οι μη μουσουλμάνοι είχαν επίσης το δικαίωμα για απαλλαγή από τη στρατολόγηση πληρώνοντας ως αντάλλαγμα φόρο, ο οποίος ισοδυναμούσε ουσιαστικά με τον κεφαλικό φόρο.

Τα επόμενα χρόνια κατά τη διάρκεια της βασιλείας του σουλτάνου Abdülhamid II, η οικονομική κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν αμφίρροπη. Από τη μία μεριά σημειώνει ιδιαίτερα υψηλή οικονομική ανάπτυξη και από την άλλη υψηλό χρέος. Η εκβιομηχάνιση και το διεθνές εμπόριο κατά την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης ώθησαν την Αυτοκρατορία να υιοθετήσει νέες τεχνολογίες σε πολλούς τομείς. Επιπλέον, στο διεθνές εμπόριο, που θεωρείται ως ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης για εκείνη την περίοδο, οι ανοικτές οικονομίες παρουσίασαν ταχεία οικονομική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Μεταξύ του 1820 και του 1913, είχε συμβεί ένα είδος οικονομικής ένωσης της Μέσης Ανατολής με την παγκόσμια οικονομία. Ως αποτέλεσμα αυτής της ολοκλήρωσης, το εξωτερικό εμπόριο της Μέσης Ανατολής αυξήθηκε περισσότερο από δεκαπέντε φορές. Στις περισσότερες περιφέρειες της Μέσης Ανατολής, η γεωργία εξελίχθηκε και η

γεωργική παραγωγή κατευθύνθηκε στις διεθνείς αγορές. Η οθωμανική βιομηχανία δεν παρουσίασε την ίδια εκρηκτική ανάπτυξη με τη Δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια της Βιομηχανικής Επανάστασης. Ενίοτε επεκτάθηκε ή συρρικνώθηκε και άλλες φορές παρέμεινε στάσιμη. Γενικότερα, *σε σύγκριση με την Ευρώπη, η οικονομική ανάπτυξη και το βιοτικό επίπεδο στη Μέση Ανατολή ήταν χαμηλότερα* (Pamuk, 2008).

Παρόλο που οι εισροές ήταν σχετικά υψηλές, λόγω της υψηλής φορολόγησης που επιβλήθηκε μέσω της πολιτικής του Tanzimat και η γεωργία σημείωνε ανοδική πορεία, οι υπερβολικά φιλόδοξες δανειακές πολιτικές που ακολούθηθηκαν και οι ανεπαρκείς οθωμανικές μεθόδοι αξιολόγησης των εσόδων οδήγησαν την αυτοκρατορία σε χρεοκοπία.

Το 1854 η αυτοκρατορία σύναψε το πρώτο της δάνειο με ευρωπαίους πιστωτές και μέσα σε είκοσι χρόνια, το οθωμανικό χρέος έφτασε τα 21 δισεκατομμύρια γρόσια (kurus) (Pamuk, 2006). Στην αυτοκρατορία, η κυβέρνηση χρησιμοποίησε χρήματα που προέρχονταν από το δανεισμό των Ευρωπαίων για τον εκσυγχρονισμό του στρατού και του ναυτικού και την προμήθεια οπλισμού. Το αποτέλεσμα ήταν ένα υπερχρεωμένο κράτος του οποίου τα έσοδα προοριζόταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό για την αποπληρωμή των δανείων και των τόκων. Μέσα από διαπραγματεύσεις κατά τα επόμενα πέντε χρόνια, η κυβέρνηση Abdülhamid παρέδωσε στους ευρωπαίους πιστωτές της ένα σημαντικό ποσοστό - περίπου το ένα τρίτο της οθωμανικής οικονομίας. Το 1881 δημιουργήθηκε η Οθωμανική Διοίκηση Δημόσιου Χρέους (OPDA), ένα ευρωπαϊκό διοικητικό γραφείο απασχολούσε τελικά περίπου 5.000 άτομα - περισσότερο από το Οθωμανικό Υπουργείο Οικονομικών. Σκοπός του ήταν η διαχείριση της αποπληρωμής του χρέους της αυτοκρατορίας.

Πίνακας 1: Δάνεια που έλαβε η Οθωμανική Αυτοκρατορία από ευρωπαϊκές χώρες

Σειρά	Χρονολογία	Εξωτερικό Κεφάλαιο (£)	Καθυστερούμενες πληρωμές (£)	Συνολικό χρέος
A	1858	3.684.750	1.345.410	31,51%
	1862	4.999.650	1.876.125	45,63%
B	1860	1.654.030	620.406	54,09%
	1863-64	5.188.750	1.946.999	44,31%
	1872	4.820.200	2.759.312	31,09%
Γ	1865	4.098.500	1.537.879	48,18%
	1869	20.650.000	7.743.750	54,62%
	1873	27.196.740	10.198.777	59,82%
Δ	Γενικό χρέος	87.197.360	27.040.279	61,51%
	Δανειακά ομόλογα	31.508.000	6.734.950	62,84%
Σύνολο		190.997.980	61.803.905	57,90%

Πηγή : Pamuk, 2007

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η κεντρική κυβέρνηση κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να ανακτήσει τον έλεγχο της διοίκησης των επαρχιών που παρέμειναν σε αυτήν. Ο αιώνας αυτός συνοδευόταν από πλήθος πολέμων που είχε να αντιμετωπίσει η αυτοκρατορία. Κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο σημειώθηκαν σοβαρές εδαφικές και οικονομικές απώλειες. Επιπλέον, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι του 1912-13, ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας (1920-22), είχαν σοβαρές απώλειες πληθυσμών και μακροχρόνιες συνέπειες. Οι συνολικές απώλειες, στρατιωτικές και πολιτικές, των Μουσουλμάνων κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας υπολογίζονται σε περίπου 2 εκατομμύρια. Ταυτόχρονα, η δραματική μείωση του ελληνικού και του αρμενικού πληθυσμού σήμαινε ότι πολλοί από τους εμπορικούς, εξαγωγικούς αγρότες της Ανατολικής Ανατολίας και των ακτών της ανατολικής Μαύρης Θάλασσας, καθώς και οι τεχνίτες, είχαν σκοτωθεί ή αναχωρήσει (Pamuk, 2007). Μετά το 1907 είχε χάσει το ένα τέταρτο του πληθυσμού της που ζούσε στην ευρωπαϊκή περιοχή, γεγονός που επηρέασε δραματικά τις εξαγωγές προς τη Βρετανία. Ωστόσο, το 1913, η αυτοκρατορία κατάφερε να ανακτήσει πάλι το επίπεδο εξαγωγών της περιόδου πριν το 1907 και το επίπεδο εισαγωγών υπερέβη κατά 25 τοις εκατό σε σύγκριση με το αντίστοιχο του 1907. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μια μικρή χώρα από την άποψη του διεθνούς εμπορίου και το μόνο σημαντικό προϊόν που εξήγαγε ήταν ο

καπνός. Ωστόσο, το συνολικό μερίδιο αυτού του προϊόντος στην εξαγωγή δεν ξεπέρασε το 10 % μέχρι το 1913 (Eldem, 1970).

1.3 Η σύσταση του νέου κράτους από τον Κεμάλ Ατατούρκ και η οικονομική του εξέλιξη μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα

Τα σημερινά σύνορα της Τουρκίας ορίστηκαν μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (1923) και περιλαμβάνουν τη χερσόνησο της Μικράς Ασίας, μέρος της ανατολικής Θράκης και τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, η τουρκική πολιτική ηγεσία ασχολήθηκε κυρίως με τη διεξαγωγή μεταρρυθμίσεων σε πολιτικό επίπεδο. Αντίθετα, σε επίπεδο οικονομίας, δεν είχαν ακόμη αναπτύξει καμία στρατηγική. Αργότερα, ο ιδρυτής του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος, ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και μετέπειτα θεμελιωτής της Δημοκρατίας της Τουρκίας επιδίωξε να φέρει μεταρρυθμίσεις στη ζωή των Τούρκων με απώτερο σκοπό την εκκοσμίκευση και την καθιέρωση ενός μονοκομματικού, δημοκρατικού κράτους. Ο Κεμαλισμός ήταν ένα έργο εκσυγχρονισμού. *Το κράτος ανέλαβε την πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Επομένως, έπρεπε να εκσυγχρονιστεί, πράγμα που σήμαινε ότι έπρεπε να εισάγει πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές έννοιες του δυτικού πολιτισμού* (Rumford, 2003). Ο Ατατούρκ ενθάρρυνε την έναρξη των συζητήσεων γύρω από τη μελλοντική οικονομική πολιτική και προώθησε τον κρατισμό, υποστηρίζοντας ότι το κράτος έπρεπε να ελέγχει την οικονομία της χώρας, χωρίς όμως να υποβαθμίσει την ιδιωτική επιχειρηματικότητα.

Παρόλες τις προσπάθειες και τους σχεδιασμούς της πολιτικής ηγεσίας, η Τουρκία δεν έμεινε ανεπηρέαστη από την παγκόσμια κρίση του 1929. Ακόμα και οι ισχυρές οικονομίες, όπως αυτές των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν ήταν σε θέση να αντισταθμίσουν τις σοβαρότατες επιπτώσεις της παγκόσμιας κρίσης. Η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε απότομα και κατ' επέκταση συρρικνώθηκε και η παραγωγή των γεωργικών προϊόντων. Ωστόσο, οι τιμές των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα μειώθηκαν πολύ πιο έντονα από εκείνες των βιομηχανικών προϊόντων. Η μείωση των αγροτικών προϊόντων (κυρίως του σίτου, του καπνού και του βαμβακιού) επηρέασε σοβαρά την Τουρκία, η οποία δεν ήταν σε θέση να δανειστεί εξαιτίας της έλλειψης

συναλλάγματος. Οι αυξανόμενες ανισότητες μεταξύ των βιομηχανικών και των γεωργικών χωρών δημιούργησαν νέες δυνάμεις που στόχευαν στην πρόκληση της φιλελεύθερης παγκόσμιας τάξης. Πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας, άρχισαν να αντιτίθενται σε πρότυπα παγκόσμιας ολοκλήρωσης υπαγορευμένα από τα βιομηχανικά κέντρα. *Η όξυνση της παγκόσμιας κρίσης και η αδυναμία των ιδιωτικών επιχειρήσεων να πάρουν θέση στο πρόβλημα της προμήθειας βασικών αγαθών, που μέχρι τότε λαμβάνονταν από το εξωτερικό εμπόριο, είχε πείσει την Τουρκία για το αναπόφευκτο της κρατικής παρέμβασης* (Pamuk, 2008)

Για να αντισταθμιστούν οι συνέπειες της κρίσης, η πολιτική ηγεσία ανέλαβε μία σειρά πρωτοβουλιών σε σχέση με την ανάπτυξη της εθνικής επιχειρηματικότητας και μπήκε σε ισχύ ένα πενταετές πρόγραμμα με στόχο την εκβιομηχάνιση της Τουρκίας η οποία ενισχύθηκε από τη δανειοδότηση της Ρωσίας (1932). Πετυχημένα παραδείγματα της κρατικής πρωτοβουλίας ήταν το άνοιγμα του σιδηροδρόμου Sivas και η ιδρύση της τουρκικής Εθνικής Τράπεζας (TC Merkez Bankası). Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών ήταν μέσα με μία δεκαετία (από το 1929 έως το 1938), η βιομηχανική παραγωγή να αυξηθεί κατά 80%.

Την ίδια περίοδο το τουρκικό κράτος ανέλαβε και επιμέρους πρωτοβουλίες όπως την υιοθέτηση νέων τελωνειακών δασμών και τον έλεγχο των εξαγωγών με στόχο την ενίσχυση της εθνικής παραγωγής και τον περιορισμό των εισαγωγών. Η Τουρκία απαγόρευσε την εισαγωγή αγαθών που θα μπορούσαν να παραχθούν στη χώρα και επέτρεψε την εισαγωγή μόνο των αγαθών που ήταν απαραίτητα για τη χώρα με αποτέλεσμα, ο όγκος των εισαγωγών το 1932-1933 να υποδιπλασιαστεί σε σχέση με την περίοδο 1924-1929. Κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1930 σημειώθηκε σταθερή αύξηση του ΑΕΠ της Τουρκίας. Το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων βελτιώθηκε, ενώ παράλληλα ψηφίσθηκαν νόμοι για τις αγορές συναλλάγματος και για την προστασία της αξίας της τουρκικής λίρας.

Με την κατάρρευση της φιλελεύθερης παγκόσμιας οικονομίας το 1929, οι χώρες σαν την Τουρκία προσπάθησαν να ενισχύσουν τον περιφερειακό τους ρόλο, λαμβάνοντας προστατευτικά μέτρα υποκατάστασης των εισαγωγών. Επίσης ανέπτυξαν την εγχώρια βιομηχανία, επειδή υπήρχε η πεποίθηση ότι η κάθε χώρα δεν πρέπει να ειδικεύεται μόνο σε ορισμένους οικονομικούς τομείς. Στην

πραγματικότητα, η Τουρκία ξεκίνησε με επιτυχία την ανάπτυξη της εθνικής βιομηχανίας με το πρώτο πενταετές βιομηχανικό της σχέδιο. Ωστόσο, η έλευση του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου την οδήγησε προς μια οικονομία πολέμου και έτσι δεν κατάφερε να εφαρμόσει το δεύτερο βιομηχανικό πλάνο που είχε σχεδιάσει. *Αν και η ίδια δε συμμετείχε στον Πόλεμο, κατάφερε να αποσπάσει ένα υψηλό δάνειο από τους συμμάχους το 1939 ώστε να διοχετεύει στρατηγικές δυνάμεις και στις δύο πλευρές. Όμως, κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, το τουρκικό ΑΕΠ υποχώρησε δραματικά (Zürcher, 1997).* Το κρατικό έλλειμμα έφθασε σε ανησυχητικές διαστάσεις και η παραγωγή σιταριού μειώθηκε κατά περισσότερο από 50% μέχρι το τέλος του πολέμου. Ως απάντηση, οι τιμές των τροφίμων αυξήθηκαν έντονα και ο πληθωρισμός αυξήθηκε ραγδαία. Όμως, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι χώρες παρουσίασαν μια διαφορετική τακτική σε ό,τι αφορά στο διεθνές εμπόριο. Όπως δηλώνουν ο Heckscher-Ohlin και ο Adam Smith, *το εμπόριο δε βασίζεται πλέον σε συγκριτικά ή απόλυτα πλεονεκτήματα που αφορούν αγαθά ή εργασία, αλλά στη δημιουργία γνώσεων και καινοτομίας.* Την περίοδο αυτή, αποφασίστηκε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στον ιδιωτικό τομέα και να περιορισθεί η κρατική παρέμβαση. Οι επιρροές από τις Ηνωμένες Πολιτείες διαμόρφωσαν ένα νέο πολιτικό σύστημα και ένα νέο φιλελεύθερο και ανοικτό οικονομικό μοντέλο. Οι ΗΠΑ επέκτειναν το σχέδιο Marshall στην Τουρκία για στρατιωτικούς και οικονομικούς σκοπούς από το 1948. Το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο έφερε ευφορία σε πολλούς τομείς της οικονομίας, όμως δεν είχε μεγάλη διάρκεια, αφού με το τέλος του κορεατικού πολέμου, η διεθνής ζήτηση υποχώρησε και οι τιμές των εμπορευμάτων εξαγωγής άρχισαν να μειώνονται. Με το νέο πρόγραμμα στήριξης των τιμών για το σιτάρι, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την αύξηση της προσφοράς χρήματος, ακολούθησε ο υψηλός πληθωρισμός και η κρίση συναλλάγματος, η οποία συνοδεύτηκε από έλλειψη καταναλωτικών αγαθών. Ως αποτέλεσμα η κυβέρνηση οδηγήθηκε σε σημαντική υποτίμηση το 1958 και έθεσε σε εφαρμογή δύο προγράμματα σταθεροποίησης από το ΔΝΤ και τον ΟΟΣΑ.

Στις 27 Μαΐου 1960 το πολιτικό κλίμα στην Τουρκία αλλάζει και οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αναλαμβάνουν τη διακυβέρνηση της χώρας. Το καθεστώς της χούντας διήρκησε λιγότερο από ένα έτος. Από το 1961 ακολουθήθηκε μία πολιτική περιορισμού του διεθνούς εμπορίου και κρατικών επενδύσεων με σκοπό την προστασία της εγχώριας αγοράς και την εκβιομηχάνιση μέσω υποκατάστασης των εισαγωγών

(Faucompret and Konings, 2008). *Για τους επιχειρηματίες, αυτή ήταν η χρυσή εποχή του βιομηχανικού κεφαλαίου, επωφελούμενη από χαμηλά επιτόκια και φθηνά δάνεια, φτηνές εισροές και επέκταση των εγχώριων αγορών που προστατεύονται από τον ανταγωνισμό στο εξωτερικό* (Boratan and Özugurlu, 2006). Για την Τουρκία η δεκαετία του 1960 ήταν μία περίοδος οικονομικής άνθησης που επέτρεψε την πραγματοποίηση κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.

Η κατάσταση αυτή ανατράπηκε τη δεκαετία του 1970, όπου επικράτησε ένα συγκεχυμένο πολιτικό κλίμα, που είχε και προεκτάσεις στο τομέα της οικονομίας. Οι ιδεολογικές αντιθέσεις μεταξύ του κυβερνώντος κόμματος και της αντιπολίτευσης, προκάλεσαν οικονομικές αναταράξεις και πολιτική βιαιότητα.

Στη δεκαετία του 1970 η Τουρκία συνέχισε την πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών. Προστάτευσε την εγχώρια βιομηχανία με την επιβολή υψηλών δασμών στις εισαγωγές, διατηρώντας την συναλλαγματική ισοτιμία της τουρκικής λίρας πολύ υψηλή, υποστηρίζοντας τις αναποτελεσματικές κρατικές βιομηχανίες. *Μετά το 1973, τα αποθέματα των Κεντρικών Τραπεζών εξαντλήθηκαν και δημιουργήθηκε μια ανερχόμενη μαύρη αγορά. Οι περιορισμοί των συναλλαγματικών ισοτιμιών μείωσαν τη βιομηχανική παραγωγή και την παραγωγικότητα προς τα κάτω και ο πληθωρισμός άρχισε να αυξάνεται* (Boratan and Özugurlu, 2006). *Η κυβέρνηση, για να αντιμετωπίσει την κατάσταση, ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με το ΔΝΤ, αλλά οι συνδικαλιστικές οργανώσεις κατέστησαν αδύνατη την εφαρμογή της* (Zürcher, 1997).

Η Τουρκία σημείωσε αξιοσημείωτο ρυθμό ανάπτυξης μετά τη δεκαετία του 1980. Αυτό οφείλεται στη μετάβαση από τη γεωργία προς τη βιομηχανία και τις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, στον εκσυγχρονισμό και την χρήση τεχνολογίας στην υφιστάμενη βιομηχανία και στην επίδραση του διεθνούς εμπορίου και του ανταγωνισμού. Αυτές οι σημαντικές βελτιώσεις σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα είναι που προσδίδουν στην Τουρκία το χαρακτηρισμό ως μια εξαιρετικά αναδυόμενη οικονομία, στην παγκόσμια οικονομία. Η νέα κυβέρνηση στόχευε στην προώθηση των εισαγωγών και όχι στην υποκατάσταση των εισαγωγών, όπως γινόταν τις προηγούμενες δεκαετίες. Εκείνη την περίοδο έγιναν οι πρώτες σοβαρές προσπάθειες για την προσέλκυση ξένων επενδυτών στον κλάδο του τουρισμού.

Το 1989 παρουσιάζονται έντονα δημοσιονομικά ελλείμματα και μακροοικονομικές ανισορροπίες και η κυβέρνηση αποφάσισε την απελευθέρωση των λογαριασμών κεφαλαίων με σκοπό την προσέλκυση διεθνών κεφαλαίων. Ωστόσο η απόφαση αυτή είχε τα αντίθετα αποτελέσματα και έκανε την τουρκική οικονομία ευάλωτη σε εξωτερικούς κραδασμούς. Η υψηλή κατανάλωση οδήγησε σε αύξηση του πληθωρισμού και σημαντική μείωση του εισοδήματος.

Τα ελλείμματα του δημόσιου τομέα συνέχισαν να διευρύνονται τη δεκαετία του 1990, και οι οικονομικές απώλειες για την ενίσχυση του στρατού από τον πόλεμο με το κουρδικό κράτος νοτιοανατολικά της Τουρκίας οδήγησαν σε επιδύνωση της δημοσιονομικής κατάστασης. Ως εκ τούτου, ο εσωτερικός και εξωτερικός δανεισμός ήταν αναπόφευκτος με τις ιδιωτικές τράπεζες να δανείζονται από το εξωτερικό για να δανείσουν στο κράτος και τις δημόσιες τράπεζες να χρηματοδοτούν μέρος των δημοσίων δαπανών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα μία δραματική αύξηση του χρέους, αύξηση του πληθωρισμού κατά 150% (το 1994) και αύξηση του αριθμού των ανέργων. *Η εμπειρία από την κατάσταση της Τουρκίας την περίοδο μετά το 1990 δείχνει τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει μια αναπτυσσόμενη οικονομία, η οποία αποφασίζει να προχωρήσει σε πλήρη εξωτερική και εσωτερική απορρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος υπό συνθήκες υψηλού πληθωρισμού* (Yeldan, 2009).

Μέχρι το 1995, το ΑΕΠ είχε ανακάμψει και η μεγάλη περίοδος της κρίσης φαινόταν να έχει ξεπεραστεί. Ωστόσο, από το 1998 οι συνέπειες της κρίσης εξακολουθούν να γίνονται αισθητές, με ετήσιο πληθωρισμό τιμών που κυμαίνεται στο 95-100% (το υψηλότερο στον ΟΟΣΑ). Το εμπορικό έλλειμμα κυμαίνεται στα 20 δισεκατομμύρια δολάρια και η απαίτηση δανεισμού του δημοσίου τομέα (PSBR) προσεγγίζει το 9,6% του ΑΕΠ.

Το 2001 η κρίση οδήγησε την Τουρκία σε μεταρρυθμίσεις στους οικονομικούς θεσμούς και σε διαρθρωτικές αλλαγές και, έτσι κατάφερε να διανύσει πέντε χρόνια ταχείας οικονομικής ανάπτυξης. Μέσα σε αυτά τα έτη έγινε προσπάθεια για αύξηση της παραγωγικότητας και διεύρυνση της βάσης της οικονομικής δραστηριότητας τόσο γεωγραφικά όσο και κοινωνικά.

Το 2006 είχαν ήδη αναπτυχθεί 27 οργανισμοί περιφερειακής ανάπτυξης στην Τουρκία με στόχο να αναπτυχθεί η συνεργασία μεταξύ κυβερνητικών, ιδιωτικών και μη κυβερνητικών φορέων, να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική και η σωστή χρησιμοποίηση των πόρων, να επιταχυνθεί η περιφερειακή ανάπτυξη, να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα και να μειωθούν οι ανισότητες εντός και μεταξύ των περιφερειών.

Από το 2010 και έπειτα για την τόνωση της οικονομίας σε λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, δημιουργήθηκαν νέες θέσεις απασχόλησης πέραν του κλάδου της γεωργίας. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια έχει εμφανιστεί μεγάλος αριθμός επιτυχημένων μεσαίων επιχειρήσεων.

Με βάση την έρευνα του OECD το 2018 για την Τουρκία *οι μακροοικονομικές πολιτικές ήταν ιδιαίτερα επεκτατικές μετά την απόπειρα πραξικοπήματος στα μέσα του 2016*. Οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν σημαντικά και χορηγήθηκαν μια σειρά νέων κινήτρων για την κατανάλωση, τις επενδύσεις και την απασχόληση. Για περαιτέρω ανάπτυξη πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον εκσυγχρονισμό του επιχειρηματικού τομέα, τη βελτίωση της απόδοσης των επιχειρήσεων μέσω της τυποποίησης και της ψηφιοποίησης, καθώς και στη βελτίωση της εκπαίδευσης και του τρόπου διακυβέρνησης.

1.4 Η σύνθεση της οικονομίας της σύγχρονης Τουρκίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

Η Τουρκία εκτείνεται μεταξύ δύο ηπείρων, της Ασίας (σε ποσοστό 97%) και της Ευρώπης (σε ποσοστό 3%). Αυτή η γεωγραφική ιδιαιτερότητα της χώρας οδηγεί στην άποψη ότι και η πολιτιστική κληρονομιά της Τουρκίας είναι διφορούμενη, έχοντας τις ρίζες της τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ασία.

Η γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας στον παγκόσμιο χάρτη επηρεάζει άμεσα την παγκόσμια οικονομία καθιστώντας την υπερδύναμη. Η χώρα συνορεύει με την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Γεωργία, την Αρμενία, το Ιράν, το Ιράκ και τη Συρία. Η θέση της παρέχει σχετικά εύκολη πρόσβαση σε σημαντικές περιφερειακές αγορές για τα προϊόντα της στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική, στην ανατολική

Κεντρική Ευρώπη και στα Βαλκάνια, καθώς και στις νέες χώρες της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου. Το μεγαλύτερο μέρος της γης είναι εύφορο και έχει μακρά ιστορία στον πρωτογενή τομέα και τη γεωργία. Ο ισχυρός βιομηχανικός τομέας, ο οποίος είναι βασισμένος σε ένα τεράστιο όγκο πρώτων υλών, της αποδίδει ισχυρή ταυτότητα βασισμένη σε παραδοσιακά προϊόντα όπως βαμβακερό ύφασμα, δερμάτινα είδη, τσιγάρα, χαλιά και κεραμικά.

Παρά την ιδιότητα της χώρας ως μέλος του ΟΟΣΑ και το γεγονός ότι ανήκει στην κατηγορία των «πλούσιων χωρών», η Τουρκία παραμένει, μαζί με το Μεξικό και άλλα νέα μέλη από την Κεντρική Ευρώπη, μεταξύ των λιγότερο αναπτυγμένων αναδυόμενων οικονομιών. Επιπλέον είναι ιδρυτικό μέλος των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (ΟΙC), του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και μέλος του ΝΑΤΟ και των βιομηχανικών εθνών του G20 που συγκεντρώνει τις 20 μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Από το 1995, η Τουρκία βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Τουρκία των 82.894.000 κατοίκων με έκταση 783.562 τ.χλμ. είναι μία αχανής χώρα που παρουσιάζει μεγάλες κλιματολογικές και γεωγραφικές διαφορές στο εσωτερικό της. Είναι διαιρεμένη σε επτά γεωγραφικά διαμερίσματα που παρουσιάζουν κοινά φυσικά, γεωγραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και είναι τα εξής :

- i. το γεωγραφικό διαμέρισμα του Μαρμαρά (Marmara Bölgesi)
- ii. το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μαύρης Θάλασσας (Karadeniz Bölgesi)
- iii. το γεωγραφικό διαμέρισμα του Αιγαίου (Ege Bölgesi)
- iv. το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μεσογείου (Akdeniz Bölgesi)
- v. το γεωγραφικό διαμέρισμα της Κεντρικής Ανατολίας (İç Anadolu Bölgesi)
- vi. το γεωγραφικό διαμέρισμα της Ανατολικής Ανατολίας (Doğu Anadolu Bölgesi)
- vii. το γεωγραφικό διαμέρισμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

Εικόνα 1: Χάρτης Τουρκικής Δημοκρατίας

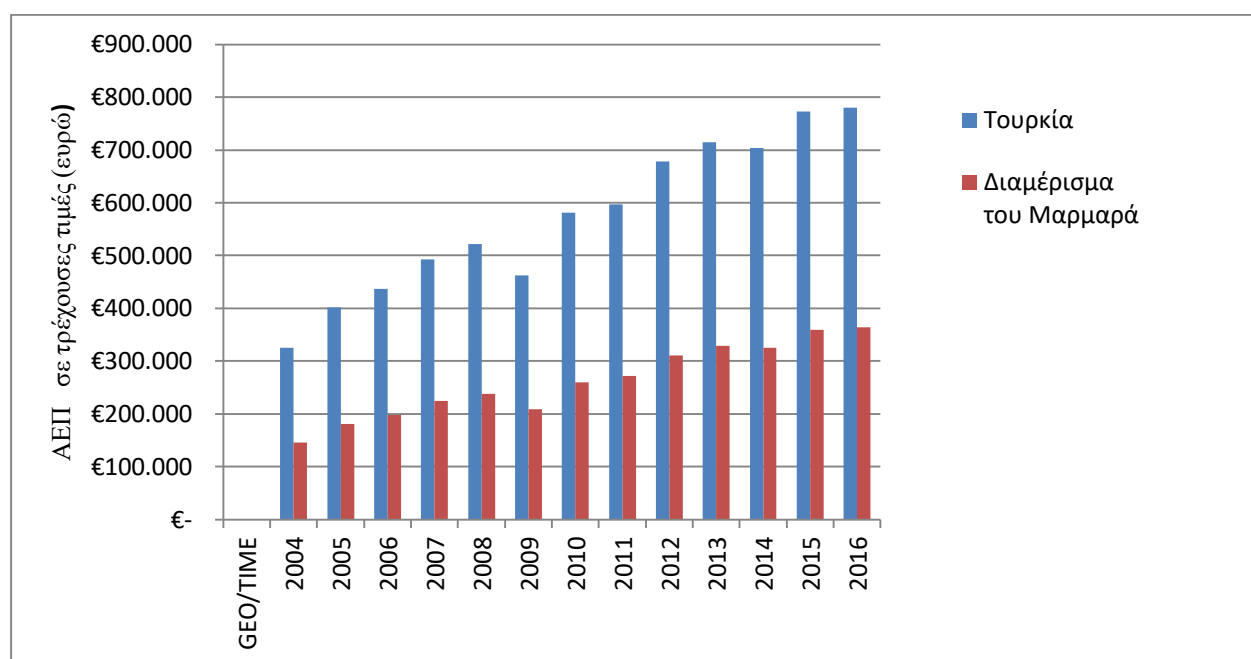
Πηγή: <http://www.eba.gov.tr/>

1.4.1 Το γεωγραφικό διαμέρισμα του Μαρμαρά (Marmara Bölgesi)

Βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Τουρκίας και καταλαμβάνει μέρος της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Λόγω της γεωστρατηγικής του θέσης και της μορφολογίας του εδάφους, η οικονομία της περιοχής είναι αναπτυγμένη χάρη στον πρωτογενή τομέα, τον τουρισμό, τη βιομηχανία και το εμπόριο. *Ιδιαίτερα η Κωνσταντινούπολη αποτελεί κέντρο τοπικού, περιφερειακού και διαπεριφερειακού εμπορίου από την βυζαντινή περίοδο μέχρι και σήμερα, καθώς βρίσκεται σε ένα παγκόσμιο ιστορικό σταυροδρόμι που ενώνει την Ευρώπη με την Ασία* (Μέριανος, 2008). Η Κωνσταντινούπολη είναι η πιο πυκνοκατοικημένη πόλη της Τουρκίας, με πληθυσμό που ξεπερνά τα 10 εκατομμύρια κατοίκους, (δηλαδή το 15% του συνόλου του τουρκικού πληθυσμού) και υπολογίζεται ότι αντιπροσωπεύει το 23% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Στην σύγχρονη εποχή, ο γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας, ούσα σταθερά προσκολλημένη στο NATO , ενισχύεται ακόμη περισσότερο λόγω της θέσης του λιμανιού της Κωνσταντινούπολης προς τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Εκτός από την επαρχία της Κωνσταντινούπολης, όλες οι επαρχίες που ανήκουν στο διαμέρισμα

του Μαρμαρά παρουσιάζουν επίπεδα ανάπτυξης πάνω από το μέσο όρο , καθώς η ευρύτερη περιοχή έχει βαθιές ιστορικές ρίζες και πολιτισμό. Το διαμέρισμα αυτό είναι αναπτυγμένο στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και των μεταφορών και διαθέτει το ήμισυ της βιομηχανικής και εμπορικής παραγωγής του συνόλου της Τουρκίας.

Διάγραμμα 1: ΑΕΠ Τουρκίας και ΑΕΠ Διαμερίσματος του Μαρμαρά σε τρέχουσες τιμές

Πηγή : Eurostat (2019)

1.4.2 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μαύρης Θάλασσας (Karadeniz Bölgesi)

Περιλαμβάνει το βόρειο τμήμα της Τουρκίας που βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα. Το κλίμα που επικρατεί σε αυτό το τμήμα δικαιολογεί την ύπαρξη αναπτυγμένου πρωτογενούς τομέα. Η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία είναι σημαντικές πηγές εισοδήματος. Παράλληλα η βιομηχανία χάλυβα, σιδήρου, τσιμέντου και λιγνίτη είναι αναπτυγμένες στην περιοχή. Ο τουρισμός αναπτύσσεται ραγδαία σε αυτό το τμήμα με κυριότερα σημεία αναφοράς το μοναστήρι της Τραπεζούντας και το χειμερινό τουρισμό στα βουνά Αλανταγλάρ (Aladağlar) και Ιλκάζ (İlgaz).

1.4.3 Το γεωγραφικό διαμέρισμα του Αιγαίου (Ege Bölgesi)

Βρίσκεται στα δυτικά της Τουρκίας και εκτείνεται κατά μήκος του Αιγαίου πελάγους. Αυτή η περιοχή έχει ζεστό κλίμα και ενδείκνυται για τουρισμό λόγω των ιστορικών τοπίων και της φυσικής ομορφιάς. Πλέον του τουρισμού, η οικονομία του βασίζεται στην πλήρως εκσυγχρονισμένη γεωργία με κυριότερο παραγόμενο προϊόν το ελαιόλαδο. Όσον αφορά τη βιομηχανία, η περιοχή του Αιγαίου βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Μαρμαρά. Η περιοχή διαθέτει ορυκτό πλούτο και κατέχει την πρώτη θέση στην εξαγωγή λιγνίτη και την παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, γεγονός που εξηγεί την ύπαρξη πολλών θερμοηλεκτρικών σταθμών. Επίσης κατέχει τη δεύτερη θέση στην καλλιέργεια θερμοκηπίων, και είναι γνωστή για την παραγωγή υφαντών, χαλιών και πλακιδίων. Οι υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και μεταφοράς στην περιοχή αυτή είναι πάνω από το μέσο όρο της Τουρκίας. Μαζί με το διαμέρισμα του Μαρμαρά θεωρούνται τα πιο ανεπτυγμένα διαμερίσματα και σε αυτά καταγράφονται και οι μεγαλύτερες ξένες επενδύσεις.

1.4.4 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Μεσογείου (Akdeniz Bölgesi)

Η περιοχή της Μεσογείου παίρνει το όνομά της από τη γειτονική θάλασσα. Αν και οι περιοχές που απασχολούνται στη γεωργία εντός του διαμερίσματος είναι περιορισμένες, η γεωργική δραστηριότητα είναι η σημαντικότερη πηγή εσόδων. Τα κύρια γεωργικά προϊόντα που καλλιεργούνται κυρίως στην παράκτια περιοχή είναι τα σιτηρά, το βαμβάκι, το ρύζι, οι ελιές και τα εσπεριδοειδή και η καλλιέργεια του θερμοκηπίου είναι η πλέον διαδεδομένη. Στο διαμέρισμα της Μεσογείου υπάρχει περιορισμένος υπόγειος πλούτος χρωμίου, βαρίτη, αλουμινίου, θείου, σιδήρου και αμιάντου. Η βιομηχανία είναι περισσότερο αναπτυγμένη στην επαρχία Άδανα (Adana), όπου υπάρχουν εργοστάσια σιδηροχρωμίου, τσιμέντου, μετάλλων, γεωργικών οχημάτων και χαλιών.

Η περιοχή ενδέκνυται για τουρισμό και ιδιαίτερα ο θαλάσσιος τουρισμός λόγω της πρόωρης έναρξης της καλοκαιρινής περιόδου και του ζεστού κλίματος. Διαθέτει τεράστιες τουριστικές εγκαταστάσεις στην ακτή της Μεσογείου και πλήθος τουριστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, κατέχοντας την τρίτη θέση όσον αφορά τα έσοδα από τουρισμό.

1.4.5 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Κεντρικής Ανατολίας (İç Anadolu Bölgesi)

Το διαμέρισμα της Κεντρικής Ανατολίας είναι το κεντρικότερο διαμέρισμα της χώρας και σε αυτό βρίσκεται η πρωτεύουσα του κράτους, η Άγκυρα. Παρότι η Άγκυρα, είναι η δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Τουρκίας, μετά τη Κωνσταντινούπολη, ο λόγος που επιλέχθηκε το 1923 από τον Κεμάλ Ατατούρκ για να γίνει η πρωτεύουσα του κράτους είναι επειδή θεωρήθηκε ότι η διοίκηση της χώρας έπρεπε να εκτελείται από έναν κεντρικό πυλώνα. Αν και η Κεντρική Ανατολία βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο της χώρας από την άποψη της πυκνότητας του πληθυσμού, είναι μια από τις περιοχές με χαμηλή πληθυσμιακή ταχύτητα. Το μεγαλύτερο μερίδιο στη διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής δομής είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Η πρωτεύουσα, καθώς και οι πόλεις Eskişehir, Afyon, Kırıkkale, Konya, Kayseri, Sivas είναι τα κέντρα της βιομηχανίας όπου παράγονται τρόφιμα, κατασκευαστικός εξοπλισμός, ύφανση, μηχανήματα, μέταλλα, όπλα, αεροσκάφη, ηλεκτρονικά, σιδηροδρομικό εξοπλισμό, καουτσούκ. Η περιοχή είναι πλούσια σε υπόγειους πόρους όπως λιγνίτης, μαγνησίτης, χρώμιο, σίδηρος, χαλκός, μαγγάνιο, μόλυβδος, αμιάντος, υδράργυρος.

1.4.6 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Ανατολικής Ανατολίας (Doğu Anadolu Bölgesi)

Η περιοχή λόγω το σκληρού ηπειρωτικού κλίματος και της μορφολογίας του εδάφους περιορίζεται στην παραγωγή γεωργικών προϊόντων που είναι ανθεκτικά στις χαμηλές θερμοκρασίες. Το δυσμενές κλίμα επηρεάζει και την κτηνοτροφία. Η βιομηχανία στην περιοχή δεν έχει αναπτυχθεί και, κατά συνέπεια περίπου το 80% του πληθυσμού της περιοχής ασχολείται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Άλλη πηγή εσόδων, εξίσου όμως περιορισμένη είναι ο τουρισμός λόγω των αρχαιολογικών χώρων και των εγκαταστάσεων σκι στο Palandöken και Sarıkamış. Επιπλέον, η περιοχή αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προμηθευτές υδροηλεκτρικής ενέργειας και διαθέτει πλούτο ορυκτών πόρων οι οποίοι, όμως, δεν αξιοποιούνται αποτελεσματικά.

Σύμφωνα με τους δείκτες κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, η περιοχή αυτή είναι το λιγότερο ανεπτυγμένο τμήμα της Τουρκίας. Παρόλο που το 66% του πληθυσμού ασχολείται αποκλειστικά με τη γεωργία, η συμβολή της περιοχής στην συνολική παραγωγή της Τουρκίας είναι πολύ μικρή, δηλαδή η παραγωγή δεν είναι αρκετά αποτελεσματική. Εντούτοις, σε υποανάπτυκτες περιφέρειες όπως η Ανατολική Ανατολία, έχουν αναπτυχθεί πολιτικές ώστε η πλεονάζουσα εργασία να κατανεμηθεί σε εναλλακτικούς τομείς και να εκσυγχρονιστεί ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός ώστε να αυξηθεί η παραγωγική ικανότητα. Η περιοχή στερείται καινοτομίας, έρευνας και ανάπτυξης και, στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε το ΕΑΡ, ένα πρόγραμμα που έχει ως στόχο την ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού της περιοχής για την αύξηση της ανάπτυξης.

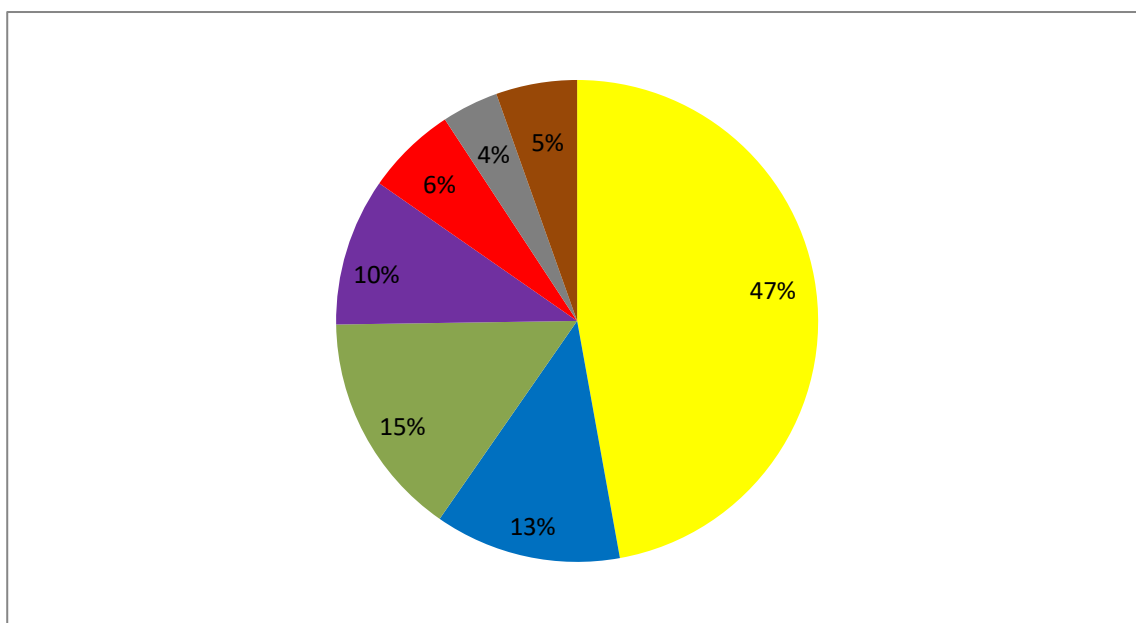
1.4.7 Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

Το μεγαλύτερο τμήμα παρουσιάζει χαρακτηριστικά του μεσογειακού κλίματος, με συνέπεια η περιφερειακή οικονομία να βασίζεται στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Παρότι η παρουσία μεγάλων πεδιάδων διευκολύνει τη γεωργία, με το 62% του αγροτικού πληθυσμού απασχολείται σε αυτή, αφού η μεγάλη ξηρασία του καλοκαιριού περιορίζει την παραγωγή πολλών γεωργικών προϊόντων. Οι φυσικές συνθήκες είναι ιδιαίτερα κατάλληλες για παραγωγή δημητριακών σιτιρών, καπνού και αμπελιών. Σε επίπεδο ενέργειας, ο σημαντικότερος υπόγειος πλούτος είναι το πετρέλαιο και δευτερευόντως το φυσικό αέριο και ο λιγνίτης. Ο τουρισμός, αν και περιορισμένος αναπτύσσεται κυρίως στις πόλεις Ντιαμπακίρ (Diyarbakır) και Σανλιούρφα (Şanlıurfa), όπου με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της γεωργίας, της βιομηχανίας και του εμπορίου τα τελευταία χρόνια, σημειώθηκε σημαντική αύξηση του πληθυσμού.

Τα επίπεδα ανάπτυξης των επαρχιών της περιοχής είναι κάτω από το μέσο όρο της Τουρκίας, με μόνη εξαίρεση την επαρχία του Gaziantep. Οι εκπαιδευτικοί δείκτες καθώς και ο τομέας της υγείας βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα. Στην περιοχή έχουν αναπτυχθεί διάφορα έργα περιφερειακής ανάπτυξης προκειμένου να αναπτυχθούν οι περιφέρειες με αναπτυξιακό ρυθμό, με κυριότερο το Σχέδιο Νοτιοανατολικής Ανατολίας (GAP) που στοχεύει στην βελτίωση της αγροτικής και αστικής υποδομής.

Τα διαμερίσματα της Ανατολικής και την Νοτιανατολικής Ανατολίας θεωρούνται τα λιγότερα αναπτυγμένα τόσο λόγω της έλλειψης φυσικών πόρων, όσο και της πολιτικής αστάθειας, του ιστορικού υπόβαθρου και του επιπέδου εκπαίδευσης. Οι υποδομές των περιφερειών έχουν υποστεί ζημιές λόγω της πολιτικής αστάθειας και των τρομοκρατικών δραστηριοτήτων για πάνω από 20 χρόνια (Duman , 2011).

Γράφημα 1: Κατανομή του ΑΕΠ της Τουρκίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα για το έτος 2017

	Διαμέρισμα του Μαρμαρά
	Διαμέρισμα του Αιγαίου
	Διαμέρισμα της Ανατολίας
	Διαμέρισμα της Μεσογείου
	Διαμέρισμα της Μαύρης Θάλασσας
	Διαμέρισμα της Ανατολικής Ανατολίας
	Διαμέρισμα της Νοτιοανατολικής Ανατολίας

Πηγή: Eurostat (2019)

1.5 Το εξωτερικό εμπόριο και οι επενδύσεις του σύγχρονου κράτους της Τουρκίας

Το εξωτερικό εμπόριο είναι μία σημαντική πηγή εσόδων για τη χώρα, εφόσον η θέση της στον παγκόσμιο χάρτη της προσδίδει σημαντικό γεωστρατηγικό και εμπορικό πλεονέκτημα. Από το 1980, η παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει ευρέως τις

οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες στην Τουρκία. Καθώς οι επενδύσεις κεφαλαίου έχουν γίνει πιο ευέλικτες σε όλους τους τομείς της οικονομίας γίνονται όλο και περισσότερες προσπάθειες για την προσέλκυση επενδύσεων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η Κωνσταντινούπολη λόγω της σύνδεσης της τουρκικής μητρόπολης με το παγκόσμιο δίκτυο πόλεων όσον αφορά τις προηγμένες υπηρεσίες παραγωγών (producer services) (Derudder και Witlox, 2004). Η Κωνσταντινούπολη είναι η κινητήριος δύναμη της διαρκώς αναπτυσσόμενης τουρκικής οικονομίας, καθώς προσελκύει το 60% των συνολικών ξένων επενδύσεων στην Τουρκία. (Özdemir and Darby, 2009). Με βάση τη μελέτη του Ιουνίου 2015 του Υπουργείου Οικονομικών της Άγκυρας σχετικά με τις επενδυτικές ενέργειες στην Τουρκία σε όλους τους τομείς της οικονομίας, η Κωνσταντινούπολη παραμένει ο σημαντικότερος προορισμός για τους εγχώριους όσο και για τους ξένους επενδυτές.

Η περίοδος 1987-1996 αντιπροσωπεύει την περίοδο σταδιακής ελευθέρωσης του κεφαλαίου στην Τουρκία, με αποκορύφωμα την τελωνειακή ένωση Τουρκίας- ΕΕ που υπογράφηκε το 1996. Εκείνη την περίοδο εφαρμόστηκαν αρκετά επιδοτούμενα προγράμματα μεταρρύθμισης από το ΔΝΤ, όμως η ανατίμηση της τουρκικής λίρας λειτουργούσε ως επιβραδυντικός παράγοντας στην ανάπτυξη των εξαγωγών. Καθώς η τουρκική οικονομία αγωνίζεται να αντιμετωπίσει την εποχή της κρίσης μετά το 2001, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των τουρκικών εξαγωγών έφτασε το 20,9%, ο οποίος είναι ο υψηλότερος στην πρόσφατη τουρκική ιστορία. Καθώς οι πραγματικές εξαγωγές αυξάνονται, παρατηρείται μια απότομη παράλληλη άνοδος στις εισαγωγές από το 2001. Σύμφωνα με τον Aydın (2007) *οι εξαγωγικές επιδόσεις της Τουρκίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, όπως συμβαίνει και με τα νέα μέλη της ΕΕ.*

Έκτοτε, η ΕΕ είναι ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας, αντιπροσωπεύοντας λίγο περισσότερο από το ήμισυ των εξαγωγών της και ελαφρώς λιγότερο από το ήμισυ των εισαγωγών. Παρόλα αυτά το πολιτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε κυρίως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016 σε συνδιασμό με τη μακροοικονομική αστάθεια της Τουρκίας, δυσκολεύει τη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για ξένες επενδύσεις. Η ανατίμηση της τουρκικής λίρας,

επιβράδυνε τον ρυθμό ανάπτυξης των εξαγωγών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Εκτός από την τελωνειακή ένωση με την ΕΕ, η Τουρκία έχει υπογράψει συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών με την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη Χιλή, την Αίγυπτο, τη Γεωργία, την Ισλανδία, το Ισραήλ, την Ιορδανία, τη Μαλαισία, τον Μαυρίκιο, το Μαυροβούνιο, το Μαρόκο, τη Νορβηγία, την Παλαιστίνη, τη Σερβία, τη Νότια Κορέα, την Ελβετία και το Λιχτενστάιν και είναι μέλος του ΠΟΕ από το 1995.

1.6 Το δημοσιονομικό περιβάλλον

Σε ό,τι αφορά το δημόσιο τομέα, η Τουρκία, ακολουθώντας τα παγκόσμια πρότυπα, από το 1980 προέβη σε σημαντικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις, καθώς η παγκοσμιοποίηση έχει ωθήσει πολλούς παλαιότερους κρατικούς κλάδους προς ιδιωτικοποιήσεις. Ωστόσο, μετά από περισσότερες από δύο δεκαετίες απελευθέρωσης της αγοράς και ιδιωτικοποιήσεων, έχει ωθήσει τα κράτη προς την κατεύθυνση επιπλέον πολιτικών μεταρρυθμίσεων.

Στην περίπτωση της Τουρκίας, η μεγάλη απαίτηση για ρύθμιση προέκυψε, αρχικά, από διεθνείς και υπερεθνικούς οργανισμούς, δηλαδή από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα, τον ΟΟΣΑ και την ΕΕ, οι οποίοι έγιναν οι βασικοί παράγοντες για την έναρξη ρυθμιστικών μεταρρυθμίσεων. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και ο όρος που έθεσε η ΕΕ για την ένταξη της Τουρκίας στην τελωνιακή ένωση το 1996, για την ίδρυση του Οργανισμού Ανταγωνισμού. Επιπλέον η ίδρυση του οργανισμού δημοσίων συμβάσεων αποτελεί απόφαση που προέκυψε κατόπιν συστάσεων της ΕΕ και του ΔΝΤ.

Κατά τη δεκαετία του 1980, οι μεταρρυθμίσεις ήταν τόσο ριζικές που προκάλεσαν την έλλειψη συνταγματικής προστασίας και την ύπαρξη νομικής ασάφειας (Tamer, 2011). Με βάση τον Güran, παρόλο που η Τουρκία ξεκίνησε τις πολιτικές απελευθέρωσης της αγοράς και ιδιωτικοποίησης από το 1980, παρουσίαζε χαμηλές επιδόσεις σε σύγκριση με άλλες χώρες με παρόμοιες πολιτικές. Ενώ κατά την περίοδο 1977-2002 οι συνολικοί δείκτες ιδιωτικοποίησης προς ΑΕΠ ήταν περίπου 25% στην Πορτογαλία, 11% στην

Ισπανία και στο Ηνωμένο Βασίλειο και 7% στην Ελλάδα, ο λόγος αυτός ήταν μόνο 0,2% στην Τουρκία. Ωστόσο, αυτή η αρνητική εικόνα της ιδιωτικοποίησης στην Τουρκία άλλαξε από το 2004 και τα έσοδα από την ιδιωτικοποίηση της Τουρκίας ανήλθαν σε 36,4 δισεκατομμύρια δολάρια την περίοδο 2004-2009.

Η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική που ακολουθήθηκε τη δεκατία του 1990 ενθάρρυνε το δανεισμό και την έκδοση νομίσματος αλλά και την αποφυγή της αύξησης των εισπράξεων μέσω της φορολόγησης. Αυτή η τακτική είχε καταστροφικές συνέπειες στην οικονομία της χώρας και, λόγω της επικρατούσας οικονομικής αστάθειας, μειώθηκαν αισθητά οι επενδύσεις. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η κυβέρνηση έδωσε προτεραιότητα στην αντιμετώπιση της ανεργίας, του υψηλού πληθωρισμού και στην εφαρμογή πολιτικών ανάπτυξης. Τέτοιου είδους μέτρα είχαν ήδη προταθεί από την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, ιδίως στο πλαίσιο του προγράμματος αποπληθωρισμού του 1999. Ωστόσο, δεν κατάφεραν να βελτιώσουν αυτές τις μεταβλητές, τουλάχιστον μέχρι το 2002, καθώς η τουρκική οικονομία είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα. Η ανατίμηση της τουρκικής λίρας, η ταχεία ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης και η αύξηση των τιμών της ενέργειας οδήγησαν σε ένα αυξανόμενο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. *Ο συνδυασμός μιας σειράς εγχώριων και εξωτερικών δυσμενών γεγονότων δημιούργησε σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τη βιωσιμότητα του καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών, γεγονός που άφησε την τουρκική οικονομία σχεδόν εντελώς ευάλωτη σε σχέση με τις κερδοσκοπικές επιθέσεις ακανόνιστων ροών κεφαλαίου* (Kutlay, 2018).

Εκτός από τους οικονομικούς παράγοντες, οι λόγοι που οδήγησαν σε κρίση ήταν ο προβληματικός τρόπος διακυβέρνησης και η αυξημένη διαφθορά. Ο Alper (2003) αναφέρει ότι δύο στοιχεία του δημοκρατικού ελλείμματος - έλλειψη λογοδοσίας και έλλειψη διαφάνειας ήταν στο επίκεντρο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Αυτοί οι παράγοντες εκδηλώθηκαν στην επιδείνωση των επιδόσεων του τραπεζικού τομέα και του χρηματοπιστωτικού συστήματος. *Οι δημόσιες τράπεζες χορηγούσαν πιστώσεις με μη οικονομικά κριτήρια με συνέπεια να προκαλέσουν σημαντικές απώλειες* (Keyman and Koyuncu, 2005).

Για την ανάκαμψη της οικονομίας, η κυβέρνηση έθεσε σαν άμεση προτεραιότητα την εξασφάλιση της αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης στο ανώτατο επίπεδο της οικονομικής διαχείρισης. Ο δεύτερος και μακροπρόθεσμος στόχος ήταν η διασφάλιση της συνδρομής των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Σύμφωνα με τον Kutlay, η γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο την περίοδο μετά την κρίση. Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία είχε την υποστήριξη του ΔΝΤ και υπέβαλε αίτηση για πρόσθετο αποθεματικό προκειμένου να αντιμετωπίσει τα αρνητικά αποτελέσματα της αντιστροφής των ροών κεφαλαίων στις οικονομίες της Μέσης Ανατολής και στις αναδυόμενες αγορές.

Επιπλέον, οι συνασπισμοί εσωτερικής πολιτικής διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο, στις μεταρρυθμιστικές επιδόσεις της Τουρκίας στην περίοδο μετά την κρίση. Τα εργατικά συνδικάτα δεν προέβλεπαν αντίσταση στις νέες μεταρρυθμίσεις και πείσθηκαν το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων ήταν ο μόνος τρόπος διεξόδου από το οικονομικό χάος του 2001.

Η Τουρκία από το 2002 παρουσίασε μία βελτιωμένη εικόνα δημοσίου τομέα που αντικατοπτρίζεται στους βασικούς δείκτες της οικονομίας: το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε στο 1,6% από 11,5% και το δημόσιο χρέος μειώθηκε στο 40% από περισσότερο από 90% του ΑΕΠ σε πέντε χρόνια. Επιπλέον να ξεπεράσει το επίμονο πρόβλημα του πληθωρισμού καθώς ο ετήσιος πληθωρισμός μειώθηκε στο 8,7% από 45% κατά την περίοδο 2002-2007.

Από το 2011 έχει τεθεί σε ισχύ ένα εκτεταμένο βιομηχανικό σχέδιο με μακροπρόθεσμο στόχο η Τουρκία να γίνει η παραγωγική βάση της Ευρασίας σε προϊόντα μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας. Η πολιτική αυτή αποσκοπεί στην ενθάρρυνση των επενδύσεων και στη μείωση της εξάρτησης από τα εισαγόμενα ενδιάμεσα αγαθά, με αποτέλεσμα να μειώνεται το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και να βελτιώνεται η βάση της εθνικής οικονομίας για έρευνα και ανάπτυξη. Παρόλη την ανάπτυξη στην οικονομία της Τουρκίας, τα τελευταία χρόνια, η χώρα αντιμετωπίζει σοβαρό πλήγμα στο πολιτικό της προσκήνιο, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται επικείμενοι κινδύντοι βιωσιμότητας για την πολιτική και οικονομία. Τα τελευταία χρόνια οι προσπάθειες για αλλαγή του συντάγματος του 1982 και η

υπερβολική συσσώρευση εξουσίας στο κυβερνών κόμμα έχουν σαν αποτέλεσμα σοβαρές προκλήσεις όσον αφορά την δημοκρατική εμβάθυνση.

Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 2016 έφερε σοβαρές διαταραχές στην κοινωνία της Τουρκίας επηρεάζοντας την αξιοπιστία της χώρας, την οικονομία της και την ομαλή λειτουργία του δημόσιου τομέα. Παρόλα αυτά, η Τουρκία κατάφερε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και να παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη τα επόμενα δύο χρόνια. Η δημοσιονομική πολιτική που ασκείται χαρακτηρίζεται από τον OECD ως έντονα προκυκλική, παρά το δημοσιονομικό περιορισμό που προβλέπεται για τα έτη 2018-2020. Η πλήρης αποκατάσταση της αξιοπιστίας της νομισματικής πολιτικής απαιτεί τη δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων φορέων στην ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας.

Κεφάλαιο 2^ο : Το χρονικό των διαπραγματεύσεων για την προσχώρηση

2.1 Εισαγωγή

Από το 1959 η Τουρκία είχε εκδηλώσει το ενδιαφέρον της για συμμετοχή στην ΕΕ. Η ΕΕ χορήγησε μονομερώς στην Τουρκία προτιμησιακά τιμολόγια και οικονομική βοήθεια, αλλά οι διαδικασίες καθυστέρησαν τη δεκαετία του 1970 λόγω των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών στη χώρα. Ωστόσο το 1996 υπογράφηκε η Τελωνιακή Ένωση που αποτέλεσε και το προοίμιο για την πλήρη Ένταξη. Καθόλη τη διάρκεια αυτών των ετών η πορεία προς την Ένταξη επιβραδύνεται από διάφορα πολιτικά τροχοπέδια, με πιο πρόσφατο αυτό της απόπειρας πραξικοπήματος του 2016. Η ΕΕ αποτελεί μία Ένωση με οικονομικούς στόχους. Ωστόσο για την επίτευξή τους είναι απαραίτητη η διασφάλιση ενός σταθερού και αναμφισβήτητα δημοκρατικού περιβάλλοντος. Η ύπαρξη πολιτικής σταθερότητας, συνδιαστικά με τη μακροοικονομική σταθερότητα παραμένει μία πρόκληση για την Τουρκία την οποία πρέπει να εξασφαλίσει ώστε να επιτευχθεί η πλήρης Ένταξή της στην ΕΕ.

2.2 Οι οικονομικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα στάδια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια οικονομική και πολιτική ένωση που την τρέχουσα περίοδο αποτελείται από 28 χώρες- μέλη. Ενώ τα πρώτα βήματα ήταν να προωθηθεί η οικονομική συνεργασία, η Ένωση εξελίχθηκε και, πλέον, εκτείνεται στον τομέα της πολιτικής, του περιβάλλοντος, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης.

2.2.1 Η εξελικτική πορεία από την ίδρυση της ΕΚΑΧ μέχρι την Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών –μελών

Οι καταστροφικές συνέπειες του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου ήταν το εναρκτήριο λάκτισμα για την ίδρυση μίας Ένωσης που θα είχε ως στόχο την εδραίωση της ειρήνης μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Παρότι, ο πρωταρχικός στόχος της Ένωσης ήταν ο τερματισμός των συχνών αιματηρών πολέμων, η ιδέα για ένα ενιαίο σύστημα οικονομικής συνεργασίας είχε απήχηση στις έξι ιδρυτικές χώρες της «Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα», οι οποίες ήταν το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες. Η ΕΚΑΧ η οποία ιδρύθηκε το 1951 με την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων μετατράπηκε στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957, και ακολούθησε μία περίοδος οικονομικής ανάπτυξης που ενισχύθηκε από το γεγονός ότι οι χώρες της σταμάτησαν να χρεώνουν δασμούς στις μεταξύ τους συναλλαγές. Το 1973, και με δεδομένο το κλίμα ασφάλειας που παγιώθηκε στην Ευρώπη, αλλά και την ανοδική πορεία των χωρών της ΕΟΚ, προσχώρησαν σε αυτή η Δανία, η Ιρλανδία και το Βέλγιο.

Με τις τροποποιητικές συνθήκες που ακολούθησαν καθιερώθηκαν επιπλέον θεσμικά όργανα και υιοθετήθηκαν νόμοι για την προστασία του περιβάλλοντος στα πλαίσια αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Τη δεκαετία του 1980 ακολούθησε περαιτέρω διεύρυνση με την προσχώρηση της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας και το 1986 υπογράφηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που αποτέλεσε το ξεκίνημα για ένα εξαετές πρόγραμμα με στόχο την εξάλειψη των προβλημάτων με την ελεύθερη ροή των συναλλαγών στα σύνορα της ΕΕ και τη δημιουργία μίας «ενιαίας αγοράς». Με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1993, ιδρύθηκε

η Ευρωπαϊκή Ένωση με την οποία παραχωρήθηκε στα δώδεκα, ως τότε, κράτη μέλη της η ελευθερία της μετακίνησης αγαθών, υπηρεσιών, ανθρώπων και χρημάτων. Το ίδιο έτος, καθώς το ενδιαφέρον και άλλων χωρών για προσχώρηση γινόταν εντονότερο, θεσπίστηκαν τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης, δηλαδή οι προϋποθέσεις που έπρεπε να πληροί ένα κράτος για την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπό το πνεύμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τα κράτη μέλη αποφάσισαν την υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος και το 1999, το ευρώ καθιερώθηκε ως το επίσημο νόμισμα της ΕΕ. Η προσχώρηση νέων χωρών συνεχίστηκε και η ΕΕ διεύρυνε τις αρμοδιότητές της σε θέματα ασφάλειας, προστασίας του περιβάλλοντος, αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Από το 2013, με την προσθήκη της Κροατίας, η ΕΕ απαριθμεί 28 μέλη και μέχρι το 2019 επιπλέον 5 χώρες έχουν εκδηλώσει την επιθυμία προσχώρησης.

2.2.2 Οι οικονομικοί στόχοι της ΕΕ

Παρόλο που ο αρχικός σχεδιασμός της ΕΟΚ αποσκοπούσε κυρίως στην οικονομική συνεργασία μεταξύ των μελών της, η ΕΕ εξελίχθηκε ως μία Ένωση με πολλαπλούς στόχους, όπως την προώθηση της ειρήνης, των αξιών και της ευημερίας των πολιτών την ελευθερία, την ασφάλεια και δικαιοσύνη χωρίς εσωτερικά σύνορα, τη βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη στην ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη, τη σταθερότητα των τιμών, και την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπλέον, η ΕΕ αποσκοπεί στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, στην προώθηση της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου, την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της ΕΕ, καθώς και τη δημιουργία μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης με νόμισμα το ευρώ.

Σχετικά με τους οικονομικούς της στόχους, η ΕΕ προσπαθεί για την ύπαρξη μακροοικονομικής σταθερότητας και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, χρησιμοποιώντας ένα κοινό νόμισμα.

Εντός της Ευρωζώνης η κατάργηση των συντοριακών δασμών και η ύπαρξη ενιαίας αγοράς δίνει τη δυνατότητα για την ελεύθερη διακίνηση των αγαθών και των πολιτών. Η ΕΕ επιδιώκει να αναπτύξει την ιδέα της κοινής αγοράς σε άλλους τομείς, όπως η ενέργεια, η τεχνογνωσία και οι κεφαλαιαγορές.

Υπάρχουν τρεις πηγές οικονομικής ανάπτυξης για μια μεγάλη οικονομία όπως η ΕΕ: επωφελούνται από ευνοϊκές εξωτερικές παρορμήσεις, δημιουργώντας εσωτερικές πηγές ανάπτυξης και επιτρέποντας την κίνηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας προκειμένου να επιτραπεί στην αγορά να αποκαταστήσει την ανταγωνιστικότητα (Mayes,2002). Η ακολουθούμενη στρατηγική από την ΕΕ εκτός από την επιδίωξη της λειτουργίας ενός περιβάλλοντος μακροοικονομικής σταθερότητας, προσβλέπει και στη δημιουργία πηγών ανάπτυξης. Αυτές προέρχονται από επενδύσεις σε καινοτομία, τεχνογνωσία, φυσικούς πόρους ή ανθρώπινες δεξιότητες αλλά και στην απουσία των περιορισμών στη διαδικασία διάχυσης.

Η ανάγκη για στενότερη οικονομική και νομισματική συνεργασία, καθώς και το διεθνές σύστημα των παγκόσμιων κυμαινόμενων ισοτιμιών που δεν μπορούσε να εγγυηθεί τη νομισματική σταθερότητα, οδήγησε την ΕΕ στη χάραξη μίας αυτόνομης πορείας και απεξάρτησης από το δολάριο. Έτσι, το 1991, με τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποφασίστηκε η υιοθέτηση του νομίσματος του Ευρώ. Μετά την καθιέρωση του νομίσματος, η ΕΕ επιδιώκει την επίτευξη των στόχων της για σταθερότητα των τιμών, ασφάλεια και οικονομική σταθερότητα.

Η ΕΕ είναι ανοιχτή στη διεύρυνσή της για την κοινή συνεργασία με τις χώρες της Ευρώπης και την επίτευξη κοινών οικονομικών στόχων. Στο πλαίσιο υλοποίησης των οικονομικών στόχων, έχουν καθιερωθεί οικονομικές προϋποθέσεις για χώρες που επιθυμούν την είσοδο στην ΕΕ. Επίσης, με την καθιέρωση των κριτηρίων του Μάαστριχτ (1991) θεσπίστηκαν επιπλέον οικονομικά κριτήρια για τις χώρες που ήδη ανήκουν στην ΕΕ, με σκοπό της διασφάλιση μίας σταθερής οικονομικής πορείας.

2.2.3 Τα στάδια της Οικονομικής Ολοκλήρωσης

Με βάση την ευρεία έννοια του όρου, ως οικονομική ολοκλήρωση θεωρείται η διαδικασία με την οποία εξαλείφονται τα υφιστάμενα εμπόδια μεταξύ ορισμένων επιμέρους οικονομιών, με σκοπό τη δημιουργία μιας οικονομίας μεγαλύτερης και με περισσότερη συνοχή (Balassa, 1960). Στην περίπτωση της ΟΝΕ, πρόκειται για μία οικονομική και νομισματική ένωση, η οποία έχει και πολιτικές προεκτάσεις, καθώς οι

κοινοί οικονομικοί στόχοι επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η οικονομική ολοκλήρωση περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

i) την Προτιμησιακή Εμπορική Ζώνη, η οποία είναι η χαλαρότερη μορφή οικονομικής ολοκλήρωσης. Σε αυτή τη ζώνη, οι χώρες που εμπλέκονται έχουν αποφασίσει την ελλάτωση ή την κατάργηση των δασμών στο μεταξύ τους εμπόριο σε ορισμένες κατηγορίες εμπορευμάτων. *Οι ζώνες αυτές έχουν ισχυρό αντίκτυπο στις νέες επενδύσεις για την παραγωγή διαφοροποιημένων αγαθών, και μπορούν να αποφέρουν οφέλη για την ευημερία τόσο για τα μέλη όσο και για τα μη μέλη* (Ranjan,1990).

ii) τη Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου, στην οποία καταργούνται όλοι οι δασμοί, οι ποσοτικοί περιορισμοί και τα άλλα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος στο εμπόριο μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν. Η ζώνη ελεύθερου εμπορίου ισχύει για όλες τα κράτη μέλη στο εσωτερικό της Ευρωζώνης. Επιπλέον, η ΕΕ σαν σύνολο βρίσκεται σε συζητήσεις για την ανάπτυξη ζωνών ελεύθερου εμπορίου με άλλες χώρες εκτός συνόρων.

iii) την Τελωνιακή Ένωση, με τις συμμετέχουσες χώρες να εφαρμόζουν όσα ορίζει η Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου και, επιπρόσθετα, να εναρμονίζουν των εξωτερική τους εμπορική πολιτική, θέτοντας κοινούς περιορισμούς στο εμπόριό τους με τρίτες χώρες. Σε αυτή τη μορφή οικονομικής ολοκλήρωσης κινήθηκε η ΕΚΑΧ.

iv) την Κοινή Αγορά, κατά την οποία , εκτός από τελωνιακή ένωση, επιτυγχάνεται ελευθερία κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής και των περιουσιακών στοιχείων μεταξύ των χωρών. *Η Κοινή Αγορά συνιστά ένα ιδιαίτερα σημαντικό βήμα στη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης , γιατί προϋποθέτει την εναρμόνιση πολλών πτυχών της οικονομικής πολιτικής των χωρών που συμμετέχουν στην οικονομική ολοκλήρωση* (Βαβούρας, 2019).

v) την Οικονομική Ένωση στην οποία εκτός από μία ενιαία αγορά προϊόντων και παραγωγικών συντελεστών παρατηρείται και μία εναρμονισμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε επίπεδο οικονομίας.

vi) την Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Πρόκειται για μία μορφή οικονομικής ολοκλήρωσης με κύριο χαρακτηριστικό την υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος, ή ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών χωρίς την ύπαρξη κοινής κεντρικής τράπεζας (ψευδονομισματική ένωση). Στους στόχους της ΕΕ περιλαμβάνονται η επίτευξη μιας ουσιαστικής Οικονομικής Ένωσης κατά τρόπο που

εξασφαλίζει ότι κάθε οικονομία διαθέτει τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά που θα της επιτρέψουν να ευημερήσει στο πλαίσιο της Νομισματικής Ένωσης. Επιπλέον η ΕΕ αποσκοπεί σε μία Χρηματοοικονομική Ένωση που θα εγγυάται την ακεραιότητα του νομίσματος σε ολόκληρη τη Νομισματική Ένωση και θα αυξάνει τον επιμερισμό των κινδύνων με τον ιδιωτικό τομέα. Αυτό προϋποθέτει την ολοκλήρωση της Τραπεζικής Ένωσης και την επιτάχυνση της Ένωσης Κεφαλαιαγορών. Τρίτον, επιδιώκεται η ύπαρξη μιας Δημοσιονομικής Ένωσης που θα εξασφαλίζει τόσο τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών όσο και τη δημοσιονομική σταθεροποίηση. *Και τέλος, η δημιουργία μιας Πολιτικής Ένωσης που αποτελεί τη βάση όλων των ανωτέρω χάρη στη γνήσια δημοκρατική λογοδοσία, τη νομιμοποίηση και τη θεσμική ενίσχυση Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2016).*

vii) την Πλήρη Οικονομική Ολοκλήρωση, η οποία περιλαμβάνει την υιοθέτηση μίας κοινής οικονομικής πολιτικής από τα συμμετέχοντα κράτη. Κατά συνέπεια η Πλήρης Οικονομική Ολοκλήρωση αναφέρεται στη δημιουργία ενός Ομοσπονδιακού Κράτους.

Πίνακας 2: Στάδια Οικονομικής Ολοκλήρωσης

Δράσεις	Προτιμησιακή εμπορική ζώνη	Ζώνη ελεύθερου εμπορίου	Τελωνιακή ένωση	Κοινή αγορά	Οικονομική Ένωση	Οικονομική και νομισματική Ένωση	Πλήρης οικονομική ολοκλήρωση
Ελάττωση δασμών στο εμπόριο σε ορισμένες κατηγορίες εμπορευμάτων	✓						
Κατάργηση περιορισμών στο εμπόριο		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Κοινό εξωτερικό δασμολόγιο			✓	✓	✓	✓	✓
Ελεύθερη κινητικότητα συντελεστών παραγωγής και περιουσιακών στοιχείων				✓	✓	✓	✓
Εναρμόνιση οικονομικών πολιτικών					✓	✓	✓
Κοινό νόμισμα						✓	✓
Ενοποίηση οικονομικών πολιτικών							✓

Πηγή: Βαβούρας, 2019

2.3 Οι πρώτες προσπάθειες για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ

Το 1987, επί της προεδρίας του πρωθυπουργού Turgut Özal, επικράτησε ένα κλίμα εκσυγχρονισμού και απελευθέρωσης του εξωτερικού εμπορίου στην Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία το ίδιο έτος εξέφρασε την επιθυμία για την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Στις αρχές του 1995, η τουρκική κυβέρνηση αποφάσισε να ακολουθήσει την πρόταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την εφαρμογή του τρίτου σταδίου της Συμφωνίας Σύνδεσης. Έκτοτε η Τουρκία ήταν η μόνη χώρα που προχώρησε σε τελωνειακή ένωση με την ΕΕ. Οι διαπραγματεύσεις κινήθηκαν αργά επειδή η ΕΕ ήθελε η Τουρκία να τηρήσει τους κανόνες της για την πνευματική ιδιοκτησία, τα καρτέλ και το ελεύθερο εμπόριο καθώς και επιπλέον υπήρχαν οικονομικά και πολιτικά ζητήματα. Αυτά ήταν η μακροοικονομική αστάθεια, το φτωχό φορολογικό σύστημα, η κοινωνική ασφάλιση, η ανάγκη ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων και η ανάγκη αναδιάρθρωσης της γεωργίας. Τα κύρια πολιτικά προβλήματα ήταν η έλλειψη ελευθερίας έκφρασης, το κουρδικό πρόβλημα και οι συγκρούσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο. Για το λόγο αυτό, η Τουρκία ζήτησε οικονομική αποζημίωση. *Η χρηματοδοτική βοήθεια αναμενόταν να μειώσει το οικονομικό κλονισμό του ανοίγματος της τουρκικής αγοράς* (Konings, 2016).

Το 1999 η Τουρκία αναγνωρίζεται επίσημα ως υποψήφια χώρα για την ένταξη στην ΕΕ και έκτοτε ξεκινάει μία έντονη επιρροή στις πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις της χώρας. *Ενώ η Τελωνειακή Ένωση δεν κατάφερε να προχωρήσει σε σημαντικές αλλαγές στην Τουρκία, η απόφαση της συνόδου κορυφής του Ελσίνκι έδωσε στην Τουρκία τη δυνατότητα ένταξης στην ΕΕ, προκαλώντας μια διαδικασία σημαντικών εγχώριων αλλαγών* (Öni, 2003). Κατά τη σύνοδο κορυφής του Ελσίνκι παραχωρήθηκε το δικαίωμα συμμετοχής της Τουρκίας σε κοινοτικά προγράμματα και σε συναντήσεις μεταξύ των υποψηφίων κρατών και της Ένωσης. Οι υποχρεώσεις της Τουρκίας ήταν η τήρηση των οικονομικών και πολιτικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν κατάλληλοι μηχανισμοί ελέγχου παρακολούθησης. Σύμφωνα με τον Harun (2003), *η πολιτική της ΕΕ μετά το Ελσίνκι καθυστέρησε ουσιαστικά την ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στο εγγύς μέλλον καθιστώντας την εξαρτώμενη από την επίλυση πολλών πολιτικών ζητημάτων.*

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας το 2000 αποφασίστηκε η αναστολή των διαδικασιών διεύρυνσης της ΕΕ. Παρόλα αυτά, το Συμβούλιο έκρινε θετικά την πρόοδο της Τουρκίας και εκφράστηκε η ικανοποίηση για την εφαρμογή της προενταξιακής στρατηγικής της. Ωστόσο, στην έκθεση προόδου του 2002, η Επιτροπή κατέστησε σαφές ότι η Τουρκία χρειαζόταν ακόμη πολύ χρόνο έως ότου να επιτευχθούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν το 2004 με την Επιτροπή να καταληγεί σε θετικά συμπεράσματα για την Τουρκία. Το Δεκέμβριο του 2004 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έδωσε το πράσινο φως για τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, θέτοντας όμως επιπλέον πολιτικούς όρους. Έκτοτε το διάστημα που μεσολάβησε μέχρι τον Οκτώβριο του 2005 οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν τεταμένες, κυρίως λόγω της άρνησης της Τουρκίας να αναγνωρίσει την Κυπριακή Δημοκρατία. Από την έναρξη των διαπραγματεύσεων (Οκτώβριος 2005) ο ρυθμός των μεταρρυθμίσεων στην Τουρκία επιβραδύνθηκε. Τον Δεκέμβριο του 2006 το Συμβούλιο αποφάσισε ότι η Τουρκία οφείλει να εκπληρώσει την υποχρέωσή της για την εφαρμογή του πρόσθετου πρωτοκόλλου της Συμφωνίας Σύνδεσης. *Το διάστημα μεταξύ του 2007 και του 2011 η διαδικασία ένταξης προχωρούσε με αργούς ρυθμούς και σημειώθηκε μικρή πρόοδος της Τουρκίας ως προς τις κατευθύνσεις της ΕΕ. Οι ενταξιακές συνομιλίες έγιναν εντονότερες το 2012 και 2013, όμως οδηγούσαν σε πολιτικά και τεχνικά αδιέξοδα* (Morelli , 2013).

Το Μάιο του 2012 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε τη «θετική ατζέντα» με την Τουρκία που είχε ως σκοπό να ξεκινήσει μία νέα δυναμική προσπάθεια στις μεταξύ τους σχέσεις. Τον Οκτώβριο του 2012, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την ετήσια αξιολόγηση της προόδου των υποψήφιων χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας. Ακολούθησαν τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το Δεκέμβριο του 2012 και η Έκθεση Προόδου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Απρίλιο του 2013. Και στις τρεις εκθέσεις εκφράζεται η απογοήτευση της Επιτροπής για την πρόοδο της Τουρκίας που οφείλονται κυρίως σε πολιτικούς παράγοντες. Το Δεκέμβριο του 2013 υπογράφηκε η Συμφωνία επανεισδοχής της Τουρκίας με την ΕΕ, αφού προηγήθηκαν έντονες αντιδράσεις από τις Βρυξέλλες για τις βιαιότητες της τουρκικής αστυνομίας στις δημόσιες διαμαρτυρίες στην Τουρκία. Εκείνη την περίοδο για πολλούς Τούρκους η έκκληση για ένταξη στην ΕΕ φαίνεται να αποδυναμώθηκε καθώς η οικονομία της Τουρκίας αναπτυσσόταν με ταχείς ρυθμούς. *Πολλοί Τούρκοι είχαν ήδη την αίσθηση πως «είναι Ευρωπαίοι» ή η απόκτηση της ιδιότητας μέλους της*

Ένωσης δεν ήταν πλέον απαραίτητη ώστε εξασφαλισθεί μια φυσιολογική εταιρική σχέση με την Ευρώπη (Morelli , 2013). Η Συμφωνία επανεισδοχής που υπογράφηκε στα τέλη του 2013, τέθηκε σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2014. Έκτοτε, ένα σημαντικό βήμα οικονομικής συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας ήταν η έναρξη του διαλόγου υψηλού επιπέδου στον τομέα της ενέργειας που επρόκειτο να οφελήσει αμφότερες. Στην επίσημη ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στις 16 Μαρτίου 2015, τονίστηκε η σπουδαιότητα της Τουρκίας ως φυσική γέφυρα ενέργειας μεταξύ της ΕΕ και της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα, επιβεβαιώθηκε η αμοιβαία εκμετάλλευση του περιφερειακού αγωγού φυσικού αερίου.

Ο εκσυγχρονισμός της Τελωνιακής Ένωσης πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2015, με σκοπό την ενίσχυση των εμπορικών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ. Όπως αναφέρθηκε στην ανακοίνωση της Κοινότητας, *η Τουρκία ήταν ο έκτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος για την ΕΕ και η ΕΕ ήταν ο κυριότερος εμπορικός εταίρος για την Τουρκία, και με την νέα συμφωνία δόθηκαν κίνητρα για περαιτέρω ανάπτυξη των εμπορικών τους σχέσεων.* Το Δεκέμβριο του 2015 , στην Έκθεση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την πρόοδο των υποψήφιων κρατών –μελών, ως προς τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, συμπεραίνεται πως *η τουρκική οικονομία έχει προχωρήσει αρκετά και μπορεί να θεωρηθεί λειτουργική οικονομία της αγοράς.* Θετικά είναι τα σχόλια σχετικά με το επίπεδο του δημόσιου χρέους, την πρόοδο στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, στην ελευθέρωση του τομέα της ενέργειας και στην ικανότητα αντιμετώπισης της ανταγωνιστικής πίεσης και των δυνάμεων της αγοράς εντός της ΕΕ. Ταυτόχρονα επισημάνθηκαν οι αρνητικές επιδόσεις της Τουρκίας στα επίπεδα πληθωρισμού και στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών που συμβάλλουν στην ύπαρξη μακροοικονομικών ανισοροπιών. Παρόλο που η Τουρκία βάδιζε με σταθερά βήματα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, οι πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν και οι κοινωνικο-οικονομικές τους συνέπειες εκτροχίασαν την πορεία της και προκάλεσαν έντονες αναταράξεις.

2.4 Οι εξελίξεις στις διαπραγματεύσεις Τουρκίας και ΕΕ μετά την απόπειρα του πραξικοπήματος του 2016

Από το 1999 η Τουρκία χαρακτηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως υποψήφια χώρα και βρίσκεται στη διαδικασία επεξεργασίας των κριτηρίων της Κοπεγχάγης που είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την κατοχύρωσή της ως κράτος- μέλος. Η Τουρκία, μέχρι το 2016 παρουσίαζε μια γενικά ικανοποιητική εικόνα στον τομέα της οικονομίας. Παρόλα αυτά, μετά την απόπειρα πραξικοπήματος την 15^η Ιουλίου 2016, η χώρα βρέθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης με στόχο την εξουδετέρωση του κινήματος Gülen, το οποίο χαρακτηρίστηκε από τις τουρκικές αρχές ως τρομοκρατική οργάνωση, υπεύθυνη για την απόπειρα πραξικοπήματος. Το πολιτικό αυτό γεγονός επηρέασε αρνητικά την οικονομία της Τουρκίας καθώς και τις διαδικασίες προσχώρησης. Η ΕΕ καταδίκασε αμέσως την απόπειρα πραξικοπήματος και τάχθηκε υπέρ της Τουρκίας στον αγώνα για την εξασφάλιση της δημοκρατίας. Ωστόσο, τα μέτρα που ελήφθησαν, οι εκτεταμένες απολύσεις, οι συλλήψεις, οι αυθαιρεσίες προκάλεσαν όξυνση του προβλήματος. Στον πολιτικό διάλογο του Σεπτεμβρίου 2016 τονίστηκε το προσφυγικό πρόβλημα και αποφασίστηκε η παροχή οικονομικών πόρων για την εφαρμογή των σχεδίων στήριξης των προσφύγων τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία.

Πίνακας 3: Χρονικό Διαπραγματεύσεων μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας

Χρονολογία	Γεγονότα
Απρίλιος 1987	Η Τουρκία υποβάλλει την επίσημη αίτηση συμμετοχής στην ΕΟΚ
Ιανουάριος 1995	Συμφωνία Τουρκίας - ΕΕ για τη δημιουργία τελωνειακής ένωσης
Δεκέμβριος 1999	Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναγνωρίζει την Τουρκία ως υποψήφια χώρα
Δεκέμβριος 2004	Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφωνεί να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις προσχώρησης με την Τουρκία
Οκτώβριος 2005	Έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων
Δεκέμβριος 2006	Το Συμβούλιο αποφασίζει ότι η Τουρκία οφείλει να εκπληρώσει την υποχρέωσή της για πλήρη και χωρίς διακρίσεις εφαρμογή του πρόσθετου πρωτοκόλλου της Συμφωνίας Σύνδεσης
Μάιος 2012	Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Τουρκία ξεκινούν την εφαρμογή της θετικής ατζέντας για την Τουρκία
Δεκέμβριος 2013	Η συμφωνία επανεισδοχής ΕΕ-Τουρκίας υπογράφεται παράλληλα με την έναρξη του διαλόγου για την απελευθέρωση των θεωρήσεων

Οκτώβριος 2014	Η συμφωνία επανεισδοχής ΕΕ-Τουρκίας τίθεται σε ισχύ
Μάρτιος 2015	Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Τουρκία ξεκινούν ένα υψηλό επίπεδο ενεργειακού διαλόγου
Μάιος 2015	Συμφωνία για εκσυγχρονισμό της 20ετούς συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης και ενίσχυση των εμπορικών σχέσεων
Νοέμβριος 2015	Συμφωνία για την ενεργοποίηση ενός κοινού σχεδίου δράσης με στόχο τον τερματισμό της παράνομης μετανάστευσης από την Τουρκία στην ΕΕ
Δεκέμβριος 2015	Ανοίγει το κεφάλαιο 17 για την οικονομική και νομισματική πολιτική
Ιανουάριος 2016	Διεξάγεται ο πολιτικός και ενεργειακός διάλογος επιπέδου ΕΕ-Τουρκίας
Μάρτιος 2016	Η ΕΕ και η Τουρκία συμφωνούν σε κοινή δήλωση βάσει του κοινού σχεδίου δράσης του Νοεμβρίου 2015
Απρίλιος 2016	Διεξάγεται ο πρώτος υψηλού επιπέδου οικονομικός διάλογος ΕΕ-Τουρκίας. η πρώτη έκθεση για την εφαρμογή της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας της 18ης Μαρτίου 2016 δημοσιεύεται
Μάιος 2016	Δημοσιεύεται η τρίτη έκθεση σχετικά με την πρόοδο της Τουρκίας όσον αφορά την εκπλήρωση των απαιτήσεων της ΕΕ
Ιούνιος 2016	Ανοίγεται το κεφάλαιο 33 για τις δημοσιονομικές και δημοσιονομικές διατάξεις
Σεπτέμβριος 2016	Διεξάγεται ο πολιτικός διάλογος υψηλού επιπέδου ΕΕ-Τουρκίας
Δεκέμβριος 2016	Η Επιτροπή εγκρίνει σύσταση για έναρξη διαπραγματεύσεων με την Τουρκία για τον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης
Νοέμβριος 2017	Διεξάγεται ο πρώτος υψηλού επιπέδου διάλογος ΕΕ-Τουρκίας για τις μεταφορές

Πηγή: <https://europa.eu/>

Κεφάλαιο 3^ο: Οι προϋποθέσεις εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι επιδόσεις της Τουρκίας

3.1 Εισαγωγή

Οι καταστροφικές εμπειρίες από το Δεύτερο Παγκοσμίο Πολέμο, πυροδότησαν την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την επικράτηση της ειρήνης στην Ευρώπη. Παρόλο που ο πρωταρχικός στόχος των κρατών ήταν η αποφυγή του πολέμου, η ιδέα ίδρυσης μίας κοινότητας οικονομικής συνεργασίας είχε ήδη σχηματιστεί από το 1945. Η αρχή έγινε με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης το 1958 με την οποία ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) η οποία υπογράφηκε από 6 ευρωπαϊκές χώρες. Τα επόμενα χρόνια η Κοινότητα διευρύνθηκε μετά την εισχώρηση και άλλων μελών και το 1993 ορίστηκαν οι προϋποθέσεις που έπρεπε να πληροί μία χώρα για να

εισέλθει στην Ένωση (Κριτήρια της Κοπεγχάγης). Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έλαβε χώρα την 1^η Νοεμβρίου με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ. *Έκτοτε τα κράτη μέλη που επιθυμούν να εισχωρήσουν στην Ένωση έχουν την υποχρέωση να ακολουθούν ένα σύνολο κανονισμών, νορμών αλλά ταυτόχρονα να υποστηρίζουν κοινές αξίες βασισμένες στη δημοκρατία, στα ανθρώπινα δικαιώματα και στην κοινωνική δικαιοσύνη* (Cini, 2001).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έως σήμερα απαριθμεί 28 κράτη-μέλη. Η Τουρκία είναι υποψήφια χώρα που βρίσκεται στο στάδιο ενσωμάτωσης της νομοθεσίας της ΕΕ στο εθνικό δίκαιο, μαζί με την Αλβανία, τη Βόρεια Μακεδονία, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία. Οι διαπραγματεύσεις για την εισχώρηση της Τουρκίας στην ΕΟΚ είχαν ξεκινήσει από το 1987. Το 1997 ανακοινώθηκε ότι είναι δυνατή η συμμετοχή της στην ΕΕ. Όμως είχαν προηγηθεί συζητήσεις για συνεργασία με την Ευρώπη από το 1959 και το 1963 υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης της Άγκυρας. Μετά την ολοκλήρωση της εισχώρησης στην ΕΕ η Τουρκία θα είναι το μοναδικό κράτος μέλος που γεωγραφικά δεν ανήκει εξ' ολοκλήρου στην Ευρώπη, αλλά μόνο κατά 3%. Παρόλα αυτά, η διεύρυνση με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θεωρείται μια λογική διαδικασία, δεδομένων των ισχυρών εμπορικών σχέσεων και των πολιτικών και ιστορικών συνδέσμων μεταξύ αυτών των χωρών.

Στην έκθεση του Οκτωβρίου 2004, η Επιτροπή κατέληξε σε θετικό συμπέρασμα όσον αφορά την Τουρκία. Έχοντας συνειδητοποιήσει ότι η ΕΕ άρχισε πολύ σύντομα διαπραγματεύσεις με τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία και αγνοώντας την αντίθεσή της από την Αυστρία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (Δεκέμβριος 2004) έδωσε τελικά το πράσινο φως για τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία. *Ωστόσο, στο τελικό ανακοινωθέν προέκυψε ότι η συναίνεση για το θέμα ήταν πολύ αδύναμη και ότι ο ενθουσιασμός που είχε συνοδεύσει τις προηγούμενες διευρύνσεις ήταν χαλαρός* (Faucompret and Konings, 2008).

3.2 Τα οικονομικά κριτήρια προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Από τις αρχές της ίδρυσής της, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ήταν θετικά διακείμενη στην εισχώρηση νέων κρατών, όμως οι προϋποθέσεις για την είσοδο ήταν ασαφείς. Έκτοτε, στα πλαίσια διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν θεσπιστεί βασικές

προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι υποψήφιας χώρες ώστε να γίνουν κράτη μέλη. Τα κριτήρια προσχώρησης (ή κριτήρια της Κοπεγχάγης) που καθορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης περιλαμβάνουν πολιτικά και οικονομικά κριτήρια και τη διοικητική και θεσμική ικανότητα για την αποτελεσματική εφαρμογή των θεσμών εκ μέρους της υποψήφιας χώρας.

Με βάση τα οικονομικά κριτήρια της Συνθήκης, τα υποψήφια κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίσουν:

i) την ύπαρξη λειτουργικής οικονομίας της αγοράς, καθώς και την ικανότητα αντιμετώπισης της ανταγωνιστικής πίεσης και των δυνάμεων της αγοράς στο εσωτερικό της Ένωσης ·

ii) την ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων της ιδιότητας του μέλους, συμπεριλαμβανομένης της τήρησης των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, για να επιτευχθεί η ύπαρξη λειτουργικότητας της οικονομίας της αγοράς θα πρέπει:

α) να υπάρχει υψηλό επιπέδο οικονομικής διακυβέρνησης

β) η χώρα να εμφανίζει μακροοικονομική σταθερότητα (συμπεριλαμβανομένης της επαρκούς σταθερότητας των τιμών, καθώς και των βιώσιμων δημόσιων οικονομικών και των εξωτερικών λογαριασμών)

iii) να εξασφαλίζεται η ορθή λειτουργία της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένου του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, της επιρροής του κράτους στις αγορές προϊόντων και της ιδιωτικοποίησης και της αναδιάρθρωσης)

iv) να υπάρχει ορθή λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς (συμπεριλαμβανομένης της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και της πρόσβασης στη χρηματοδότηση)

v) να εξασφαλίζεται η ορθή λειτουργία της αγοράς εργασίας

Ακόμα, το κριτήριο της ικανότητας για ανάληψη υποχρεώσεων εξασφαλίζεται από τα εξής:

i) επαρκές ανθρώπινο κεφάλαιο, εκπαίδευση, έρευνα, καινοτομία και μελλοντικές εξελίξεις στον τομέα αυτό

ii) επαρκή ποσότητα και ποιότητα φυσικού κεφαλαίου και υποδομής

Τα παραπάνω κριτήρια δεν χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη σαφών οδηγιών και αυτό οδήγησε τόσο τα κράτη μέλη όσο και τα θεσμικά όργανα να συμπληρώσουν τις διατάξεις της Συνθήκης με διάφορες απαιτήσεις. Τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης προσφέρουν μια καλή εικόνα αυτής της τάσης, αλλά σίγουρα δεν είναι η μόνη. *Στην πράξη, κάθε διεύρυνση αποτέλεσε ευκαιρία για τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα να προβάλουν και να επεξεργαστούν τις προϋποθέσεις εισόδου, κυρίως λόγω της συνεχούς εξέλιξης της Κοινότητας και της έννομης τάξης της* (Hillion, 2004)

3.3 Οι επιδόσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης

Σε επίπεδο οικονομικής διακυβέρνησης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2018 συμπεραίνει ότι η οικονομία της αγοράς της Τουρκίας είναι λειτουργική. Η Τουρκία έχει δεσμευθεί για αύξηση των επενδύσεων και τη μείωση της ανεργίας, του πληθωρισμού, του δημόσιου ελλείμματος και του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών για τα επόμενα έτη. Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων του Ιουνίου 2018 ανέφεραν πάγωμα στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας καθώς δεν υλοποιήθηκαν οι επαναλαμβανόμενες δεσμεύσεις της για μεταρρυθμίσεις και, ως εκ τούτου, δε μπορούσαν να προβλεφθούν περαιτέρω εργασίες για τον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης. Παρόλα αυτά, μετά το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Τουρκίας αναπτύχθηκε ο διάλογος για τη συνεργασία σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος, που αφορά σε πολιτικά ζητήματα αλλά και στο τομέα της ενέργειας των μεταφορών, της οικονομίας και του εμπορίου.

Σε γενικές γραμμές τα συμπεράσματα της Επιτροπής αναφέρουν ότι η Τουρκία έχει σημειώσει κάποια πρόοδο και έχει ένα καλό επίπεδο προετοιμασίας για να αντιμετωπίσει τις ανταγωνιστικές πιέσεις και τις δυνάμεις της αγοράς εντός της ΕΕ. Παρόλα αυτά, προκειμένου να υποστηριχθεί η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, επισημάνθηκαν τα εξής:

- i) απαιτείται αύξηση της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος.
- ii) είναι αναγκαία η βελτίωση των προσόντων των εργαζομένων με χαμηλή ειδίκευση μέσω της κατάρτισης ·
- iii) απαραίτητη είναι η αύξηση της ικανότητας έρευνας και ανάπτυξης

3.3.1 Οικονομική διακυβέρνηση

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ορίζει ως οικονομική διακυβέρνηση *το σύστημα θεσμικών οργάνων και διαδικασιών που θεσπίστηκε προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της Ένωσης στον οικονομικό τομέα, ήτοι το συντονισμό των οικονομικών πολιτικών για την προαγωγή της οικονομικής και κοινωνικής προόδου της ΕΕ και των πολιτών της*. Ιδιαίτερα από το 2011, κρίθηκε αναγκαίος ένας μεγαλύτερος συντονισμός των οικονομικών πολιτικών στην ΕΕ για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων και για την τόνωση της ανάπτυξης και της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης στο μέλλον. *Για τον σκοπό αυτό, αναθεωρήθηκε και ενισχύθηκε το σύστημα οργάνων και διαδικασιών που υφίσταται στην ΕΕ για τον οικονομικό συντονισμό* (European Parliament, 2011).

Στην Τουρκία, μετά το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 παρατηρήθηκαν μετατροπές στον καταμερισμό των εξουσιών και ένα χρόνο μετά πραγματοποιήθηκε ένας μερικός μετασχηματισμός της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση, στα πλαίσια εξάρθρωσης του κινήματος Gülen, έδρασε εναντίον των επιχειρήσεων που ανήκουν ή υποστηρίζουν τους πολιτικούς της αντιπάλους με αποτέλεσμα το επιχειρηματικό περιβάλλον να επηρεαστεί αρνητικά. Ο μεγαλύτερος προβληματισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όμως, παραμένει η ενίσχυση του ρόλου του Προέδρου στην εκτελεστική εξουσία και η εξασθένηση της δημοκρατίας λόγω της αντικατάστασης των δημοτικών στελεχών και των εκλεγμένων αντιπροσώπων.

Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται ο δείκτης διαφθοράς στα κράτη μέλη και στα υποψήφια κράτη της ΕΕ. Η μέτρηση του παραπάνω δείκτη βασίζεται σε ένα συνδυασμό ερευνών και αξιολογήσεων της διαφθοράς. Η βαθμολογία των χωρών ξεκινά από αυτόν που αντιπροσωπεύει πολύ υψηλό επίπεδο διεφθαρμένου δημόσιου τομέα και κλιμακώνεται μέχρι τη βαθμολογία 100 που αντιπροσωπεύει μια πολύ καθαρή χώρα.

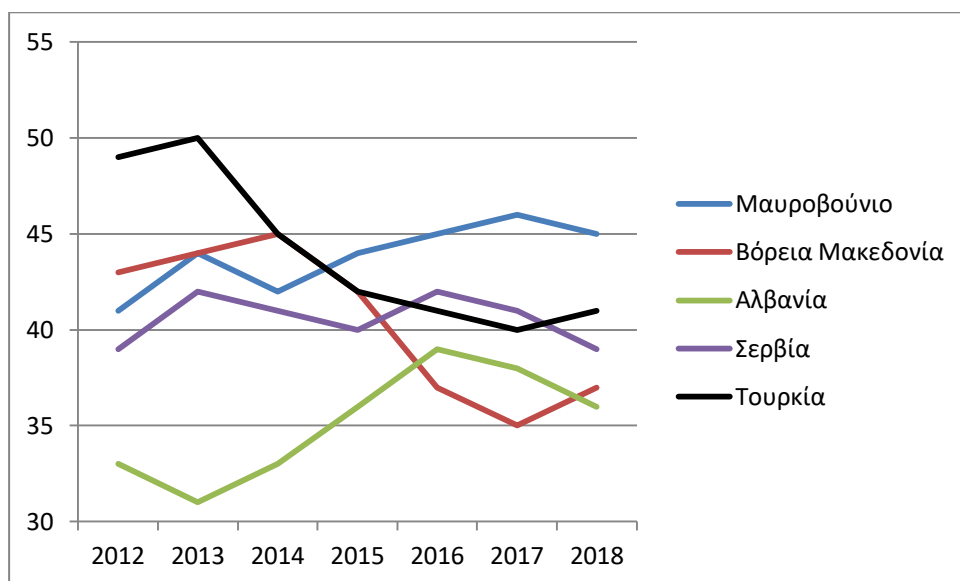
Πίνακας 4: Δείκτης Διαφθοράς στις χώρες της ΕΕ

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belgium	75	75	76	77	77	75	75
Bulgaria	41	41	43	41	41	43	42
Czechia	49	48	51	56	55	57	59
Denmark	90	91	92	91	90	88	88
Germany	79	78	79	81	81	81	80
Estonia	64	68	69	70	70	71	73
Ireland	69	72	74	75	73	74	73
Greece	36	40	43	46	44	48	45
Spain	65	59	60	58	58	57	58
France	71	71	69	70	69	70	72
Croatia	46	48	48	51	49	49	48
Italy	42	43	43	44	47	50	52
Cyprus	66	63	63	61	55	57	59
Latvia	49	53	55	56	57	58	58
Lithuania	54	57	58	59	59	59	59
Luxembourg	80	80	82	85	81	82	81
Hungary	55	54	54	51	48	45	46
Malta	57	56	55	60	55	56	54
Netherlands	84	83	83	84	83	82	82
Austria	69	69	72	76	75	75	76
Poland	58	60	61	63	62	60	60
Portugal	63	62	63	64	62	63	64
Romania	44	43	43	46	48	48	47
Slovenia	61	57	58	60	61	61	60
Slovakia	46	47	50	51	51	50	50
Finland	90	89	89	90	89	85	85
Sweden	88	89	87	89	88	84	85
United Kingdom	74	76	78	81	81	82	80
Iceland	82	78	79	79	78	77	76
Norway	85	86	86	88	85	85	84
Switzerland	86	85	86	86	86	85	85
Montenegro	41	44	42	44	45	46	45
North Macedonia	43	44	45	42	37	35	37
Albania	33	31	33	36	39	38	36
Serbia	39	42	41	40	42	41	39
Turkey	49	50	45	42	41	40	41

Πηγή : Transparency International

Σε επίπεδο διαφθοράς , η Τουρκία φέρεται να παρουσιάζει μέτρια εικόνα με υψηλότερη βαθμολογία κατά το έτος 2013. Έκτοτε σημειώνεται πτώση στις επιδόσεις της χώρας στα θέματα διαφθοράς.

Διάγραμμα 2: Δείκτης Διαφθοράς στις υποψήφιες χώρες για ένταξη στην ΕΕ

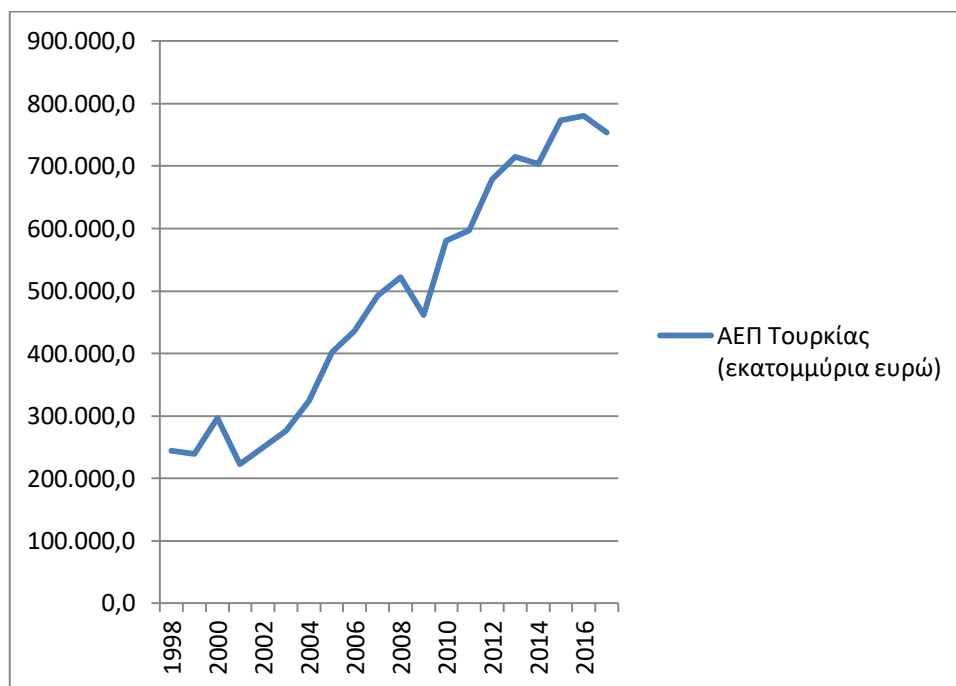
Πηγή : Transparency International

Συγκριτικά με τις υποψήφιες χώρες, η Τουρκία διατηρούσε προβάθμισμα έως το 2013, όμως χαμηλότερη βαθμολογία από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Τα κρίσιμα χρόνια της κυβέρνησης Ερντογάν οι επιδόσεις της είναι χαμηλές και προηγείται μόνο της Αλβανίας και της Βόρειας Μακεδονίας, ενώ τα λοιπά υποψήφια κράτη έχουν ροπή προς τη σταθεροποίηση ή τη βελτίωση.

3.3.2 Μακροοικονομική Σταθερότητα

Ελάχιστα μακροοικονομικά στοιχεία έχουν μεγαλύτερη σημασία για την κοινωνία από την οικονομική ανάπτυξη και τη μακροοικονομική σταθερότητα (Stiglitz, 2008). Για την εκτίμηση της μακροοικονομικής σταθερότητας σε μία χώρα εξετάζονται συγκεκριμένες παράμετροι που καθορίζουν ένα ισχυρό και σταθερό περιβάλλον συναλλαγών. Οι παράμετροι αυτές είναι η αύξηση του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός, τα επίπεδα ανεργίας, και η αλληλεπίδραση της κυβέρνησης με την εθνική οικονομία, δηλαδή η νομισματική και η δημοσιονομική πολιτική.

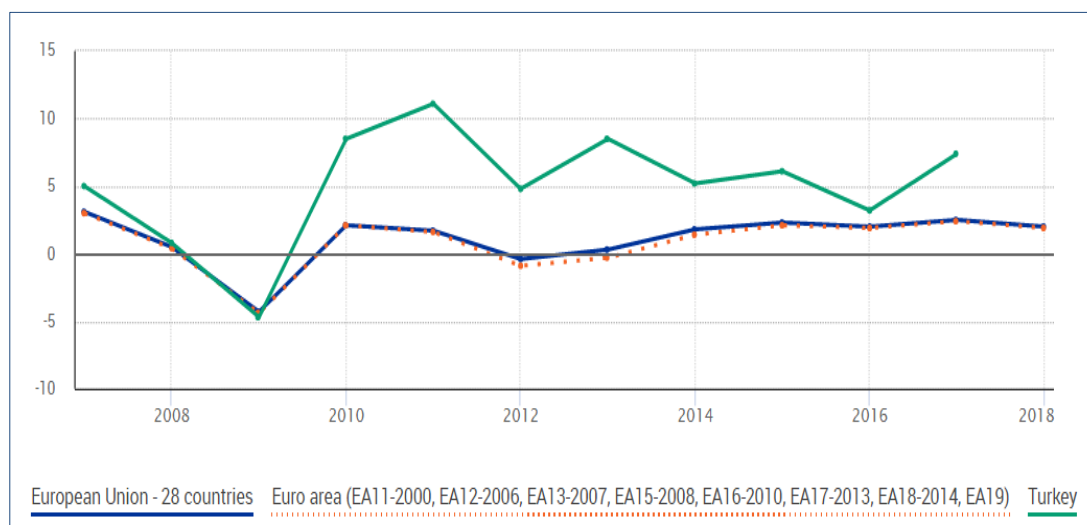
Διάγραμμα 3: ΑΕΠ Τουρκίας σε εκατομ. ευρώ

Πηγή : Eurostat (2019)

Τα τελευταία χρόνια το ΑΕΠ της Τουρκίας είναι διαρκώς αυξανόμενο. Το 2009 παρουσιάστηκε χαρακτηριστική πτώση του ΑΕΠ , όμως από το 2011 και έπειτα παρατηρείται ραγδαία αύξηση μετά από την εφαρμογή του βιομηχανικού σχεδίου για αύξηση της παραγωγής σε προϊόντα τεχνολογίας.

Διάγραμμα 4: Ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της Τουρκίας και της ΕΕ

Πηγή : Eurostat (2019)

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, το 2016 παρατηρείται η εντονότερη μείωση στο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ. Αυτό οφείλεται κυρίως στην πολιτική και οικονομική αστάθεια που προκλήθηκε λόγω του πραξικοπήματος του 2016. Παρόλα αυτά, το κυβερνητικό πρόγραμμα οικονομικής μεταρρύθμισης για το 2018-2020, που υποβλήθηκε στην Επιτροπή τον Ιανουάριο του 2018, προβάλλει ένα αισιόδοξο μακροοικονομικό σενάριο.

Πίνακας 5: Συγκεντρωτικός Πίνακας ΑΕΠ, πληθυσμού και κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ και στις υποψήφιες για ένταξη χώρες

Country	GDP current market prices (2017)	population (2017)	GDP per capita (2017)
European Union - 28 countries	14.207.029,4	511.373.278	100
Euro area (19 countries)	10.371.158,3	340.535.447	106
Belgium	396.897,0	11.351.727	116
Bulgaria	44.531,1	7.101.859	49
Czechia	182.094,9	10.578.820	89
Denmark	271.477,3	5.748.769	128
Germany	2.932.496,2	82.521.653	124
Estonia	19.155,1	1.315.635	79
Ireland	260.459,4	4.784.383	181
Greece	187.196,4	10.768.193	67
Spain	1.139.926,0	46.528.024	92
France	2.170.986,5	66.804.121	104
Croatia	47.698,1	4.154.213	62
Italy	1.601.122,8	60.589.445	96
Cyprus	19.533,1	854.802	85
Latvia	22.588,3	1.950.116	67
Lithuania	35.959,9	2.847.904	78
Luxembourg	47.961,6	590.667	253
Hungary	115.965,8	9.797.561	68
Malta	9.768,0	460.297	98
Netherlands	697.735,4	17.081.507	128
Austria	326.748,6	8.772.865	127
Poland	453.653,1	37.972.964	70
Portugal	180.410,9	10.309.573	77
Romania	162.803,8	19.644.350	63
Slovenia	39.975,7	2.065.895	85
Slovakia	81.654,7	5.435.343	76
Finland	198.548,0	5.503.297	109
Sweden	430.286,4	9.995.153	121

United Kingdom	2.126.511,6	65.844.142	106
Iceland	13.243,5	338.349	130
Norway	364.407,8	5.258.317	146
Switzerland	494.601,4	8.419.550	156
Montenegro	3.686,5	622.387	45
North Macedonia	8.269,9	2.073.702	36
Albania	10.545,2	2.876.591	30
Serbia	34.743,9	7.040.272	39
Turkey	907.807,1	79.814.871	66
Bosnia and Herzegovina	14.763,6		31

Πηγή: Eurostat

Ο πίνακας παρουσιάζει το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές, τον πληθυσμό και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για τα κράτη μέλη και τις υποψήφιες χώρες της Ευρωζώνης για το 2017, με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία της Eurostat. Η Τουρκία το 2017 καταλαμβάνει το 6,4% του συνολικού ΑΕΠ της Ευρωζώνης των 28, ενώ σε σχέση με τις υπόλοιπες υποψήφιες χώρες (Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Μαυροβούνιο και Σερβία) διατηρεί ένα σημαντικό προβάδισμα τόσο στο συνολικό ΑΕΠ, όσο και στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επίσης, η αύξηση του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Τουρκίας στη μακροχρόνια περίοδο είναι χαμηλότερη από την αύξηση του συνολικού πραγματικού ΑΕΠ λόγω της υψηλής πληθυσμιακής της ανάπτυξης.

Πίνακας 6: Δείκτης πληθωρισμού στην ΕΕ και στην Τουρκία

Έτος	ΕΕ - 28 χώρες	Τουρκία
2007	2,4	8,8
2008	3,7	10,4
2009	1	6,3
2010	2,1	8,6
2011	3,1	6,5
2012	2,6	9
2013	1,5	7,5
2014	0,6	8,9
2015	0,1	7,7
2016	0,2	7,7
2017	1,7	11,1
2018	1,9	16,3

Πηγή : Eurostat

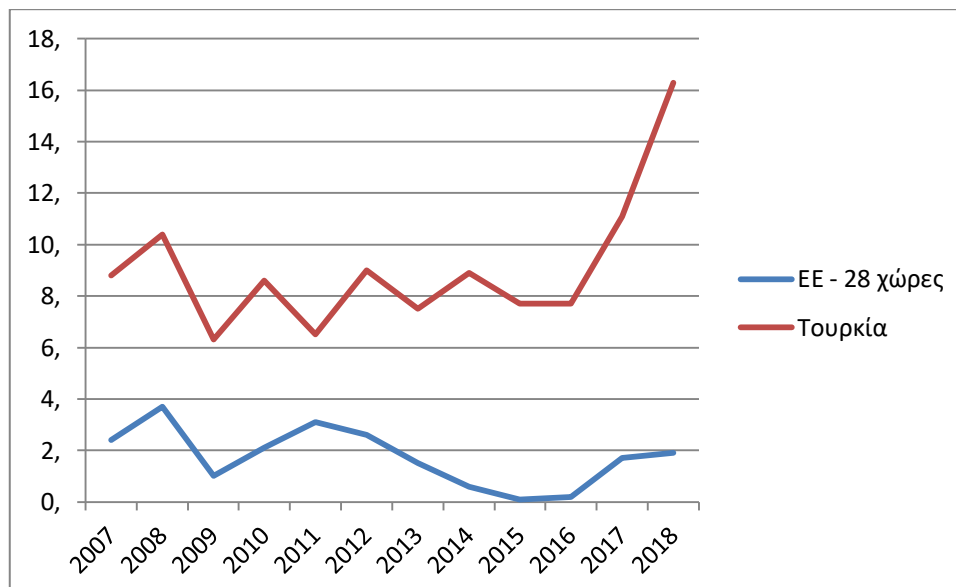
Το 2001, το έτος που σημειώνεται η χειρότερη οικονομική κρίση στην ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας, η τουρκική λίρα έχασε το 45% της αξίας της. Οι επενδυτές απέσυραν 5 δισεκατομμύρια δολάρια από τη χώρα εντός μίας ημέρας, τα επιτόκια

αυξήθηκαν κατά 6.200% και η Κεντρική Τράπεζα πούλησε δολάρια για να σταματήσει την κερδοσκοπική επίθεση στη λίρα. Τελικά, η κυβέρνηση επέτρεψε την υποτίμηση του νομίσματος και οι εταιρείες συνέχισαν να αγωνίζονται με υψηλά επιτόκια για τα χρέη τους (The Economist, 2001). Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του πληθωρισμού κατά το έτος 2012, όπου η λίρα έχασε περίπου το 20% της αξίας της έναντι του δολαρίου.

Παρόμοια κατάσταση με αυτή της κρίσης του 2001, παρατηρείται από το 2017 καθώς σημειώνεται μία άκρως ανησυχητική υποτίμηση της τουρκικής λίρας, που οφείλεται κυρίως στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και στο ποσοστό πληθωρισμού. Το ΔΝΤ αύξησε το βασικό επιτόκιο κατά 500 μονάδες βάσης τον Απρίλιο-Ιούνιο του 2018 πριν από τις προεδρικές εκλογές του Ιουνίου και σήμερα το πραγματικό ποσοστό χρηματοδότησης ανέρχεται σε 24% (ΟΟΣΑ, 2018).

Μέχρι τα μέσα Αυγούστου του 2018, η λίρα έπεσε κατακόρυφα έναντι του δολαρίου και (ήτοι έχασε το 82% της αξίας της) (Taskinsoy, 2019)

Διάγραμμα 5: Πληθωρισμός στην ΕΕ και στην Τουρκία

Πηγή : Eurostat

Διάγραμμα 6: Ανεργία, σύνολο (% του συνολικού εργατικού δυναμικού)

Πηγή: The World Bank

Σε ό,τι αφορά τη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική η Τουρκία τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των διεθνών φορέων. Με βάση την ετήσια έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Τουρκία σημείωσε κάποια πρόοδο όσον αφορά την αύξηση της διαφάνειας του δημοσιονομικού της πλαισίου. Από τον Δεκέμβριο του 2016, τα βασικά δημοσιονομικά έγγραφα (με εξαίρεση τη δήλωση πριν από τον προϋπολογισμό) δημοσιοποιούνται στο διαδίκτυο σε χρονικό διάστημα που είναι συνεπές με τις διεθνή πρότυπα.

Παρόλα αυτά το ΔΝΤ στην έκθεση του 2018 αναφέρει ότι *η οικονομική ισορροπία στην Τουρκία δεν είναι σταθερή (όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες για παρατεταμένες περιόδους) αλλά παρουσιάζει συχνές περιόδους εξωγενούς πολιτικής αβεβαιότητας*. Τα αποτελέσματα της έκθεσης δείχνουν ότι η αβεβαιότητα της οικονομικής πολιτικής εμποδίζει τις επενδύσεις και εμφανίζεται ένα αβέβαιο δημοσιονομικό περιβάλλον.

3.3.3 Η λειτουργία της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών

Για τον έλεγχο της αλληλεπίδρασης των δυνάμεων της αγοράς η Επιτροπή σε κάθε έκθεση που υποβάλλει εξετάζει τις ακόλουθες προϋποθέσεις: την ελεύθερη είσοδο

και έξοδο στην αγορά, τους δημοσιονομικούς περιορισμούς στις δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις, και τις ιδιωτικοποιήσεις.

Με βάση την Έκθεση της Επιτροπής για το 2018, εμφανίζεται βελτίωση στο επιχειρηματικό περιβάλλον καθώς οι διαδικασίες εκκίνησης μίας ιδιωτικής επιχείρησης έχουν γίνει ευκολότερες και σημαντικό μέρος της γραφειοκρατίας έχει παρακαμφθεί. Παρόλα αυτά η έξοδος από την αγορά παρέμεινε δαπανηρή και χρονοβόρα και οι διαδικασίες διήρκεσαν κατά μέσο όρο πέντε έτη. Επιπλέον, στην Έκθεση της Επιτροπής επισημαίνεται ότι *το δικαστικό σύστημα παρουσιάζει δυσλειτουργίες κυρίως μετά το πραξικόπημα του 2016, που οφείλεται στη συνεχιζόμενη πολιτική πίεση προς τους δικαστές και τους εισαγγελείς προκαλώντας σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στην ανεξαρτησία και τη συνολική ποιότητα και αποτελεσματικότητα της δικαστικής εξουσίας*. Τα νομικά εμπόδια δυσκολεύουν την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη χώρα. Η Τουρκία κατέλαβε την 107η θέση από 138 χώρες όσον αφορά την ανεξαρτησία του δικαστηρίου, σύμφωνα με την Έκθεση για την Παγκόσμια Ανταγωνιστικότητα του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ 2016-2017. Επίσης σημειώνεται κακή επίδοση στην αποτελεσματικότητα του νομικού πλαισίου για την επίλυση των διαφορών, κατατάσσοντας την 96η θέση. Από το 2015 έως το 2017, η Τουρκία έπεσε από την 80η (από τις 102 χώρες) στην 101η θέση (από τις 113 χώρες).

Η απελευθέρωση του εμπορίου παίζει σημαντικό ρόλο για την Τουρκία, ήδη από τη δεκαετία του 1980. *Για την προώθηση του ανταγωνισμού, η Τουρκία μείωσε σημαντικά το επίπεδο των τελωνειακών υποχρεώσεων και ακολουθώντας την πολιτική ελευθέρωσης του εμπορίου επιτεύχθηκε ένα σημαντικό αποτέλεσμα (Hartler and Laird, 1999)*

Με βάση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το κράτος εξακολουθεί να επεμβαίνει στον καθορισμό των τιμών σε βασικούς τομείς, ώστε να αντιμετωπιστούν ορισμένες οικονομικές ανησυχίες όπως το ισοζύγιο τρεχουσών. Στον τομέα της ενέργειας, (φυσικό αέριο και ηλεκτρική ενέργεια), η κυβέρνηση συνέχισε να καθορίζει τιμές τελικού χρήστη, πράγμα που αναστέλλει αποτελεσματικά τους μηχανισμούς αυτόματης τιμολόγησης. Με αυτό τον τρόπο δεν εφαρμόζεται ένας διαφανής και βασιζόμενος στο κόστος μηχανισμός τιμολόγησης.

Ένας άλλος παράγοντας που εξετάζει η επιτροπή είναι ο ρυθμός ιδιωτικοποίησης που επιβραδύνθηκε περαιτέρω, παρόλη την επιθυμία της Επιτροπής για αύξηση των αποκρατικοποιήσεων, ώστε να δημιουργηθεί ελεύθερη αλληλεπίδραση των δυνάμεων της αγοράς. Το 2017, ένα μεγάλο μέρος των κρατικών περιουσιακών στοιχείων μεταφέρθηκε στο Τουρκικό Κρατικό Ταμείο Πλούτου.

Πριν από το 1995, ο τουρκικός κρατικός τομέας αντιπροσώπευε πάνω από το 50% του σχηματισμού παγίου κεφαλαίου, το 50-60% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στον τομέα της μεταποίησης και 40-60 % των εισαγωγών (Ugur, 1999). Από την ένταξή της στον ΠΟΕ (1995), το μερίδιο του τουρκικού δημόσιου τομέα μειώθηκε σημαντικά. Ωστόσο ο δημόσιος τομέας κατέχει ακόμα σημαντική θέση και κυριαρχεί στους τομείς της ενέργειας, και σε βιομηχανίες καπνού και ποτού. Κυριαρχεί σε βιομηχανίες όπως το πετρέλαιο και ο άνθρακας, ο καπνός και τα ποτά. Το 2005 έγινε σημαντική προσπάθεια για αποκρατικοποιήσεις με κυριότερες το διυλιστήριο πετρελαίου Tüpraş, που πωλήθηκε σε μια κοινοπραξία της Τουρκικής Koc Holding και της Royal Dutch / Shell και την εταιρεία κινητής τηλεφωνίας Turk Telecom που πωλήθηκε στην Saudi Oger και την Telecom Italia. Εντούτοις, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις προσπάθησαν να εμποδίσουν τις διαδικασίες της αποκρατικοποίησης.

Πίνακας 7: Χαρακτηριστικά των τουρκικών μεταποιητικών βιομηχανιών

Τομέας	Μερίδιο του τομέα στη συνολική προστιθέμενη αξία	Μερίδιο του τομέα στη συνολική απασχόληση	Μερίδιο του δημόσιου τομέα στη συνολική προστιθέμενη αξία του τομέα
Επεξεργασίας τροφίμων	11,45	15,41	13,01
Αλκοολούχα	2,22	0,68	50,58
Καπνός	2,60	1,14	78,25
Κλωστοϋφαντουργία	12,29	18,56	1,11
Ένδυση και υπόδηση	3,75	6,92	1,25
Γούνα και δερμάτινα προϊόντα	0,27	0,62	0,00
Ξυλεία	1,29	4,08	0,01
Έπιπλα και φωτιστικά	1,10	4,35	0,01
Χάρτινα προϊόντα	3,29	3,41	8,48
Χημικά	7,11	3,59	7,24
Πετρελαιοπαράγωγα	12,49	0,60	89,83

Πλαστικά προϊόντα	3,85	3,65	0,27
Μη μεταλλικά ορυκτά	6,62	5,56	0,85
Βασικά μέταλλα	5,41	3,96	20,52
Μεταλλικά προϊόντα	4,75	7,98	2,58
Μηχανήματα	4,45	6,07	5,29
Ηλεκτρικά μηχανήματα	5,42	4,14	2,00
Μεταφορικός εξοπλισμός	7,86	5,09	2,55
Επιστημονικός εξοπλισμός	0,61	0,68	4,80
Άλλες μεταποιητικές βιομηχανίες	0,66	0,82	2,16
Σύνολο	100	100	180,91

Πηγή: Hoekman and Togan (2005)

3.3.4 Η λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς

Μέχρι το 1980 ο τουρκικός χρηματοπιστωτικός τομέας ρυθμίστηκε σε μεγάλο βαθμό και περιλάμβανε μέτρα που αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού και ανταγωνιστικού τραπεζικού συστήματος, ώστε να στηριχθεί η φιλελεύθερη οικονομία (Unido, 1995). Εντούτοις κατά το κρίσιμο έτος 2001 η Τουρκία βρέθηκε να βυθίζεται σε σοβαρές οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις. Αυτό που φαινόταν να είναι μία από τις θεμελιώδεις αιτίες της κρίσης ήταν η αδυναμία του τραπεζικού συστήματος που δεν ρυθμίστηκε επαρκώς, γεγονός που βοήθησε στην υπονόμευση της εμπιστοσύνης και οδήγησε σε μαζική πτώση κεφαλαίων (Faucompret and Konings, 2008). Η κυβέρνηση, στην προσπάθειά της να διασώσει τις πτωχεύσασες εταιρείες και τις τράπεζες, χρησιμοποίησε το ένα τρίτο του προβλεπόμενου ΑΕΠ της Τουρκίας σε οικονομικές πράξεις διάσωσης (Bugra, 2003). Με την επιμονή της ΕΕ και των ΗΠΑ, η τουρκική κυβέρνηση υπέγραψε συμφωνίες με το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα.

Κατά την τρέχουσα περίοδο ο χρηματοπιστωτικός τομέας έχει καλή απόδοση και επιδεικνύει αντοχή. Ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας παρέμεινε αμετάβλητος σε σύγκριση με το 2015, στο 15,6% το 2016 και αυξήθηκε σε 16,9% το 2017. (European Commission, 2018). Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τα συνολικά δάνεια του τραπεζικού τομέα αυξήθηκε ελαφρά, από 3,1% το 2015 σε 3,2% το 2016, αλλά υποχώρησε το 2017 καθώς η αύξηση των δανείων υπερέβη την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (2,9% το Δεκέμβριο του 2017).

Οι τράπεζες συνέχισαν την πιστωτική τους επέκταση το 2017 και προέβησαν σε δανεισμό που αυξήθηκε κατά 22% σε ετήσια βάση. Η αξία των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού τομέα ως λόγος του ΑΕΠ μειώθηκε από 121% το 2015 σε 105% το 2016. Το μερίδιο των κρατικών τραπεζών στο σύνολο των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού τομέα αυξήθηκε ελαφρά σε 34% από τον Σεπτέμβριο του 2017, ενώ το ποσοστό των ξένων τραπεζών αυξήθηκε στο 27%

Τον Ιούνιο του 2019 ο οίκος αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας Moody's ανακοίνωσε την υποβάθμιση του μακροπρόθεσμου αξιόχρεου δεκαοκτώ τουρκικών τραπεζών κατά μία με δύο βαθμίδες στηριζόμενος στη σημαντική αύξηση της τρωτότητας της χώρας σε εξωτερικά σοκ, η οποία εκθέτει τις τουρκικές τράπεζες σε υψηλότερο κίνδυνο ξαφνικής μεταβολής της διάθεσης των επενδυτών και της συμπεριφοράς των αποταμιευτών· καθώς και στον υψηλότερο κίνδυνο λήψης πιο ακραίων μέτρων από την κυβέρνηση, που μπορεί να συμπεριλαμβάνουν περιορισμό της πρόσβασης σε ξένο συνάλλαγμα.

3.3.5 Η λειτουργία της αγοράς εργασίας

Παρόλη την εκστρατεία κινητοποίησης της απασχόλησης που ξεκίνησε το 2017 και τα ισχυρά κυβερνητικά μέτρα που εφαρμόστηκαν η ανεργία παραμένει υψηλή. Το μεγάλο πρόβλημα της Τουρκίας είναι ότι επικεντρώνεται σε μία αγορά εργασίας με μικρή ευελιξία και πολλούς αποκλεισμούς. Η οικονομική ανάπτυξη της χώρας δε δημιουργεί επαρκή απασχόληση και τα μεγάλα ποσοστά παραοικονομίας δημιουργούν ένα καθεστώς απασχόλησης εργαζομένων με ανεπαρκή μόρφωση. Το επίπεδο γενικής εκπαίδευσης του πληθυσμού και ιδιαίτερα του εργατικού δυναμικού εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλό και ένας σημαντικός αριθμός ατόμων αντιμετωπίζει προβλήματα πρόσβασης στην εκπαίδευση. Με βάση την έκθεση της Επιτροπής για το 2019, το ποσοστό ανεργίας για άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης έφθασε το 12,4% τον Αύγουστο του 2018. Η Τουρκία επίσης πάσχει από υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων (15-24 ετών). Το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 20,3% το 2018, αντιπροσωπεύοντας μείωση κατά 0,5 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2017. Το ένα τέταρτο των νέων δεν απασχολείται στην εκπαίδευση ή στην κατάρτιση. Ωστόσο, το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό

αυξάνεται, αλλά εξακολουθεί να υφίσταται το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων.

Επίσης, τα ποσοστά ανεργίας των νέων και των γυναικών είναι τα υψηλότερα. Οι νέες γυναίκες είναι πιθανότερο να μην είναι ούτε στην απασχόληση ούτε στην εκπαίδευση και την κατάρτιση και παραμένουν ανενεργές κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους. Με βάση τα επίσημα στοιχεία της Eurostat το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (14,2% το 2017) παραμένει σημαντικά υψηλότερο από ό, τι για τους άνδρες (9,7% το 2017).

3.3.6 Επάρκεια σε ανθρώπινο κεφάλαιο, εκπαίδευση, έρευνα και καινοτομία

Με βάση τις εκθέσεις της Επιτροπής εξετάζεται η επάρκεια των επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο, σε φυσικό κεφάλαιο, οι παράγοντες που σχετίζονται με τη φυσική υποδομή της χώρας, ο διαρθρωτικός μετασχηματισμός της οικονομίας και η δυνατότητα αναδιάρθρωσης των επιχειρήσεων. Ο στόχος της Τουρκίας πρέπει να είναι η επίτευξη του μέσου επιπέδου ΕΕ-25 το συντομότερο δυνατό. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να χαράξει μια στρατηγική για να προλάβει την ΕΕ.

Η διαμόρφωση ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί κινητήρια δύναμη ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, η Τουρκία παρουσιάζει σχετική επάρκεια, παρόλο που υπάρχουν τομείς που απαιτούν βελτίωση. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει ανάγκη αύξησης των δαπανών στην εκπαίδευση. Επιπλέον, εμφανίζονται σημαντικές ανισότητες στο μορφωτικό επίπεδο και την ποιότητα εκπαίδευσης από πλευράς εισοδήματος, φύλου και περιφέρειας. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι δυσκολότερη για τα κορίτσια και για νέους που ζουν σε διαμερίσματα λιγότερο αναπτυγμένα. Οι υποδείκτες της Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας για την ποιότητα της εκπαίδευσης κατατάσσουν την Τουρκία σε 101 από 133 χώρες και σε 131 από 144 χώρες για το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων.

Οι δαπάνες για την εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 4,7% το 2016 και 4,2% το 2017 (μέσος όρος της ΕΕ 5,0% με διαφορετική δημογραφία). Το καθαρό ποσοστό εγγραφής για την προσχολική εκπαίδευση για την ηλικιακή ομάδα 5 αυξήθηκε από 58,8% το 2017 σε 66,9% το 2018. Οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη αυξήθηκαν,

αλλά παρέμειναν πολύ κάτω από τον σημερινό στόχο της κυβέρνησης να φθάσει το 1,8% μέχρι το 2018, το οποίο είναι επίσης χαμηλό ποσοστό σε σχέση με το αντίστοιχο του μέσου όρου της ΕΕ. Στην Τουρκία η εκπαίδευση που παρέχεται από την κυβέρνηση μέχρι την ηλικία των 14 ετών και είναι υποχρεωτική. Ωστόσο, σύμφωνα με μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας, μόνο το 40% των Τούρκων νέων έχουν δίπλωμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (The Economist, 2006).

Το μερίδιο του ενήλικου πληθυσμού με τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι χαμηλότερο από τα αντίστοιχα μερίδια στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία (2016). Προκειμένου να επιτευχθεί ρυθμός ανάπτυξης που θα έθετε την Τουρκία σε μια πορεία σύγκλισης με την ΕΕ, η Επιτροπή επιθυμεί η Τουρκία να επενδύσει περισσότερο στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι ανεπαρκείς δαπάνες για τη δημόσια εκπαίδευση οδήγησαν στην εμπορευματοποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος και προκάλεσαν σοβαρό χάσμα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες.

Το 2016 η κυβέρνηση, με αφορμή την απόπειρα πραξικοπήματος προχώρησε σε σημαντικό αριθμό απολύσεων και σε αντικαταστάσεις του προσωπικού στα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έθεσαν σε κίνδυνο την ισορροπία και την εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού τομέα. Οι συνεχείς αλλαγές που συμβαίνουν στο εκπαιδευτικό σύστημα δημιουργούν επίσης ένα αβέβαιο περιβάλλον τόσο για τους φοιτητές όσο και για τους εκπαιδευτικούς. Υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας και των δεξιοτήτων που παράγει το εκπαιδευτικό σύστημα. Η Τουρκία πρέπει να αξιοποιήσει καλύτερα το ανθρώπινο κεφάλαιο της για να τονώσει τη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα, τόσο με την αύξηση του επιπέδου προσόντων του εργατικού δυναμικού όσο και με τη δημιουργία ενός σταθερού εκπαιδευτικού συστήματος. (Εκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2019).

Πίνακας 8: Συνολική Δημόσια Δαπάνη για εκπαίδευση

Χώρα	Συνολική Δαπάνη σε εκατομμύρια ευρώ
Βουλγαρία	333,3
Τσεχία	839,9
Δανία	3.436,4
Γερμανία	21.902,9

Ισπανία	9.621,7
Γαλλία	14.668,8
Ιταλία	7.960,1
Κύπρος	89,7
Λευκορωσία	282,9
Λιθουανία	243,8
Λουξεμβούργο	290,4
Μάλτα	39,0
Ολλανδία	2.676,8
Πολωνία	2.939,3
Πορτογαλία	1.088,7
Σλοβενία	477,6
Σλοβακία	377,6
Σουηδία	7.558,6
Ην. Βασίλειο	11.275,0
Ισλανδία	187,6
Νορβηγία	6.402,1
Ελβετία	935,1
Τουρκία	1.486,8

Πηγή: Eurostat (2013)

3.3.7 Επάρκεια φυσικού κεφαλαίου και υποδομής

Στον τομέα του φυσικού κεφαλαίου οι επιδόσεις της χώρας χαρακτηρίστηκαν ως μέτριες από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Παρόλα αυτά σημειώθηκε αύξηση στις επενδύσεις της τάξεως του 0,7% από το 2016 έως το 2017. Το μερίδιο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου το 2013 ήταν 4,4% ενώ το 2017 αυξήθηκε στο 6,6%. Το μερίδιο των ιδιωτικών επενδύσεων στο ΑΕΠ μειώθηκε ελαφρά από 24,2% σε 24,1% και το μερίδιο των δημοσίων επενδύσεων του ΑΕΠ μειώθηκε ελαφρά από 4,2% % έως 4,1% μεταξύ 2015 και 2016. Η Τουρκία έχει πραγματοποιήσει σημαντικές επενδύσεις στην υποδομή της κατά την τελευταία δεκαετία και σχεδόν όλα τα επαρχιακά κέντρα συνδέονται πλέον με διπλά οδοστρώματα. Τα μεγάλα έργα υποδομής ολοκληρώθηκαν και ανοίχτηκαν για κυκλοφορία το 2016, όπως η σήραγγα της Ευρασίας υπό τον Βόσπορο και η τρίτη γέφυρα πάνω από τον Βόσπορο.

Στον ενεργειακό τομέα σημειώθηκε πρόοδος στην αγορά του φυσικού αερίου. Ωστόσο, απαιτείται περαιτέρω πρόοδος για το άνοιγμα της αγοράς φυσικού αερίου

και τη δημιουργία ανταγωνισμού για την κρατική επιχείρηση BOTAS. Επιπλέον, με βάσει τις παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, *οι φορείς εκμετάλλευσης ηλεκτρικής ενέργειας που επιτρέπουν την εισαγωγή και εξαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος μεταξύ Τουρκίας –ΕΕ, έχει σημειώσει πρόοδο στο επίπεδο της ασφάλειας του εφοδιασμού.*

Πίνακας 9: Οικονομικοί Δείκτες Τουρκίας

	2010-15	2016	2017	2018
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	60,0	64,0	65,0	
Πραγματική αύξηση ΑΕΠ	7,4	3,2	7,4	2,6
Ανεργία (%)	9,6	10,9	10,99	11,0
Απασχόληση (ετήσια αύξηση %)		0,8	1,8	1,0
Μισθός (ετήσια αύξηση %)		20,2	14,6	
CPI (ετήσια αύξηση %)		7,8	11,1	16,3
Ισοτιμία σε σχέση με το Ευρώ	2,64	3,71	4,56	5,68
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)		-3,8	-5,6	-3,6
Καθαρές ξένες επενδύσεις (% ΑΕΠ)	1,2	1,6	1,4	1,7
Έλλειμμα δημόσιου τομέα (% ΑΕΠ)		-1,3	-1,6	-2,6
Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ)		28,3	28,3	31,1

Πηγή : Eurostat

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της τουρκικής οικονομίας είναι ότι από το 1989 χαρακτηρίζεται από ένα ασταθές οικονομικό περιβάλλον και παρουσιάζονται έντονες διαδοχές ανάπτυξης και κρίσης στον οικονομικό της κύκλο. Οι κυβερνήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο διαχείρισης της οικονομίας, καθώς επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν εσωτερικές πολιτικές δανειοληψίας.

Μέχρι το τέλος του 1993 η τουρκική κυβέρνηση αποφάσισε να μειώσει το υψηλό δημόσιο χρέος της χώρας και να επικεντρωθεί στη δημιουργία εσόδων χρησιμοποιώντας πόρους της κεντρικής τράπεζας για να μειώσει τα εγχώρια επιτόκια δανεισμού. Και μια τέτοια διαδικασία οδήγησε σε μια τεράστια οικονομική κρίση, υποτιμώντας το πραγματικό εισόδημα και το εγχώριο νόμισμα. *Έτσι, η εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής και οι πολιτικές αλλαγές θα επηρεάσουν την*

εγχώρια οικονομία, προκαλώντας αυξανόμενη μεταβλητότητα στους βασικούς μακροοικονομικούς δείκτες (Yavuz and Yilanci, 2007)

Κεφάλαιο 4^ο: Η πρόοδος της Τουρκίας σύμφωνα με τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ

4.1 Εισαγωγή

Τα θεμέλια για μία στενότερη ένωση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης ορίστηκαν με την υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ). Μέσω της Συνθήκης συμφωνήθηκε η εντατικοποίηση της συνεργασία μεταξύ των χωρών, δημιουργήθηκε η ευρωπαϊκή ιθαγένεια, που έδωσε το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης και διαμονής των ευρωπαίων πολιτών μεταξύ των μελών της Ένωσης και δόθηκε το έναυσμα για την καθιέρωση ενός κοινού νομίσματος.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 από 12 χώρες θέσπισε τέσσερα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης, ως προϋπόθεση για την εισαγωγή ενός κοινού νομίσματος σύμφωνα με την αρχή «μία αγορά, ένα νόμισμα». Η Συνθήκη, με την οποία ιδρύθηκε επισήμως η Ευρωπαϊκή Ένωση, τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993 με την προοπτική να ολοκληρωθεί η υιοθέτηση του ευρώ μέχρι τον Ιανουάριο του 2002 από όλες τις χώρες, πλην της Μ. Βρετανίας. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, δημιουργήθηκε η ανάγκη της διαφύλαξης του ενιαίου νομίσματος μέσω της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών. Για αυτούς τους λόγους ιδρύθηκε Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών. Η Έκθεση Delors ήδη από το 1989 κατέληξε στην ένταση των προσπαθειών για τη μετάβαση στην ΟΝΕ με την απόφαση για την υλοποίηση του πρώτου σταδίου της Ένωσης. Επιπλέον με τη Συμφωνία του Μάαστριχτ καθορίστηκαν επισήμως τα τρία στάδια ως εξής: *το πρώτο στάδιο (1990-1993) περιλάμβανε την εισαγωγή ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών, το δεύτερο (1994-1998) την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών τραπεζών, ενώ το τρίτο και τελικό στάδιο κατέληγε στην υιοθέτηση του κοινού νομίσματος και τη μεταφορά της άσκησης της νομισματικής πολιτικής από τα κράτη μέλη στην ΕΚΤ (Καραβίτης, 2008).*

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης, ήταν δεδομένο ότι ο έλεγχος της νομισματικής πολιτικής των κρατών θα γινόταν από ένα κεντρικό όργανο, όμως η δημοσιονομική πολιτική ασκείτο σε εθνικό επίπεδο. Αυτή η αποκέντρωση δημιούργησε υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και χρέη στις χώρες που ασκούσαν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική.

Για την περαιτέρω προώθηση της σταθερότητας τα κράτη μέλη οδηγήθηκαν στην υπογραφή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και στην ίδρυση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας για την παροχή χρηματοδοτικής συνδρομής στα κράτη που είχαν ανάγκη για οικονομική υποστήριξη.

Η σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΕ παρουσιάστηκε πάντοτε ως ένδειξη του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας. Για παράδειγμα, ο Τούρτζουτ Οζάλ, ο Τούρκος πρωθυπουργός που επεξεργάστηκε την αίτηση ένταξης το 1987, δήλωσε ότι η εφαρμογή της *θα εξαλείψει οποιαδήποτε ασάφεια αγκαλιάζοντας για μια ακόμη φορά το πεπρωμένο του τουρκικού λαού με εκείνο της Δυτικής Ευρώπης* (Ozal 1986). Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία κλήθηκε να ακολουθήσει τα προενταξιακά προγράμματα της ΕΕ για να επιτευχθούν οι προϋποθέσεις για τη είσοδό της στη ζώνη του Ευρώ.

4.2 Τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ έθεσε 5 προϋποθέσεις με τις οποίες μία χώρα μπορεί να είναι δεκτή στην Ένωση, ώστε να αποφευχθεί όσο το δυνατό περισσότερο η διαταραχή του συστήματος. Τα κριτήρια αυτά είναι τα εξής:

- i) το ποσοστό πληθωρισμού να μην υπερβαίνει τις 1,5 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από το μέσο όρο των τριών χωρών με τα χαμηλότερα ποσοστά πληθωρισμού
- ii) τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια να μην υπερβαίνουν περισσότερο από 2 ποσοστιαίες μονάδες του μέσου όρου των επιτοκίων των τριών χωρών με τα χαμηλότερα ποσοστά πληθωρισμού
- iii) το νόμισμα της χώρας πρέπει να είναι μέλος του ΕΝΣ για τουλάχιστον δύο έτη και να παρουσιάζει σταθερότητα στη συναλλαγματική ισοτιμία
- iv) το δημόσιο έλλειμμα προϋπολογισμού να μην υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ κάθε χώρας
- v) το δημόσιο χρέος να μην υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ της χώρας

Οι προϋποθέσεις αυτές προσδιορίζουν εάν μία χώρα είναι έτοιμη να ενταχθεί στη ζώνη του ευρώ. Τα τρία πρώτα κριτήρια έχουν σκοπό τη διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας με τη στήριξη ενός καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η σταθερότητα του ευρώ ενισχύεται από τα δύο τελευταία κριτήρια, τα οποία προστατεύουν την Ευρωπαϊκή Ένωση από απειλές πληθωρισμού που ενδέχεται να προκύψουν από τα ελλείμματα του δημοσίου προϋπολογισμού.

Μετά την είσοδο της υποψήφιας χώρας στη ζώνη του Ευρώ, το κριτήριο της συναλλαγματικής ισοτιμίας παύει να έχει έννοια, ενώ ο πληθωρισμός και τα επιτόκια καθορίζονται από την ΕΚΤ. *Επομένως, η δημοσιονομική κατάσταση είναι η μόνη που υπόκειται στον έλεγχο των κρατών μελών, και εκ των πραγμάτων αποκτά ιδιαίτερη σημασία* (Καραβίτης, 2008)

Για να είναι αποτελεσματικοί κανόνες για τη νομισματική και δημοσιονομική σταθερότητα, τα κριτήρια του Μάαστριχτ πρέπει να λειτουργούν εντός ενός περιβάλλοντος που χαρακτηρίζεται από οικονομική ομοιογένεια και όχι από εσωτερικές ή εξωτερικές οικονομικές ανισότητες και ανισορροπίες. Ένα τέτοιο περιβάλλον ικανοποιεί τις βασικές προϋποθέσεις για μια βέλτιστη νομισματική περιοχή.

4.3 Τα προενταξιακά προγράμματα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει μια προενταξιακή στρατηγική για τις υποψήφιες χώρες. Ο στόχος των προενταξιακών οικονομικών προγραμμάτων είναι να περιγράψει το κατάλληλο μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής πολιτικής που απαιτείται για την ένταξη στην ΕΕ.

Τα προγράμματα βοηθούν τις χώρες να αναπτύξουν τη θεσμική ικανότητα που απαιτείται για να συμμετάσχουν στην οικονομική και νομισματική ένωση, ιδίως στους τομείς της οικονομικής και δημοσιονομικής διακυβέρνησης και του συντονισμού των πολιτικών.

Η Ατζέντα 2000 ορίζει ότι *στόχος της προενταξιακής στρατηγικής είναι να διασφαλίσει ότι όλοι οι αιτούντες θα εφαρμόσουν τα αναγκαία μέτρα για την επέκταση της ενιαίας αγοράς άμεσα*. Στη διάσκεψη κορυφής του Λουξεμβούργου τον Δεκέμβριο του 1997, η ΕΕ αποφάσισε μια ενισχυμένη προενταξιακή στρατηγική που *αποσκοπεί να επιτρέψει σε όλα τα υποψήφια κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης να γίνουν τελικά μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, για το σκοπό αυτό, η στρατηγική επικεντρώνεται στις εταιρικές σχέσεις για την προσχώρηση και στην αυξημένη προενταξιακή βοήθεια* (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 1997).

4.4 Οι επιδόσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα κριτήρια σύγκλισης της ΕΕ

Η Τουρκία, ως υποψήφια χώρα καλείται να συμμορφωθεί στα κριτήρια σύγκλισης καθώς και η δημοσιονομική της πολιτική θα πρέπει να συμβαδίζει με τις οδηγίες της ΕΕ. Έχει αποδειχθεί, ότι η οικονομική σύγκλιση της Τουρκίας προς την ΕΕ παρέμεινε πολύ μικρή καθώς η μακροοικονομική της πολιτική υπήρξε εντελώς διαφορετική από την ΕΕ. *Η περιορισμένη σύγκλιση οφείλεται αφενός στην υπερβολική διακριτική ευχέρεια των πολιτικών ιθυνόντων της Τουρκίας και, αφετέρου, στην υπερβολική διείσδυση της διαδικασίας χάραξης πολιτικής από τα οργανωμένα συμφέροντα* (Ugur, 2000).

Το 1995, ο Πρόεδρος του Συμβουλίου της ΕΕ με τη δήλωσή του ότι *η ΕΕ επιθυμεί μια σταθερή, ευημερούσα και δημοκρατική Τουρκία που είναι αγκυροβολημένη στην Ευρώπη και αποτελεί μέρος της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας* (Agence Europe, 1995), τόνισε την υποχρέωση της Τουρκίας να αποκτήσει την ευρωπαϊκή κουλτούρα. Από τότε υπήρξαν συχνές διακυμάνσεις στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας που είχαν σαν αποτέλεσμα την ύπαρξη αποκλίσεων από τη δέσμευση της σύγκλισης.

4.4.1 Το επίπεδο πληθωρισμού

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η νομισματική πολιτική πρέπει να στοχεύει στην επίτευξη σταθερότητας τιμών. Μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή μιας τέτοιας νομισματικής πολιτικής είναι η ύπαρξη μιας σημαντικής και σταθερής σχέσης μεταξύ ενός νομισματικού μεγέθους και ενός επιπέδου τιμών. Επιπλέον, *οι ρυθμοί αύξησης του αποθεματικού χρήματος έχουν προβλεπτική ισχύ για τους μελλοντικούς*

ρυθμούς αύξησης του δείκτη τιμών καταναλωτή. (Özatay, 1997). Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ακολουθώντας αυτή την πολιτική, όρισε ως μία από τις προϋποθέσεις για την εισχώρηση ενός υποψήφιου κράτους μέλους στη ζώνη του Ευρώ την ύπαρξη ενός ποσοστού πληθωρισμού που να μην υπερβαίνει τις 1,5 ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο όρο των τριών κρατών με την καλύτερη επίδοση.

Όμως, ενώ η ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική, ιδίως από το 1987 και έπειτα, είχε ως στόχο τον έλεγχο του πληθωρισμού και την προετοιμασία του δρόμου προς τη νομισματική ολοκλήρωση, η Τουρκία παρουσίαζε υπερβολικά υψηλά ποσοστά πληθωρισμού (Ugur,2000).

Στον πίνακα 9 παρουσιάζονται οι ετήσιοι δείκτες τιμών καταναλωτή για τις χώρες της ΕΕ καθώς και ο μέσος όρος της ΕΕ28 καθώς και της Τουρκίας για τα έτη 2015 έως 2018. Οι εναρμονισμένοι δείκτες τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) είναι σχεδιασμένοι για διεθνείς συγκρίσεις του πληθωρισμού τιμών καταναλωτή. Οι ΕνΔΤΚ χρησιμοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα για την παρακολούθηση του πληθωρισμού στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση και για την αξιολόγηση της σύγκλισης του πληθωρισμού, όπως απαιτείται από το άρθρο 121 της Συνθήκης του Άμστερνταμ (Eurostat).

Πίνακας 10: Δείκτες τιμών καταναλωτή για κράτη-μέλη και υποψήφιες χώρες της ΕΕ

Χώρες	2015	2016	2017	2018
Βέλγιο	0,6	1,8	2,2	2,3
Βουλγαρία	-1,1	-1,3	1,2	2,6
Τσεχία	0,3	0,6	2,4	2
Δανία	0,2	0	1,1	0,7
Γερμανία	0,7	0,4	1,7	1,9
Εσθονία	0,1	0,8	3,7	3,4
Ιρλανδία	0	-0,2	0,3	0,7
Ελλάδα	-1,1	0	1,1	0,8
Ισπανία	-0,6	-0,3	2	1,7
Γαλλία	0,1	0,3	1,2	2,1
Κροατία	-0,3	-0,6	1,3	1,6
Ιταλία	0,1	-0,1	1,3	1,2
Κύπρος	-1,5	-1,2	0,7	0,8
Λετόνια	0,2	0,1	2,9	2,6
Λιθουανία	-0,7	0,7	3,7	2,5
Λουξεμβούργο	0,1	0	2,1	2
Ουγγαρία	0,1	0,4	2,4	2,9

Μάλτα	1,2	0,9	1,3	1,7
Ολλανδία	0,2	0,1	1,3	1,6
Αυστρία	0,8	1	2,2	2,1
Πολωνία	-0,7	-0,2	1,6	1,2
Πορτογαλία	0,5	0,6	1,6	1,2
Ρουμανία	-0,4	-1,1	1,1	4,1
Σλοβενία	-0,8	-0,2	1,6	1,9
Σλοβακία	-0,3	-0,5	1,4	2,5
Φινλανδία	-0,2	0,4	0,8	1,2
Σουηδία	0,7	1,1	1,9	2
Ηνωμένο Βασίλειο	0	0,7	2,7	2,5
EU (28 countries)	0,1	0,2	1,7	1,9
Τουρκία	7,7	7,7	11,1	16,3

Πηγή : Eurostat

Τα τελευταία χρόνια η άνοδος του πληθωρισμού στην Τουρκία προκύπτει ως αποτέλεσμα που προκλήθηκε από την υποτίμηση της τουρκικής λίρας, συνοδευόμενη από τις τιμές εισαγωγής, τις τιμές ορισμένων αγαθών και την έντονη οικονομική δραστηριότητα (Republic of Turkey, 2019). Το αυξανόμενο ποσοστό πληθωρισμού έχει δημιουργήσει έντονους προβληματισμούς για το μέλλον της Τουρκίας, για αυτό και άμεση προτεραιότητα της Τουρκικής Κεντρικής Τράπεζας είναι η μείωσή του τα επόμενα χρόνια.

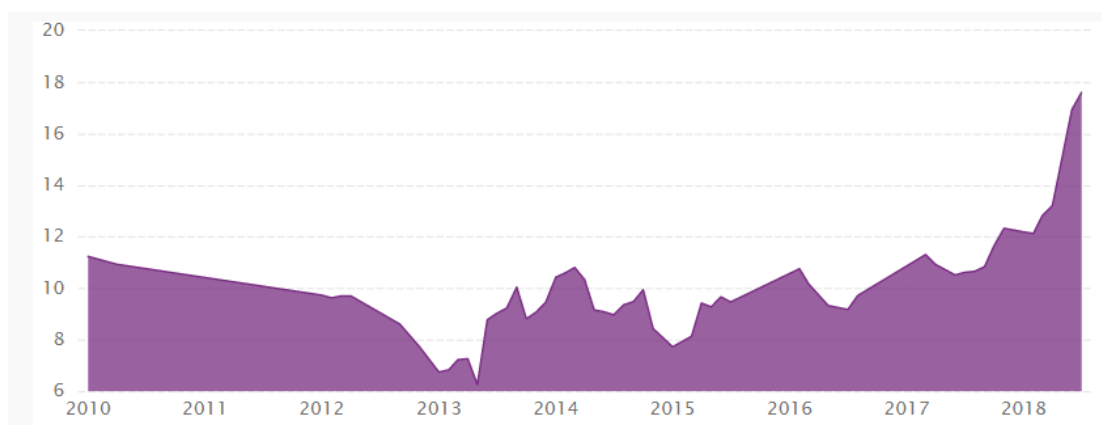
4.4.2 Τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια

Η ΕΚΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το 2004 δημοσίευσε για πρώτη φορά στοιχεία που αφορούν στα μακροπρόθεσμα επιτόκια των υποψήφιων χωρών ώστε να αξιολογηθεί ο βαθμός σύγκλισής τους, όπως απαιτεί το άρθρο 121 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚΤ, 2004). Με βάση τα υπάρχοντα εμπειρικά ευρήματα, υπάρχει συσχέτιση των επιτοκίων και του αναμενόμενου πληθωρισμού. Συγκεκριμένα, τα ονομαστικά επιτόκια εξαρτώνται από τις πληθωριστικές προσδοκίες. Επίσης, το καθεστώς στόχευσης του πληθωρισμού που ακολουθείται ως νομισματική πολιτική επηρεάζει τα μακροπρόθεσμα επιτόκια (Kose, Emirmahmutoglu and Aksoy, 2012)

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για τα επιτόκια της Τουρκίας (Σεπτέμβριος 2019) δείχνουν μία σχετική μείωση της τάξης του 3,25%, γεγονός που προσδίδει στην τουρκική οικονομία την ελπίδα για αύξηση των εξαγωγών και την τόνωση της οικονομίας.

Αυτή η μείωση είναι η δεύτερη που αποφασίστηκε από την Τουρκική Κεντρική Τράπεζα σε διάστημα δύο μηνών με αποτέλεσμα τη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας της λίρας έναντι του δολλαρίου και την προσδοκία για βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 7: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Τουρκίας

Πηγή: CEIC

4.4.3 Η τουρκική λίρα

Σύμφωνα με τα κριτήρια του Μάαστριχτ, πριν την προσχώρηση στην ΟΝΕ μία υποψήφια χώρα οφείλει να εξασφαλίσει ότι διαθέτει σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία για δύο χρόνια τουλάχιστον ώστε να μην τεθεί σε κίνδυνο η σταθερότητα των τιμών στο σύνολο της ζώνης του Ευρώ. Τα τελευταία χρόνια το νόμισμα της Τουρκίας, η λίρα, έχει υποστεί μια σοβαρή υποτίμηση λόγω της υπερβολικής αστάθειας στην αγορά.

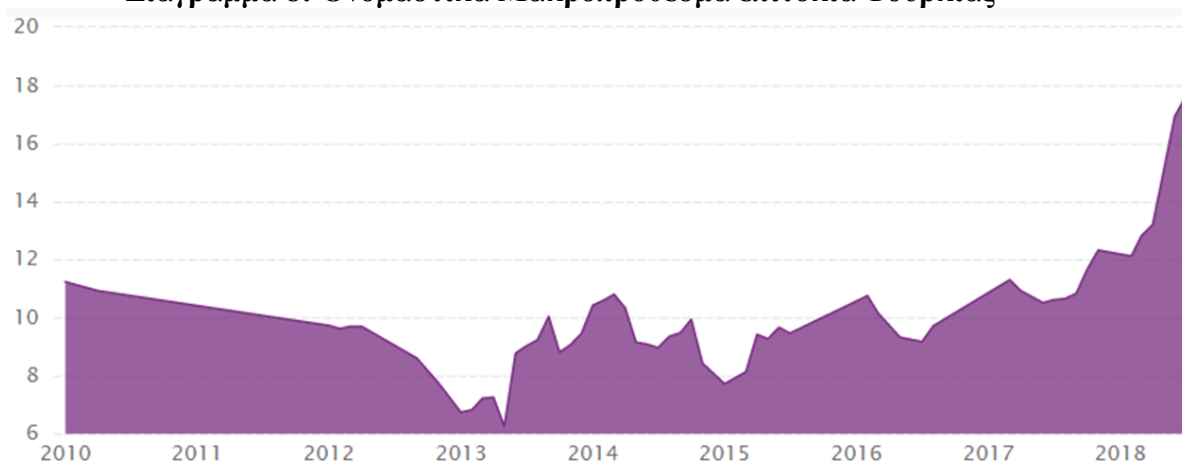
Η πολιτική συναλλαγματικών ισοτιμιών της Τουρκίας είναι διαφορετική από αυτή της Ευρωζώνης. *Ενώ τα κράτη μέλη της ΕΕ συντονίζουν τη διαχείριση των συναλλαγματικών ισοτιμιών μέσω του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, η Τουρκία ακολουθεί μια κυμαινόμενη πολιτική συναλλαγματικών ισοτιμιών που επιδείνώνει την πληθωριστική πίεση και την έντονη απροθυμία της Τουρκίας να προσεγγίσει την πολιτική της με την πολιτική της ΕΕ.* (European Commission, 2019).

Το 2018, η CBRT, ανταποκρινόμενη στην ταχεία υποτίμηση της τουρκικής λίρας εισήγαγε διάφορα μέτρα προσανατολισμένα στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα για

να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία των αγορών που, όμως, δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η Τουρκία, παρά τις οδηγίες της ΕΕ για τον τρόπο άσκησης της νομισματικής πολιτικής δεν έχει καταφέρει την ανεξαρτητοποίηση της κεντρικής τράπεζας. Ακόμα, η χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα πραγματοποιείται από την κεντρική τράπεζα κατά παράβαση των κανόνων της ΕΕ που επιβάλλουν στα κράτη μέλη να υπόκεινται σε οικονομική και χρηματοπιστωτική εποπτεία. Για αυτό το λόγο, στην Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία αναφέρεται ότι η χώρα είναι μετριοπαθώς προετοιμασμένη στον τομέα της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Διάγραμμα 8: Ονομαστικά Μακροπρόθεσμα επιτόκια Τουρκίας

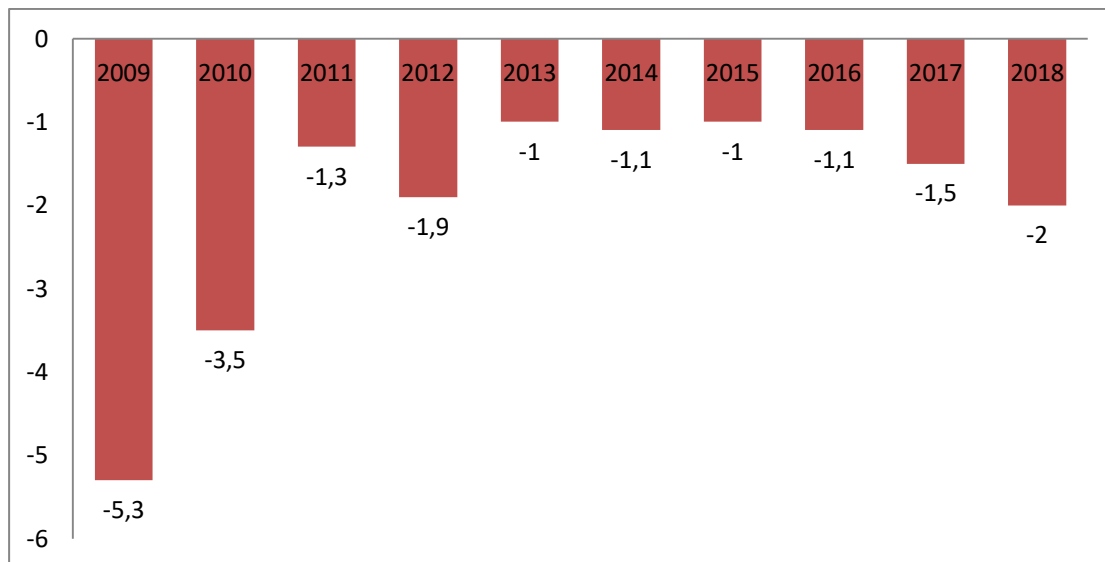

Πηγή: CEIC

4.4.4 Το δημόσιο έλλειμμα

Ένα από τα δημοσιονομικά κριτήρια της ΕΕ για την προσχώρηση των υποψήφιων χωρών στην Ένωση είναι το έλλειμμα του δημόσιου τομέα να είναι μικρότερο του 3%. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας ο κυβερνητικός προϋπολογισμός είναι ελλειμματικός στην Τουρκία, όμως επιτυγχάνεται ο στόχος της ΕΕ για έλλειμμα μικρότερο του 3% ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 9: Δημόσιο Έλλειμμα Τουρκίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή : Trading Economics.com

Σύμφωνα με τον Tocci (2001), είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι αδύναμες και ασταθείς κυβερνήσεις στην Τουρκία παραδοσιακά βασίζονταν περισσότερο στη δημιουργία χρήματος με φθηνό τρόπο παρά στην αποτελεσματική φορολογική μεταρρύθμιση για τη χρηματοδότηση δημόσιων ελλειμμάτων. Η κυβέρνηση γνωρίζει ότι ο μεγάλος εγχώριος δανεισμός για τη χρηματοδότηση μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων είναι μια συνταγή για μια κρίση, την οποία εφάρμοσε πολλές φορές στο παρελθόν. (Konings, 2008).

Με βάση το ενταξιακό πρόγραμμα της τουρκικής κυβέρνησης για την περίοδο 2019-2021, πρόκειται να ασκηθεί αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία, που περιλαμβάνει κυρίως τη μείωση των δημοσίων δαπανών, για να αντιμετωπισθεί η χαλάρωση που εμφανίστηκε την περίοδο 2016-2018. Ειδικά για το 2019, παρόλο που οι δαπάνες και τα έσοδα αύξηθηκαν, ο ρυθμός αύξησης των δαπανών ήταν μεγαλύτερος και αυτό είχε αντίκτυπο στο πρωτογενές πλεόνασμα.

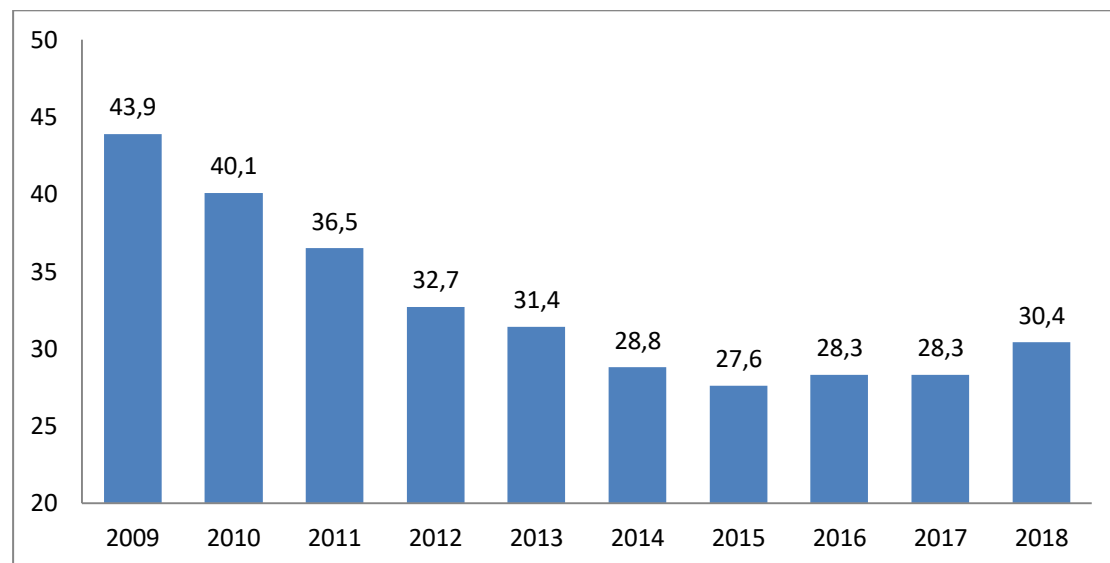
Σύμφωνα με την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το έλλειμμα του προϋπολογισμού σημείωσε μία μικρή αύξηση λόγω των δαπανών της κυβέρνησης κατά την προεκλογική περίοδο. Οι διαταραχές στο έλλειμμα εξαιτίας των

πολιτικοοικονομικών κύκλων συμβαίνει σε αρκετές χώρες και είναι αποτέλεσμα κακής διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών των κυβερνήσεων. *Η σημαντικότερη συνέπεια αυτών είναι, ότι μετά από ορισμένες επαναλήψεις τους, ενσωματώνονται στο σύστημα προσδοκιών των χωρών, με αποτέλεσμα ακόμα και τα πιο αυστηρά σταθεροποιητικά προγράμματα να καθίστανται αναποτελεσματικά* (Βαβούρας, 2019).

4.4.5 Το δημόσιο χρέος

Γενικά, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ χρησιμοποιείται από τους επενδυτές για να μετρήσει την ικανότητα μιας χώρας να προβεί σε μελλοντικές πληρωμές για το χρέος της, επηρεάζοντας έτσι το κόστος δανεισμού της χώρας και τις αποδόσεις των κρατικών ομολόγων. Στο διάγραμμα 10, παρουσιάζονται στοιχεία για το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης σε πραγματικούς όρους (ως ποσοστό του ΑΕΠ).

Διάγραμμα 10: Δημόσιο Χρέος Τουρκίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή : Trading Economics.com

Τα δημόσια ελλείμματα και η κακή διαχείριση του χρέους περιλαμβάνονται στις αιτίες που οδήγησαν στις μεγάλες οικονομικές κρίσεις του 1994 και 2001 που έλαβαν χώρα στην Τουρκία. *Η εμπειρική ανάλυση του δημόσιου χρέους και οι οικονομετρικές δοκιμές έδειξαν ότι το δημόσιο χρέος της Τουρκίας εκείνη την περίοδο δεν ήταν βιώσιμο* (Gürbüz, Jobert, & Tuncer, 2007).

Με βάση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οικονομική αναζωπύρωση έγινε με μη βιώσιμο τρόπο, αφού η κυβέρνηση εφάρμοσε αυστηρή δημοσιονομική πολιτική ως αντίδραση στην κρίση. Η μη βιωσιμότητα του χρέους στην Τουρκία οφειλόταν σε διάφορους παράγοντες μεταξύ των οποίων ήταν η βραχυπρόθεσμη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών, οι πολιτικοοικονομικοί κύκλοι της εκάστοτε κυβέρνησης, η έλλειψη μακροοικονομικής σταθερότητας, ο χρόνιος πληθωρισμός και το τραπεζικό σύστημα. Ωστόσο, η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει καταφέρει μία αξιοσημείωτη μείωση του δημοσίου χρέους της ως ποσοστό του ΑΕΠ και ο συνδιασμός των μακροοικονομικών πολιτικών έδωσε μία ώθηση στην οικονομία.

Κεφάλαιο 5^ο: Παράγοντες που δυσχεραίνουν την πορεία της Τουρκίας προς την Ευρώπη

5.1 Εισαγωγή

Εντός μίας Οικονομικής Ένωσης υπάρχουν σημαντικά ηθικά και πολιτικά ζητήματα που ενδέχεται να επηρεάσουν την οικονομική ισορροπία της. Στην ΕΕ οι χώρες που επιθυμούν την εισχώρηση τους θα πρέπει να πληρούν ορισμένα οικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Όμως, όπως σε κάθε συμφωνία, είναι σημαντική η ύπαρξη αξιοπιστίας και η τήρηση των δεσμεύσεων που έχουν αποφασισθεί. Από το 2005 και έπειτα το ζήτημα της αξιοπιστίας της Τουρκίας τέθηκε υπό αμφισβήτηση πολλές φορές λόγω συγκεκριμένων γεγονότων.

Η Τουρκία είναι μία χώρα όπου η ακολουθούμενη πολιτική παρουσιάζει μεγάλες αντιθέσεις με αυτή της Ευρώπης. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια η προκλητική στάση του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας έχει φέρει σε ρίξη τις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ένωσης με αποτέλεσμα η πρώτη να απομακρύνεται αισθητά από τους στόχους της Ευρώπης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα από την αξιολόγηση της προόδου της Τουρκίας για την πορεία της στην Ευρώπη: *Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης που εισήχθη στις 15 Ιουλίου 2016 μετά την απόπειρα πραξικοπήματος έληξε στις 18 Ιουλίου 2018, όταν έληξε η τελευταία επέκτασή της, αλλά αμέσως ακολούθησε η υιοθέτηση από το τουρκικό κοινοβούλιο ενός νόμου που διατήρησε πολλά στοιχεία του κανόνα έκτακτης ανάγκης για άλλα τρία χρόνια.*

5.2 Το ζήτημα του ηθικού κινδύνου για την Ευρωζώνη

Είναι γνωστό ότι ένα πρόβλημα ηθικού κινδύνου προκύπτει όταν μεταξύ δύο συμβαλλόμενων μερών ο καταμερισμός των κινδύνων γίνεται υπό συνθήκες τέτοιες ώστε οι ιδιωτικές τους ενέργειες να επηρεάζουν την κατανομή πιθανότητας του αποτελέσματος (Holmstorm, 2008). Ο κίνδυνος συνήθως προκύπτει από τη λανθασμένη ή ψευδή πληροφόρηση μεταξύ τους και η πιθανότερη λύση είναι η λήψη μέτρων για την παρακολούθηση των ενεργειών αμφοτέρων των μερών. Οι κυβερνήσεις συχνά χρησιμοποιούν τεχνάσματα ώστε να ομορφύνουν τις στατιστικές για τα δημόσια οικονομικά - ιδίως σε σχέση με το δημοσιονομικό ισοζύγιο και το χρέος. (Alt, Lassen and Wehner, 2012). Ορισμένες χώρες της ΕΕ οδηγούνται σε τέτοιου είδους τεχνικές λόγω των δημοσιονομικών κανόνων, των εκλογικών υποσχέσεων και των οικονομικών συνθηκών. Επιπλέον, κάποια από τη βιβλιογραφία σχετικά με τα λάθη πρόβλεψης περιλαμβάνουν πολιτικές μεταβλητές όπως η κυβερνητική ιδεολογία και το είδος της κυβέρνησης (Brück and Stephan, 2006).

Με αφορμή την κρίση του δημόσιου χρέους στην Ευρωζώνη που ήρθε στην επιφάνεια την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, έγιναν ευρείες συζητήσεις για το ζήτημα του ηθικού κινδύνου στην ΕΕ. *Ο ηθικός κίνδυνος οφείλεται στο γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν έχει κίνητρα να αναλάβει αντιλαϊκά αλλά ενίοτε αναγκαία βήματα προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι κάτοχοι χρεών λαμβάνουν τα υποσχθέντα ποσά (Ghani, 2012). Η Τουρκία είναι μία χώρα που εμφανίζει τέτοια χαρακτηριστικά καθώς από τα πρώτα χρόνια της σύστασής της μέχρι και σήμερα παραβιάζει τους κανόνες στις διακρατικές σχέσεις, και, γενικότερα παρουσιάζει παραβατική συμπεριφορά εις βάρος των γειτονικών κρατών. Στον απολογισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία το 2019, με αφορμή την αύξηση του πληθωρισμού κατά 25,2% σε ετήσια βάση το Σεπτέμβριο αναφέρεται ότι η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας χρησιμοποίησε διαφορετικά μέσα πολιτικής για να επηρεάσει τα επιτόκια. Η χρήση της διευκόλυνσης έκτακτης ανάγκης για την παράταση της ρευστότητας αύξησε τον ηθικό κίνδυνο.*

Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα κράτη μέλη που δημιουργήθηκε από το ασταθές οικονομικό περιβάλλον και το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα κάποιων χωρών, οδήγησε την Ένωση στη λήψη επιπλέον μέτρων για την διαφύλαξη της οικονομικής σταθερότητας εντός της Ευρωζώνης. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης είναι ένα από αυτά. Το διορθωτικό σκέλος του Συμφώνου καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο οι χώρες θα πρέπει να αναλάβουν δράση σε περίπτωση που το δημόσιο χρέος τους ή το δημοσιονομικό έλλειμμα θεωρηθεί υπερβολικό. Επιπλέον, με τη ΔΥΕ ενισχύεται το διορθωτικό σκέλος του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης της ΕΕ. Το 2013 ο δημοσιονομικός έλεγχος ενισχύθηκε με άρθρα που είχαν στόχο την μεγιστοποίηση της επέμβασης στη διαχείριση του δημόσιου τομέα των κρατών μελών που δε συμμορφώνονται στις συστάσεις της ΕΕ.

Η επαύξηση του δημοσιονομικού ελέγχου, σε συνδιασμό με την αύξηση της πολιτισμικής ετερογένειας που επιφέρει η διεύρυνση της Ένωσης, δεν είναι εξίσου αποδεκτή από όλα τα κράτη μέλη. *Οι γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές τείνουν να υπονομεύουν ακόμη και τις πιο αποφασιστικές προσπάθειες προς την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης. Όσο μια χώρα εκτιμά τη δική της κληρονομιά πάνω από οποιαδήποτε άλλη χώρα, δεν θα είναι πρόθυμη να παραδώσει την κυρίαρχη εξουσία της σε ένα κεντρικό κοινοτικό όργανο.* (Afxentiou ,2000).

Ορισμένοι οικονομολόγοι παραμένουν πολύ επιφυλακτικοί όσον αφορά τη δέσμευση της Τουρκίας για σταθεροποίηση: *Κάθε πρόγραμμα σταθεροποίησης έπρεπε να εγκαταλειφθεί μέσα σε ένα έως δύο χρόνια από την έγκρισή του* (Ugur, 1989). Στις 18 Απριλίου 2018 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε δελτίου τύπου σχετικά με την ετήσια δέσμη μέτρων για τη διεύρυνσή της για επτά χώρες, μεταξύ των οποίων και η Τουρκία. Αναφορικά με την Τουρκία ο Επίτροπος κ. Χαν δήλωσε: *«Η Τουρκία εξακολουθεί να απομακρύνεται ουσιαστικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μολονότι αναγνωρίσαμε εξ αρχής την ανάγκη της Τουρκίας να λάβει άμεσα και αναλογικά μέτρα μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, τα μέτρα που έχουν ληφθεί, μεταξύ άλλων στον τομέα της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης, έχουν οδηγήσει τη χώρα σε ακόμη μεγαλύτερη οπισθοδρόμηση στους τομείς του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Καλούμε την Τουρκία να αντιστρέψει επείγοντως αυτή την αρνητική τάση, προς το δικό της συμφέρον».*

Η Τουρκία καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας παρουσιάζει παραβατική συμπεριφορά ακόμα και σε συμφωνίες που έχει υπογράψει και η ίδια. Για παράδειγμα, κατά την κρίση στον Περσικό Κόλπο, ενώ δεσμεύτηκε ότι θα πάρει μέρος στον αποκλεισμό του Ιράκ, που κήρυξε ο ΟΗΕ για την παράνομη εισβολή του στο Κουβέιτ, τελικά ζήτησε να λάβει ενίσχυση για τις ζημίες που υφίστατο λόγω του αποκλεισμού, ενώ πληροφορίες δημοσιογράφων τη φέρουν να ασκεί λαθρεμπόριο στα σύνορά της με το Ιράκ, εκτεταμένου βαθμού (Μυλωνάς, 2000).

Η σύγκλιση της Τουρκίας με τα πρότυπα της ΕΕ παραμένει άσκοπη και μη συστηματική εξαιτίας δύο παραγόντων: πρώτον λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης στον έλεγχο και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και, δεύτερον, λόγω της ελλιπούς φύσης των συμβάσεων που διέπουν τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει ότι οι ταλαντώσεις μεταξύ της εμπιστοσύνης στον έλεγχο και της παρεκτροπής παρατηρείται λόγω της δεσπόζουσας θέσης του τουρκικού κράτους έναντι της κοινωνίας των πολιτών. Η κυριαρχία αυτή εμφανίζεται όχι μόνο στη ρύθμιση του οικονομικού περιβάλλοντος αλλά και στην κατανομή των οιονεί ιδιωτικών αγαθών από το κράτος, όπως η πρόσβαση σε επιχειρηματικές ευκαιρίες, η απασχόληση, οι φτηνές εισροές και τα καταναλωτικά αγαθά, η προστασία από τον ξένο ανταγωνισμό κ.λπ. Ωστόσο, οι συμβάσεις μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας είναι ελλιπείς, διότι η επιβολή τους εξαρτάται από την εκούσια συμμόρφωση και όχι από την ύπαρξη υπερεθνικής αρχής που θα μπορούσε να επιβάλει την εφαρμογή.

5.3 Οικονομία και αξιοπιστία

Σύμφωνα με την εφημερίδα Hurriyet, η Τουρκία έχει σοβαρό πρόβλημα με τη διεθνή της εικόνα. Οι ακραίες πολιτικές αποφάσεις της τελευταίας δεκαετίας και τα φαινόμενα της ισλαμικής τρομοκρατίας έχουν καλλιεργήσει το αίσθημα φόβου και στην Ευρώπη. Η Daily Telegraph, για παράδειγμα, ανέφερε στις 29 Αυγούστου 19 ότι ο βασικός ύποπτος στο βομβαρδισμό του ιερού του Erawan ήταν μέλος της τουρκικής υπερεθνικιστικής οργάνωσης Gray Wolves, η οποία συνδέεται αυτόματα με το δεξί κόμμα εθνικιστικού κινήματος στην Τουρκία.

Η αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Τουρκίας σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο επεκτείνεται και στην οικονομική δραστηριότητα. Η πολιτική της Τουρκίας είναι αντίθετη στις προθέσεις της ΕΕ και, από τον πρώτο καιρό των διαπραγματεύσεων έχει δημιουργήσει προβληματισμό στην Ευρώπη. Το 2005 ορισμένοι ηγέτες των κρατών μελών της ΕΕ εξέφρασαν αντιρρήσεις για την ένταξη στην Τουρκία υποστηρίζοντας αντ' αυτού την ιδέα μιας «προνομιακής εταιρικής σχέσης» αντί της πλήρους ένταξης. (Masraff). Επιπλέον, σοβαρά ζητήματα που δεν έχουν επιλυθεί έως σήμερα, όπως το κυπριακό πρόβλημα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων και το προσφυγικό πρόβλημα, υποδεικνύουν ότι η Τουρκία είναι μία χώρα που δε σέβεται διεθνείς συμβάσεις και αποφάσεις της ΕΕ.

Στις 18 Απριλίου 2018 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε δελτίου τύπου σχετικά με τη δέσμη μέτρων που επιβάλλονται στα υποψήφια κράτη μέλη, ώστε να ενταχθούν στην ΕΕ και η κριτική που αφορούσε στην Τουρκία ήταν απογοητευτική. Επίσης, η εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στην Βόρεια Συρία τον Οκτώβριο του 2019 υπήρξε μία πράξη καταδικαστέα από την ΕΕ και έφερε εκ νέου στην επιφάνεια το ζήτημα της αξιοπιστίας της χώρας.

Οι συνεχείς δημόσιες απειλές του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν κατά της ΕΕ δημιουργούν ένα κλίμα αστάθειας και αμφισβήτησης της αξιοπιστίας του τουρκικού κράτους. Ως βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη ευστάθειας στην οικονομική ένωση είναι η ύπαρξη αξιοπιστίας. Ειδικά για τους δυνητικούς υποψήφιους η αξιοπιστία είναι χαμηλότερη, ενώ στην περίπτωση της Τουρκίας είναι εξαιρετικά χαμηλή.

5.4 Το μεταναστευτικό πρόβλημα υπό το πρίσμα του οικονομικού περιβάλλοντος της ΕΕ και ο ρόλος της Τουρκίας

Ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε στη Συρία το 2010, δημιούργησε ένα τεράστιο μεταναστευτικό κύμα προς τη γειτονική Τουρκία. Οι ροές των μεταναστών επεκτάθηκαν μέσω της Τουρκίας προς το ευρωπαϊκό έδαφος. Η συνάθροιση των συριακών προσφύγων ιδιαίτερα στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ανατολίας, της οποίας η οικονομία δεν εμφανίζει οικονομική ανάπτυξη και βασίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, πολλαπλασίασε τα προβλήματα στην περιοχή.

Με βάση τον Bahcekapili (2015) στις οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης είναι η πτώση των τιμών σε ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, η συγκέντρωση της απασχόλησης σε κλάδους έντασης εργασίας χαμηλού μισθού. Η πρώτη συμφωνία για αμοιβαία δράση ΕΕ και Τουρκίας στο ζήτημα των προσφυγικών ρόων έλαβε χώρας στις 29 Νοεμβρίου 2015. Έπειτα, στις 18 Μαρτίου 2016, υπογράφηκε μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας, νέα ολοκληρωμένη συμφωνία για το προσφυγικό πρόβλημα που περιλαμβάνει διάφορες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση από κοινού της συριακής κρίσης, τη διαχείριση της παράνομης μετανάστευσης και της μετανάστευσης προσφύγων στην Ευρώπη. Στο πλαίσιο της Συμφωνίας, η Τουρκία συμφώνησε να δεχθεί επιστρεφόμενους παράνομους μετανάστες και σε αντάλλαγμα επρόκειτο να στείλει Σύριους πρόσφυγες που βρίσκονται στην Τουρκία προς Ευρώπη για επανεγκατάσταση. Επιπλέον συμφωνήθηκε η ΕΕ να προχωρήσει σε απελευθέρωση των περιορισμών για τους Τούρκους πολίτες και μια επένδυση ύψους περίπου 3 δισ. Ευρώ στο πλαίσιο του Μηχανισμού για τους Πρόσφυγες στην Τουρκία. Σε αντάλλαγμα, η τουρκική κυβέρνηση έχει υποσχεθεί να ανοίξει την αγορά εργασίας της για τους Σύριους και να αυξήσει τις προσπάθειες ασφαλείας για την προστασία των θαλάσσιων και χερσαίων διαδρομών από την παράνομη μετανάστευση. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2016).

Με βάση τα στοιχεία της ΕΕ, η Τουρκία φιλοξενεί πάνω από 4 εκατομμύρια πρόσφυγες και η ΕΕ δεσμεύεται να βοηθήσει την Τουρκία να αντιμετωπίσει αυτή την πρόκληση. Η διευκόλυνση της ΕΕ για τους πρόσφυγες στην Τουρκία, η οποία διαχειρίζεται συνολικά 6 δισεκατομμύρια ευρώ, προβλέπει έναν κοινό μηχανισμό συντονισμού που αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι οι ανάγκες των προσφύγων και των κοινοτήτων υποδοχής στην Τουρκία αντιμετωπίζονται με ολοκληρωμένο και συντονισμένο τρόπο.

Οι υψηλές απαιτήσεις που αναμένεται από την Ευρώπη στον τρόπο διαχείρισης των προσφύγων στην Τουρκία, έρχεται σε αντίθεση με την πολιτική παράδοση του τουρκικού ασύλου και του αλλοδαπού δικαίου. Επιπλέον, η Τουρκία έχει υποστεί ένα μεγάλο οικονομικό πλήγμα λόγω της προσφυγικής κρίσης. Η Άγκυρα έχει υπολογίσει ότι έχει ξοδέψει περισσότερα από οκτώ δισεκατομμύρια δολάρια για τη φιλοξενία ενός ποσοστού 15% των προσφύγων σε 25 στρατόπεδα (το υπόλοιπο ζει εκτός αυτών), για την ιατρική περίθαλψη και τη μερική εκπαίδευση των παιδιά μέχρι σήμερα (Seufert,

2016). Συνεπώς, η ένταξη των προσφύγων στην τουρκική κοινωνία, όπως απαιτεί η ΕΕ, παρουσιάζει τη χώρα όχι μόνο με μεγάλες οργανωτικές προκλήσεις, αλλά και με τεράστιες οικονομικές.

Τα προβλήματα διαχείρισης του όγκου των μεταναστών έχουν οδηγήσει την Τουρκία σε αδιέξοδο και αδυναμία στην εφαρμογή των συμφωνηθέντων με την ΕΕ. Εκμεταλλευόμενη το γεγονός αυτό, η Τουρκία εναντιώνεται στην Ευρώπη και απειλεί να προωθήσει τους πρόσφυγες στην ΕΕ μέσω των συνόρων της. Με βάση την Έκθεση της Ευρωπαϊκής επιτροπής *η Τουρκία εξακολούθησε να δεσμεύεται για την εφαρμογή της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας του Μαρτίου 2016. Έχει σημειωθεί περιορισμένη πρόοδος στην εφαρμογή των συστάσεων της περσινής έκθεσης. Η Τουρκία δεν εφαρμόζει ακόμη τις διατάξεις σχετικά με τους υπηκόους τρίτων χωρών στην ΕΕ.*

5.5 Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο ζήτημα της εισχώρησης της Τουρκίας στην ΕΕ

Η Τουρκία, ως χώρα των μεγάλων αντιθέσεων αποτελείται από πληθυσμούς με μεγάλες πολιτιστικές και πολιτικές διαφορές. Οι περιφέρειες που βρίσκονται κοντά στα παράλια και στην ευρωπαϊκή περιοχή παρουσιάζουν υψηλότερο μορφωτικό και βιοτικό επίπεδο σε αντίθεση με την περιοχή της Ανατολίας. Επομένως, οι ιδεολογικές διαφορές μεταξύ των πολιτών είναι αναπόφευκτες. Σύμφωνα με το Γιλμάζ (2005), *στην Τουρκία εμφανίζονται δύο αντιτιθέμενες πολιτικές δυνάμεις: ο ευρωσκεπτικισμός και ο εθνικιστικός απομονωτισμός: οι εθνικιστές απομονωτικοί δε θα εγκαταλείψουν την προσπάθεια χωρίς να δώσουν τουλάχιστον μια σκληρή ύστατη μάχη. Θα επιδιώξουν να κινητοποιήσουν την κοινή γνώμη ενάντια στην κυβέρνηση οποτεδήποτε η τελευταία προσπαθήσει να αγγίξει εθνικά ευαίσθητα θέματα, όπως το κυπριακό και τα δικαιώματα των μειονοτήτων.*

Τα πρώτα χρόνια της επικράτησης του ισλαμικού κόμματος του ΑΚΡ και του Προέδρου του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (από το 2002-2005) έγιναν αξιόλογες μεταρρυθμίσεις για την προετοιμασία της εισχώρησης του τουρκικού κράτους. Παρότι το κόμμα είχε αντίθετη ιδεολογία με την κεμαλική, φιλο-ευρωπαϊκή νοοτροπία, η μεγάλη οικονομική κρίση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στην Τουρκία, ώθησε τη χώρα σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της σύγκλισης

με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Εκείνη την περίοδο η Τουρκία έλαβε οικονομική βοήθεια από το ΔΝΤ και η προσήλωση στην ενταξιακή πορεία της Ευρώπης φάνταζε ως λύση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Από το 2005, σοβαρές πολιτικές αποφάσεις κλόνισαν τη σχέση Ευρώπης -Τουρκίας. Έκτοτε η Τουρκία παρουσιάζει μία αδιάλλακτη στάση σε σοβαρά ζητήματα όπως το Κυπριακό πρόβλημα, οι ροές μεταναστών προς την Ευρώπη, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο πρόεδρος του ΑΚΡ εξαπολύει σε κάθε δημόσια εμφάνισή του απειλές προς την Ευρώπη και δηλώνει αντίθετος με τα περιοριστικά μέτρα που επιβάλλει η ΕΕ.

Οι παραπάνω εξελίξεις επηρέασαν και δίχασαν την κοινή γνώμη με αποτέλεσμα η υποστήριξη για την ένταξη στην ΕΕ στο πλαίσιο της τουρκικής κοινής γνώμης να είναι εξαιρετικά ασταθής με βάση τα στοιχεία της FEUTERS σε βάθος μίας δεκαετίας (από το 2005 έως το 2015). Η άποψη ότι η προσχώρηση της Τουρκίας στην ΕΕ θα έχει θετικά αποτελέσματα μειώθηκε κατά 15%. Τα θετικά μηνύματα που μετέδιδαν οι πολιτικοί υπέρ της Ευρώπης το 2002 επιτάχυναν τις σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ και επηρέασαν τον τουρκικό λαό. Οι εξελίξεις των οικονομικών μέτρων και της έναρξης των διαπραγματεύσεων μετά τη Σύνοδο Κορυφής το 2005 είχαν και αυτές αντίκτυπο στην άποψη των Τούρκων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας των Διατλαντικών Τάσεων παρόμοια μετατόπιση παρατηρήθηκε το 2014. *Το ποσοστό εκείνων που δήλωσαν ότι η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ θα ήταν καλό, αυξήθηκε κατά οκτώ μονάδες, από 45% σε 53%, το υψηλότερο επίπεδο από το 2006 και πέρασε το όριο του 50% για πρώτη φορά από εκείνο το έτος (FEUTERS, 2018).*

Με βάση τη EUROBAROMETER το 70% των Τούρκων , όταν ερωτήθηκε αν πρέπει να δημιουργηθεί ή όχι άλλο μοντέλο σχέσεων με την ΕΕ εκτός από την ιδιότητα του μέλους, απέρριψε οποιαδήποτε μορφή σχέσης . Η πλειοψηφία όσων εγκρίνουν μια άλλη μορφή συνεργασίας προτιμούν τη συνεργασία με βάση την τελωνειακή ένωση, το εμπόριο και την οικονομία (70%) και τον τομέα της ασφάλειας και της αντιτρομοκρατίας (56%).

Συμπερασματικά, λόγω του κλονισμού των σχέσεων Τουρκίας και ΕΕ η πλειοψηφία της κοινής γνώμης υποστηρίζει ότι η στήριξη είναι πιο πιθανό να παραμείνει χαμηλή στο εγγύς μέλλον, εκτός από μια σημαντική ουσιαστική πρόοδο στις σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ, λόγω της σοβαρής διάβρωσης της εμπιστοσύνης στα θεσμικά όργανα

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση την TEPSE, η εμπιστοσύνη είναι ένας πολύ σταθερός και συνεκτικός δείκτης, ο οποίος έχει μειωθεί σταθερά την τελευταία δεκαετία. Συνεπώς, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η τουρκική κοινή γνώμη, η οποία δεν εμπιστεύεται την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι πιθανό να αποτελέσει μείζονα παράγοντα σε μελλοντικά σενάρια.

Κεφάλαιο 6^ο : Συμπεράσματα – Προτάσεις

6.1 Εισαγωγή

Από τη σύστασή της μέχρι και σήμερα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, η Τουρκία ακολουθεί μία πολιτική που απέχει αισθητά από τους στόχους και το όραμα της Ένωσης. Από την άλλη η οικονομία της χώρας σημειώνει ιδιαίτερη ανάπτυξη και πληρούνται σε μεγάλο βαθμό τα οικονομικά κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ και τα οικονομικά κριτήρια της Κοπεγχάγης. Όμως, ο πρωταρχικός στόχος της ΕΕ είναι η εξασφάλιση της ειρήνης των κρατών μελών της. Με την είσοδο ενός κράτους που ακολουθεί μία αμφιλεγόμενη πολιτική δημιουργείται ο κίνδυνος της διατάραξης των θεμελιακών δομών της Ένωσης. Ο Καποδίστριας έλεγε ότι « ο βάρβαρος τουρκικός λαός δεν πρέπει ποτέ να θεωρηθεί Ευρωπαίος». Τελικά, η ένταξη της Τουρκίας στους κόλπους της Ευρώπης, θα βοηθήσει την Ένωση στην εκπλήρωση των στόχων της; Είναι σημαντικότερο να ληφθούν υπόψιν τα πολιτικά ή τα οικονομικά κριτήρια ένταξης για την εισχώρηση μιας χώρας σε αυτή;

6.2 Συγκεντρωτικά Αποτελέσματα οικονομικών κριτηρίων Κοπεγχάγης

Με βάση τα συγκεντρωτικά στοιχεία για τις επιδόσεις της Τουρκίας το 2019, όπως παρουσιάζονται από την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συμπεραίνεται ότι τα επίπεδα της διαφθοράς στην Τουρκία είναι υψηλά σε σχέση με τα αντίστοιχα των υπολοίπων χωρών της Ευρώπης. Το μακροοικονομικό περιβάλλον, παρόλη την ικανοποιητική αύξηση του ΑΕΠ, είναι ασταθές, γεγονός που οφείλεται στην πολιτική αστάθεια που επικρατεί. Επιπλέον, το επίπεδο εκπαίδευσης και επιμόρφωσης είναι ανεπαρκές, καθώς δεν υπάρχουν ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών και ατόμων που ζουν στις αναπτυγμένες περιοχές της Τουρκίας και όσων ζουν στις λιγότερο αναπτυγμένες. Όμως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το 2019

αναγνωρίζει ότι υπάρχει ορθή λειτουργία της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών, της αγοράς εργασίας και της χρηματοπιστωτικής αγοράς, καθώς και διατίθεται επάρκεια σε φυσικό κεφάλαιο.

Πίνακας 11: Συγκεντρωτικός Πίνακας (κριτήρια της Κοπεγχάγης)

	Ναι	Όχι
Υπαρξη οικονομικής διακυβέρνησης		X
Μακροοικονομική σταθερότητα		X
Ορθή λειτουργία της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών	X	
Ορθή λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς	X	
Ορθή λειτουργία της αγοράς εργασίας	X	
Επαρκές ανθρώπινο κεφάλαιο, εκπαίδευση, έρευνα, καινοτομία		X
Επαρκής ποσότητα φυσικού κεφαλαίου και υποδομής	X	

6.3 Συγκεντρωτικά Αποτελέσματα οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα συγκεντρωτικά στοιχεία που αφορούν στις επιδόσεις της Τουρκίας το 2019 σε σχέση με τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Συμπεραίνεται ότι τα νομισματικά δεδομένα απέχουν κατά πολύ σε σχέση με τις απαιτήσεις της ΕΕ, λόγω της ραγδαίας πτώσης της ισοτιμίας της λίρας κατά τα τελευταία χρόνια. Παρόλα αυτά, τα δημοσιονομικά στοιχεία βρίσκονται σε ικανοποιητικά επίπεδα.

Πίνακας 12: Συγκεντρωτικός Πίνακας (κριτήρια του Μάαστριχτ)

	Ναι	Όχι
Ποσοστό πληθωρισμού		X
Ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια		X
Σταθερότητα συναλλαγματικής ισοτιμίας		X
Δημόσιο έλλειμμα	X	
Δημόσιο χρέος	X	

6.4 Συμπεράσματα

Η Τουρκία είναι μία ιδιαίτερη περίπτωση χώρας της οποίας οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη εντός της ΕΕ βρίσκονται σε εξέλιξη. Ακόμα και γεωγραφικά ανήκει σε μικρό ποσοστό στην Ευρώπη. Όμως το ουσιαστικό πρόβλημα είναι ότι παρουσιάζει σημαντικές πολιτισμικές και πολιτικές διαφορές σε σχέση με την Ευρώπη.

Με βάση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή *η νομοθεσία της Τουρκίας περιορίζει ορισμένες θεμελιώδεις ελευθερίες, επιτρέποντας ιδίως την απόλυση των δημοσίων υπαλλήλων (συμπεριλαμβανομένων των δικαστών) και την παράταση των κρατήσεων, τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας και της δημόσιας συνέλευσης και την επέκταση των αρμοδιοτήτων των κυβερνητικών επαρχιακών διοικήτων*. Επιπλέον, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι στην Τουρκία δεν υπάρχει απόλυτος σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιώματων και ότι απειλείται το κράτος δικαίου. Η λειτουργία του δικαστικού συστήματος αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω των πολιτικών παρεμβάσεων προς την λήψη αποφάσεων των δικαστηρίων, επομένως δεν εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας.

Η κοινή γνώμη είναι εξαιρετικά ασταθής απέναντι στο θέμα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ που οφείλεται στις πολιτικές εξελίξεις. Οι πιο πρόσφατες μελέτες συγκλίνουν στην άποψη ότι είναι προτιμότερη μία τελωνιακή ένωση παρά η πλήρης οικονομική και νομισματική ένωση με την Ευρώπη. *Το 59% του κοινού της ΕΕ είναι ενάντια στην ένταξη της Τουρκίας, η οποία είναι η υψηλότερη αντίθεση σε σύγκριση με άλλους (δυνητικούς) υποψηφίους, όπως το Κοσσυφοπέδιο, η Αλβανία, η Σερβία και η Βοσνία και Ερζεγοβίνη* (Eurobarometer, 2010).

6.5 Προτάσεις

Η περίπτωση της Τουρκίας είναι ιδιαίζουσας μορφής, καθότι διαφέρει από τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Η προκλητικότητα των πολιτικών ηγετών πολλές φορές αποτελεί τροχοπέδη στην πορεία της προς την Ευρώπη. Η Τουρκία θα πρέπει να ακολουθήσει τις οδηγίες της Ευρώπης και να προσαρμόσει την οικονομική και νομισματική της πολιτική με βάση τις υποδείξεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για το λόγο αυτό, προτείνεται η ανεξαρτητοποίηση της κεντρικής τράπεζας από πολιτικές παρεμβάσεις, ώστε να

βελτιστοποιηθεί η νομισματική πολιτική. Στον τομέα της δημοσιονομικής πολιτικής θα πρέπει να αυξηθεί η δημοσιονομική διαφάνεια και η αξιοπιστία. Επιπλέον, προτείνεται να βελτιωθεί ο εκπαιδευτικός τομέας και να δοθεί η ευκαιρία της μόρφωσης σε όλο τον πληθυσμό ανεξαρτήτως φύλου, ιδιαίτερα στην περιφέρεια όπου εντοπίζεται το μεγαλύτερο πρόβλημα. Με αυτό τον τρόπο θα εξασφαλισθούν ίσες ευκαιρίες σε όλους τους κατοίκους για ελεύθερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο της ελεύθερης μετακίνησης των αγαθών, θα πρέπει να εξαλειφθούν τα εμπόδια που παραβιάζουν τις υποχρεώσεις της τελωνειακής ένωσης, όπως υποδεικνύεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το μεγάλο πρόβλημα της Τουρκίας δεν είναι η οικονομική της πρόοδος, αλλά η πολιτική διαχείριση των γεγονότων. Άλλωστε υπάρχουν παραδείγματα χωρών, όπως αυτά των μεσογειακών κρατών που εισχώρησαν στην Ένωση χωρίς να πληρούν τα δημοσιονομικά προαπαιτούμενα για το δημόσιο χρέος και έλλειμμα, όμως είχαν κερδίσει την εμπιστοσύνη και την αξιοπιστία της Ένωσης, ακολουθώντας τις οδηγίες της. Η πολιτική γραμμή έχει επηρεάσει τόσο τη σχέση μεταξύ της χώρας και της Ένωσης, όσο και την κοινή γνώμη. Με βάση τις τρέχουσες εξελίξεις οι ελπίδες για πλήρη ένωση καθίστανται αδύνατες. Πιθανώς η Τουρκία να μην καταφέρει να επιτύχει την οικονομική και νομισματική ένωση, όμως θα μπορούσε να συμβιβαστεί με ένα μοντέλο ειδικής τελωνειακής σύμβασης. Αυτό θα εξασφαλίσει την αρμονική και ειρηνική συμβίωση μεταξύ της Τουρκίας και των υπολοίπων κρατών της Ευρώπης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βαβούρας, Ι. (2019), *Οικονομική Πολιτική*. Αθήνα , Παπαζήσης
- Γιλιμάζ, Χ. (2005). *Ο τουρκικός συντηρητισμός και η ιδέα της Ευρώπης*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.
- Γρηγοριάδης, Ι. (2018). *Η Πρόκληση του Εξευρωπαϊσμού Τουρκική Πολιτική Κουλτούρα και Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.
- Καραβίτης, Ν. (2008). *Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα*. Αθήνα: Διόνικος.
- Λυγερός, Σ . & Μελάς, Κ. (2018). *Μετά τον Ερντογάν τι;* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μέριανος, Γ. (2008). *Κωνσταντινούπολη ως κέντρο εμπορίου*. Κωνσταντινούπολη: Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού.
- Μήλιος Γ, (1999), *Οικονομική και Νομισματική Ένωση: μία εναλλακτική προσέγγιση*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις
- Μυλωνάς, Θ. (1991). *Η Τουρκία στο περιθώριο της Διεθνούς Νομιμότητας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Neill, N., *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση , Ιστορία , Θεσμοί , Πολιτικές*

Ξενόγλωσση

- Acemoglu, D. & Ucer, M. (2000). *The Ups and Downs of Turkish Growth, 2002-2015: Political Dynamics, the European Union and the Institutional Slide*, 6, 327-34.
- Afxentiou, P. (2000). *Convergence, the Maastricht Criteria, and Their Benefits*, 7, 245-25.
- Alt, J., Lassen, D. & Wehner, J. (2012). *Moral Hazard in an Economic Union: Politics, Economics, and Fiscal Gimmickry in Europe*.

Altug, S., Filiztekin, A. & Pamuk, Ş. (2002). *Sources of long-term economic growth for Turkey, 1880–2005*. Istanbul: Bogazici University.

Arıcanlı, T. (1990). *The Political Economy of Turkey Debt, Adjustment and Sustainability*. UK: Palgrave Macmillan.

Avci, S. (2005). *A Developing Economy in a Changing Geography (A Geographical Approach to Turkey's Foreign Trade)*, Istanbul: Cantayı.

Aydin, I. (2007). *Interest Rate pass-through in Turkey*. Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey.

Balassa, B. (1961). *The theory of economic integration*, London: Routledge.

Balkır, C. & Williams, A. (1993). *Turkey and Europe*. Canada: St. Martin's Press.

Bilkent, S. (2008). *Turkey: Toward EU Accession*, Ankara: University of Ankara

Birdal, M. (2010). *The political economy of public ottoman debt; Insolvency and European Financial Control in the Late Nineteenth Century*. New York: Tauris.

Boratav, K. & Özugurlu, M. (2006). *Social policies and distributional dynamics in Turkey: 1923-2002*. Social Policy in the Middle East: Economic and Political Journal.

Bruck, T. & Stephan, A. (2006). *Do Eurozone Countries Cheat with their Budget Deficit Forecasts?*. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2006.00317>.

Bugra, A. (2003). The place of the economy in Turkish society. *The South Atlantic Quarterly*, vol. 102 no. 2, 2003, p. 453-470. Project MUSE muse.jhu.edu/article/43705.

Celik, K. & Lukuslu, D. (2016). *Unemployment as a chronic problem facing young people in Turkey*, 7, 155-172.

Çetin, T. & Oğuz, F. (2011). *The Political Economy of Regulation in Turkey*. London: Springer.

Cigdem, N. & Ozer, Y. (2008). *Turkey and the European Union: Processes of Europeanisation*. London: Routledge

Commission Staff Working Document, (2018). *Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2018 Communication on EU Enlargement Policy*. Published online.

Derudder, B. & Witlox, F. (2004). *Global Urban Analysis: A survey of cities in globalization*. London: Earthscan.

Duman, T. (2011). *Value of Islamic Tourism Offering: Perspectives from the Turkish Experience*. Bosnia and Herzegovina :International Burch University Sarajevo.

EUROBAROMETER (2004). *Public opinion in the European Union* Fieldwork : February-March 2004 Publication : July 2004

European Commission, (2016). Communication from the commission to the European parliament, the European Council: Third Report on the Progress made in the implementation of the EU-Turkey Statement, Brussels. Published online.

European Commission, (2018) Final Commission Staf, Working Document Turkey report. Published online.

European Commission, (2019) Final Commission Staf, Working Document Turkey report. Published online.

Faucompret, E. and Konings, J., (2008). *Turkish Accession to the EU Satisfying the Copenhagen criteria*, London: Routledge

FEUTURE. (2018). Online Paper No. 26 *Turkish Public Opinion and the EU Membership: between Support and Mistrust* Özgehan Şenyuva.

Fuat, K. & Koyuncu, B. (2005). *Globalization, alternative modernities and the political economy of Turkey*. Istanbul: Hacettepe Univercity.

Harun, D. (2003). *Multinational Firms as Technology Determinants in the New Era Developing Countries: Survey in Turkey*. Elvisevier. doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.1106

Hasim, A. Yeldan, E. (1998). *Turkish economy in the 1990s': An assessment of fiscal policies, labor markets and foreign trade*. Published online by Cambridge University Press: 21 July 2015

Hillion, C. (2004), *The Copenhagen Criteria and their Progeny*. Oxford: Hart Publishing.

Howard, D. (2016). *The history of Turkey*, California: Greenwood.

Holmstrom, D. (2008). *Moral hazard with bounded payments*. 1, 59-82.

IMF working paper (2018), *Economic policy uncertainty in Turkey*. Published online.

Keyman, F. & Koyuncu. (2005). *Globalization, alternative modernities and the political economy of Turkey*. Taylor and Francis. doi.org/10.1080/09692290500049896

Kutlay, M., (2018). *The political economies of Turkey and Greece: Crisis and change*. London: Pallgrave Macmillan.

Laciner, S. , Ozcan, M. & Bal, I. (2005). *European Union and Turkey: the possible impact of Turkey's Membership on the European Union*, Ankara: ISRO.

Mayes, D. (2002). *Social exclusion and macro-economic policy in Europe: a problem of dynamic and spatial change*. London: Journal of social policy.

Morelli, V. (2013). *European Union Enlargement: A Status Report on Turkey's Accession Negotiations*. Strasbourg: DIANE Publishing.

Muftuler, M. (2006). *The Never-Ending Story: Turkey and the European Union*. London: Routledge.

Nowland, J. (2008). *The port of Istanbul*, Published online: University of Istanbul.

- Okyar, O. (1979). *Development backround of the Turkish Economy, 1923-1973*, *Int. J. Middle East Stud.* Published online by Cambridge University Press: 29 January 2009
- Ozatay, F. (2010). *Sustainability of Fiscal Deficits, Monetary Policy, and Inflation Stabilization: The Case of Turkey*. Ankara: Ankara University.
- Özgür, H. (1993). *Türkiye'nin Özel Çevre Koruma Bölgeleri Politikası ve Foça Örneği*, Izmir: Dokuz Eylul Universitesi yayignlar.
- Özdemir, D. & Darby, J. (2009). *One less barrier to foreign direct investment in Turkey? Linkages between manufacturing and logistic operations in Istanbul and the Marmara region*, Istanbul: Yeditepe University.
- Pamuk, S. (2008). *Osmanlidan Cumhuriyete Kuresellesme, Iktisat Politikolari ve Buyume*, Istanbul: Turkiye Is Bankasi Kultur Yayinlari.
- Pamuk, S. (2007). *Osmanli Ekonomisi ve Kurumlari*, Istanbul: Turkiye Is Bankasi Kultur Yayinlari.
- Pamuk, S. (1988). *Soruda Osmanli-Turkiye Iktisadi Tarihi 1500-1914*, Istanbul: Gercek Yayınevi.
- Pamuk, S. (1978). *Foreign Trade, Foreign Capital and the Peripheralization of the Ottoman Empire, 1830-1913*, California: Berkley University of California.
- Pamuk, Ş. (2000). *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century*. Cambridge: Itinerario.
- Pamuk, Ş. (2007). *Economic Change in Twentieth Century Turkey: Is the Glass More than Half Full?*. Istanbul: Boğaziçi University.
- Pamuk, Ş. (2000). *A History of Middle East Economies in the Twentieth Century*. Istanbul: Middle East Journal.

Pamuk, Ş. (2010). *The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820-1913*
Review by: Helmut MejcherHistorische Zeitschrift,, pp. 470-472 Published by:
Oldenbourg Wissenschaftsverlag.

Rumford, C. (1998). *Turkey and European Union Enlargement: Cross-Border Projects and the Pre-Accession Strategy for Non-Members. New Perspectives on Turkey*, 19, 71–96.doi:10.1017/s0896634600003034

Rygiel, K., Baban, F., & Ilcan, S. (2016). *The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey “deal” and temporary protection*. Global Social Policy: An Interdisciplinary Journal of Public Policy and Social Development.

Saygılı, H. & Saygılı, M. (2011). *Structural changes in exports of an emerging economy: Case of Turkey*, Elsevier.

Scitovsky, B. (2012). *Economic theory and Western European Integration*. London: Routledge.

Seufert, G. (2016). *Turkey as partner of the EU in the refugee crisis: Ankara's problems and interests*, Berlin: Bibtex.

Tamer, C. (2011). *The political economy of regulations in Turkey*. London: Springer

Tan, M. & Altundal, F. (2008). *Türkiye’de sınır ticaretinin gelişimi ve mevcut durumu*. İstanbul: İTO Yayınları.

Tanskinsoy, J. (2019). *The effect of exchange rate volatility on Turkish Economy*. Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)

Türkşen, U., Ufuk Mısırlıoğlu, İ., & Yükseltürk, O. (2011). *Anti-money laundering law of Turkey and the EU: an example of convergence?* Journal of Money Laundering Control, p. 279–296.doi:10.1108/13685201111147577

Ugur, M. (2000). *Europeanization and Convergence via Incomplete Contracts? The Case of Turkey*. South European Society and Politics, 7, 217-242.

Vaillant, M. & Ons, A. (2002). *Preferential Trading Arrangements Between the European Union and South America: The Political Economy of Free Trade Zones in Practice*. London: John Wiley and Sons.

Yavuz, S. (2011). *Regional Innovation Policy: An Analysis of Turkey's Aegean, Marmara, East Anatolia and Southeast Anatolia Regions*, 1, 37-57.

Yavuz, N. & Yilanci, V. (2007). *Searching threshold effects in the interest rate: An application to Turkey case*, 2, 621-227.

Yeldan, E. (2009). *Beyond Inflation Targeting, Assessing thw Impacts and Policy Alternatives*. USA: Edward Elfar

Yücel, E., Özatay, F. & Şahinbeyoğlu, G. (2009). *Effects of US interest rates and news on the daily interest rates of a highly indebted emerging economy: evidence from Turkey*. Published online.

Zengin, I. (2012). *Dış Ticarete Kullanılan Finansman ve Teslim Şekillerinin Türkiye'nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği*. Journal of Management Economics and Business.

Zürcher, E. (2017). *Turkey a new modern history*. London: Tauris.

Ηλεκτρονικές πηγές

www.ec.europa.eu: Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης.

www.ec.europa.eu/eurostat: Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής/στατιστικά.

www.eui.eu: Ιστοσελίδα EU Public Opinion.

www.oecd.org : Ιστοσελίδα Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.

www.ottoman.uconn.edu/data: Ιστοσελίδα ιστορικών στατιστικών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

www.worldometers.info: Ιστοσελίδα Παγκόσμιων Στατιστικών.

www.worldbank.org: Ιστοσελίδα Παγκόσμιας Τράπεζας.